

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ

ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰਾਲਾ

सत्यमेव जयते

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

(ਜਨਵਰੀ, 2021 ਤੱਕ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ)

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਭਾਗ I

ਸੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖਤੋਰ

1. ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਖਤੋਰ
- 2 ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਜਾਂ ਸਥਾਪਨਾ
- 2 ਉ ਨਿਰਸਤ
- 3 ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ
- 4 ਪਿਹਲੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪਿਰਣਾਮਕ ਮਾਮਿਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ

ਭਾਗ II

ਨਾਗਰਿਕਤਾ

- 5 ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ
- 6 ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਏ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ
- 7 ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ
- 8 ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਅਮਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ
- 9 ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਣਾ
- 10 ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਣੇ ਰਿਹਣਾ

- 11 ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਿਰਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ
ਵਿਨਯਮਨ ਕਰਨਾ

ਭਾਗ III

ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ

ਸਾਧਾਰਨ

- 12 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
13 ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਲਪਣ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ

ਸਮਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

- 14 ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਤਾ
15 ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ
ਤੇ ਵਿਤੱਕਰੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ
16 ਲੋਕ ਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ
17 ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਅੰਤ
18 ਖਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

- 19 ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਕੁ ਅਧਿਕਾਰਾਂ
ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ
20 ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੇਸ਼ਸਿਧੀ ਬਾਰੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ
21 ਜਾਨ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।
21 ਉ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
22 ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜਰਬੰਦੀ ਤੋਂ
ਹਿਫਾਜ਼ਤ

ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਧਿਕਾਰ

- 23 ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਪਾਰ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਕਾਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ
 24 ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ
 ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ

ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

- 25 ਅੰਤਰਕਰਣ ਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਮਨੰਣ, ਉਸ ਤੇ
 ਚਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
 26 ਧਾਰਮਕ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
 27 ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ
 ਬਾਬਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
 28 ਕੁਝ ਕੁ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ
 ਧਾਰਮਕ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਧਿਕਾਰ

- 29 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ
 ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ
 30 ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
 31 ਨਿਰਸਤ

ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ

- 31ਉ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
 ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ
 31ਅ ਕੁਝ ਕੁ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜਕਰਣ
 31ਇ ਕੁਝਕੁ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ
 ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ
 31ਸ ਨਿਰਸਤ

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

- 32 ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ

- ਨਾਫਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰ
- 32 ਉ ਨਿਰਸਤ
- 33 ਸੰਸਦ ਦੀ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੈਨਾ
ਆਦਿ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 34 ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਫਜ ਹੋਵੇ
ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀ
- 35 ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ
- ਭਾਗ IV**
- ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ**
- 36 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
- 37 ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
- 38 ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣਾ
- 39 ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੀਤੀ ਦੇ
ਸਿਧਾਂਤ
- 39 ਉ ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ
- 40 ਪਿੰਡ-ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ
ਕੰਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ
- 41 ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
- 42 ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ
ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ
- 43 ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਨਿਰਬਾਹ-ਮਜਦੂਰੀ ਆਦਿ
- 43ਉ ਉਪਯੋਗਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ
- 43 ਅ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਵਾ ਦੇਣਾ

- 44 ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਪਤਾ
- 45 ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਬਾਲ
ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖਰੇਖ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਉਪਬੰਧ
- 46 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ , ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ
ਤਰੱਕੀ
- 47 ਰਾਜ ਦਾ ਅਹਾਰ-ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ
ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ
ਕਰਤੱਵ
- 48 ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਦਾ ਸੰਗਠਨ
- 48ਉ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਅਤੇ ਵਣ ਤੇ ਵਣ
ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ
- 49 ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ
- 50 ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿਆਂ-ਪਾਲਕਾ ਦਾ ਵਖਰਾਓ
- 51 ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ

ਭਾਗ IV ਓ.

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

51 ਉ ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

ਭਾਗ V

ਸੰਘ

**ਅਧਿਆਏ I-ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ**

- 52 ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
53 ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ
54 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ
55 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਾ ਢੰਗ
56 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
57 ਮੂੜ-ਚੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰਤਾ
58 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ
59 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ
60 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ
61 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਮਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਜਾਬਤਾ
62 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ
ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ
ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
63 ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
64 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ- ਕਾਰਨ ਰਾਜਸਭਾ ਦਾ
ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਣਾ
65 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ, ਜਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਾਜਕਾਰ
ਨਿਭਾਉਣਾ
66 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ
67 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
68 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ
ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ
ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

- 69 ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ
70 ਹੋਰ ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦਾ
ਨਿਭਾਉਣਾ
71 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ
ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਲਕ ਮਾਮਲੇ
72 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ, ਅਦਿ
ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ
ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
73 ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

- 74 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ
ਪਰਿਸ਼ਦ
75 ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

- 76 ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

- 77 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ
78 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ

ਅਧਿਆਏ II ---ਸੰਸਦ

ਸਧਾਰਨ

- 79 ਸੰਸਦ ਦਾ ਗਠਨ
80 ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ
81 ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ

- 82 ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਨਰਮੇਲਾਨ
83 ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ
84 ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤ
85 ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ
86 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼
ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
87 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ
88 ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਫਸਰ

- 89 ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ
90 ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ
ਅਸਤੀਫਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
91 ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ
ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ
ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
92 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ-
ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ
ਨ ਕਰਨਾ
93 ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ
94 ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ
ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
95 ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ
ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ
ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

96 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ
ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ
ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ

97 ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ
ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ

98 ਸੰਸਦ ਦਾ ਸਕਤਰੇਤ

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

99 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ

100 ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

101 ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ

102 ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

103 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫੈਸਲਾਂ

104 ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਨ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੋਂ
ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ।

105 ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ
ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿ

106 ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ

ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਬਤਾ

107 ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

108 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ

109 ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ

110 “ਧਨ ਬਿਲਾਂ” ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

111 ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ

112 ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ

113 ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਬਤਾ

114 ਨਮਿਤਣ ਬਿਲ

115 ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ, ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

116 ਲੇਖਾਂ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖਗ੍ਰਾਂਟਾ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

117 ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

ਜਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

118 ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ

119 ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ

120 ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ

121 ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

122 ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨ
ਕਰਨਾ

ਅਧਿਆਏ -III ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

123 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਅਧਿਆਏ - IV

ਸੰਘ ਦੀ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ

124 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਗਠਨ

124ਉ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ

124ਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ

- 124ਇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 125 ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ
- 126 ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
- 127 ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
- 128 ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਏ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ
- 129 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ
- 130 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਥਾਂ
- 131 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
- 131ਉ ਨਿਰਸਤ
- 132 ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲੀ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
- 133 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
- 134 ਫ਼ੈਜ਼ਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
- 134ਉ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ
- 135 ਮੋਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਾ
- 136 ਅਪੀਲ ਲਈ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ
- 137 ਨਿਰਣਿਆਂ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ
- 138 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਧਾਅ

- 139 ਕੁਝ ਕੁ ਰਿੱਟਾਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ
- 139ਉ ਕੁਝ ਕੁ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰਣ
- 140 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
- 141 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ
- 142 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਉਣ ਆਦਿ ਬਾਬਤ ਹੁਕਮ
- 143 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 144 ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ
- 144ਉ ਨਿਰਸਤ
- 145 ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਆਦਿ
- 146 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖਰਚ
- 147 ਨਿਰਵਚਨ

ਅਧਿਆਏ V

- ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ
- 148 ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ
- 149 ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
- 150 ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀ ਲੇਖਿਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 151 ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਆ ਰਿਪੋਟਾਂ

ਭਾਗ VI

ਰਾਜ

ਅਧਿਆਏ I---ਸਧਾਰਨ

152 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਏ II - ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ

ਰਾਜਪਾਲ

153 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ

154 ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ

155 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

156 ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ

157 ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

158 ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

159 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸੰਹੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ

160 ਕੁਝਕੁ ਅਚਾਨਕ ਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਦਾ ਨਿਭਾਉਣਾ

161 ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

162 ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

163 ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ

164 ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ

- 165 ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ
ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ
- 166 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ
- 167 ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ

ਅਧਿਆਏ - III

ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ

ਸਧਾਰਨ

- 168 ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ
- 169 ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਣ
- 170 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ
- 171 ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ
- 172 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ
- 173 ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤ
- 174 ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ
- 175 ਰਾਜ ਪਾਲ ਦਾ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
- 176 ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ
- 177 ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਫਸਰ

- 178 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ
- 179 ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ

- 180 ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 181 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ
- 182 ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ
- 183 ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
- 184 ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 185 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ
- 186 ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ
- 187 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

- 188 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ
- 189 ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣਾ, ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

- 190 ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ
- 191 ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

- 192 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫੈਸਲਾਂ
 193 ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ
 ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਾਂ
 ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ

**ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ
 ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ**

- 194 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ
 ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ, ਆਦਿ
 195 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ

ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਬਤਾ

- 196 ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੂਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
 197 ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ
 ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
 198 ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ
 199 “ਧਨ ਬਿਲਾਂ” ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ
 200 ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ
 201 ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਬਿਲ

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ

- 202 ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ- ਵਿਵਰਣ
 203 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਬਤਾ
 204 ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ
 205 ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ
 206 ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ ਗ੍ਰਾਂਟਾ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾ
 207 ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

ਜਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

- 208 ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ
- 209 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ
ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ
- 210 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ
- 211 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
- 212 ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ
ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ

ਅਧਿਆਏ IV-ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ

- 213 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਔਰਡਿਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਅਧਿਆਏ V- ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

- 214 ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ
- 215 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣਾ
- 216 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ
- 217 ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਅਹੁੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ
- 218 ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
- 219 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸੰਹੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ
- 220 ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
- 221 ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ
- 222 ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ
ਬਦਲੀ
- 223 ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

- 224 ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ਕਾਜਕਾਰੀ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
- 224ਉ ਸੇਵਾ ਨਿਵਰਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀ
- 225 ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
- 226 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 226ਉ ਨਿਰਸਤ
- 227 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 228 ਕੁਝ ਕੁ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਦਲੀ
228. ਓ ਨਿਰਸਤ
- 229 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖਰਚ
- 230 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰ
- 231 ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਅਧਿਆਏ VI ---ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ

- 233 ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
- 233ਉ ਕੁਝ ਕੁ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਿਣਿਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਣ
- 234 ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ
- 235 ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ
- 236 ਨਿਰਵਚਨ
- 237 ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ

ਭਾਗ -VII

ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ

238 ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ VIII

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ

239 ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ

239ਉ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ
ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ

239ਉਉ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

239ਉਅ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ
ਉਪਬੰਧ

239ਅ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਅਧਿਯਾਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

240 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

241 ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

242 ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ IX

ਪੰਚਾਇਤ

243 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ.

243ਉ ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ

243 ਅ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ

243ਇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ

243ਸ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ

- 243ਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਆਦਿ
- 243ਕ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ
- 243ਖ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਵ
- 243ਗ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡ
- 243ਘ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ
- 243ਙ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ
- 243ਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ ਚੋਣ
- 243ਛ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
- 243ਜ ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨ ਹੋਣਾ
- 243ਝ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ
- 243ਞ. ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਤੇ ਰੋਕ

ਭਾਗ IX ਓ

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ

- 243.ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ.
- 243ਠ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦਾ ਗਠਨ
- 243 ਡ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ
- 243 ਢ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ
- 243 ਣ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ
- 243ਤ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਆਦਿ
- 243 ਥ. ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ
- 243 ਦ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਥਾਰਟੀ

	ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤੱਵ
243 ਧ,	ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡ
243ਨ	ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ
243ਪ	ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਦਾ ਆਡਿਟ
2343ਪ.ਉ	ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ
243ਪ.ਅ	ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
243ਪ.ਇ	ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣਾ
243ਪ.ਸ	ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਕਮੇਟੀ
243ਪ.ਹ	ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਈ ਕਮੇਟੀ
243ਪ.ਕ	ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਨਗਰਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ
243ਪ.ਖ	ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਵਰਜਨਾ

ਭਾਗ IX ਅ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ

243ਪ.ਗ	ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
243ਪ.ਘ	ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ
243ਪ.ਙ	ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਉਧ
243ਪ.ਚ	ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ
243ਪ.ਛ	ਬੋਰਡ ਦਾ ਅਧਿਲੰਘਣ ਅਤੇ ਮੁਅਤਲ ਅਤੇ ਅੰਤਰਮ ਪ੍ਰਬੰਧ
243ਪ.ਜ	ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਦਾ ਆਡਿਟ
243ਪ.ਝ	ਸਧਾਰਨ ਬੈਂਡੀ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੰਯੋਜਤ ਕਰਨਾ
243ਪ.ਞ	ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

- 243੫.ਟ ਵਿਵਰਣੀਆਂ
 243੫.ਠ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਡੰਨ
 243੫.ਡ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
 243੫.ਢ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
 243੫.ਣ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ

ਭਾਗ X

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ

- 244 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ
 244ਉ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜਦਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ

ਭਾਗ XI

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ

- ਅਧਿਆਏ I - ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਬੰਧ
 ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ
- 245 ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ
 246 ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ
 247 ਸੰਸਦ ਦੀ ਕੁਝਕੁ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
 248 ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਰਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

- 249 ਸੰਸਦ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿਤ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ
ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 250 ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਰਾਜ
ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 251 ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ
ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ
ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤੀ
- 252 ਸੰਸਦ ਦੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ
ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ
- 253 ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਕਰਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਧਾਨ
- 254 ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ
ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੰਗਤੀ
- 255 ਸਿਫਾਰਾਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਲੋੜਾਂ ਦਾ
ਕੇਵਲ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣਾ

ਅਧਿਆਏ II - ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸੰਬੰਧ

ਸਧਾਰਨ

- 256 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਬਾਂਧ
- 257 ਕੁਝ ਕੂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ
- 257ਉ ਨਿਰਸਤ
- 258 ਕੁਝ ਕੂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਦਿ
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 258ਉ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸੌਪਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 259 ਨਿਰਸਤ
- 260 ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ

- ਅਧਿਕਾਰਤਾ
- 261 ਲੋਕ ਕਾਰਜ, ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ
ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜੇ
- 262 ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ
 ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਾ
 ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲ-ਮੇਲ
- 263 ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ
ਭਾਗ XII
ਵਿੱਤ, ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਦਾਵੇ
- ਅਧਿਆਇ I ਵਿੱਤ
 ਸਧਾਰਨ
- 264 ਭਾਵ ਅਰਥ
- 265 ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਰਾਂ ਦਾ ਨ ਅਰੋਪਣਾ
- 266 ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ
- 267 ਅਚੇਤ ਫੰਡ
ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਕਰਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ
- 268 ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਰੇ ਅਤੇ
 ਨਮਿੱਤੇ ਗਏ ਮਸੂਲ
- 268ਉ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ
 ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਰੇ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ
 ਕਰ
- 269 ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਰੇ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ
 ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਰ
- 270 ਉਗਰਾਰੇ ਗਏ ਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ

- ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਤਰਣ
- 271 ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਮਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸਰਚਾਰਜ
- 272 **ਨਿਰਸਤ**
- 273 ਪਟਸਨ ਅਤੇ ਪਟਸਨ ਦੀ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਂਟ
- 274 ਕਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ-ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਣ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਗੇਤਰੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ
- 275 ਸੰਘ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ
- 276 ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ
- 277 ਬਚਾਓ
- 278 ਨਿਰਸਤ
- 279 “ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ” ਆਦਿ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਉਣਾਂ
- 279ਉ. ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ।
- 280 ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ
- 281 ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ
- ਫੁਟਕਲ ਵਿੱਤੀ ਉਪਬੰਧ
- 282 ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਯੋਗ ਖਰਚ
- 283 ਸੰਚਿਤ ਫੰਡਾਂ ਅਚੇਤ-ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਜੰਮ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਦਿ
- 284 ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਨਾਂ ਕੀ ਸੰਭਾਲ
- 285 ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ

- 286 ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਲਾਉਣ ਬਾਬਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
- 287 ਬਿਜਲਈ ਤੇ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ
- 288 ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟ
- 289 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ
- 290 ਕੁਝ ਕੁ ਖਰਚਾਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਲਾਨ
- 290ਉ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇਵਸਮ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਅਦਾਇਗੀ
- 291 ਨਿਰਸਤ

ਅਧਿਆਏ II- ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

- 292 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ
- 293 ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

ਅਧਿਆਏ – III ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ, ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਬਾਂਧਾਂ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

- 294 ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪੱਤੀ, ਧਨ-ਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ , ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਜਾਂ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ
- 295 ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪੱਤੀ, ਧਨ-ਧਾਨ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ
- 296 ਰਾਜਗਾਮੀ ਜਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਨਿਖਸਮਤਾ ਕਰ ਕੇ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੰਪੱਤੀ
- 297 ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸ਼ੈਲਫ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਮੁੱਲਵਾਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ
- 298 ਵਪਾਰ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 299 ਮੁਆਇਦੇ

- 300 ਦਾਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ
 ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
 300ਉ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੱਤੀ
 ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਭਾਗ XIII

ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

- 301 ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
 302 ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
 ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
 303 ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਬਾਬਤ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ
 ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
 304 ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ
 ਪਾਬੰਦੀਆਂ
 305 ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਇਜਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ
 ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ
 306 ਨਿਰਸਤ
 307 ਅਨੁਛੇਦ 301 ਤੋਂ 304 ਤੱਕ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ
 ਲਈ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ

ਭਾਗ XIV

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਅਧਿਆਏ I.--ਸੇਵਾਵਾਂ

- 308 ਨਿਰਵਚਨ
 309 ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ
 ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

- 310 ਸੰਘ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ
ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
- 311 ਸੰਘ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚ
ਨੈਕਰੀ ਤੇ ਲੱਗੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
- 312 ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ
- 312ਉ ਰੁਝਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ-ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ
ਅਦਲਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਸਦ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 313 ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ
- 314 ਨਿਰਸਤ
- ਅਧਿਆਏ II - ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ
- 315 ਸੰਘ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ
- 316 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
- 317 ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਹਟਾਇਆ
ਅਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ
- 318 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ
ਬਾਬਤ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 319 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਤੇ
ਅਹੁਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਮਨਾਹੀ
- 320 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ
- 321 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 322 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਖਰਚ
- 323 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ

ਭਾਗ XIV ਓ

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

- 323ਉ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ
323ਅ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਭਾਗ XV

ਚੋਣਾਂ

- 324 ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਇਕ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ
- 325 ਧਰਮ, ਨਸਲ ਜਾਤ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਨ ਹੋਣਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨ ਕਰਨਾ
- 326 ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਬਾਲਗ ਵੋਟ- ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਾ
- 327 ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 328 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 329 ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਤੇ ਰੋਕ
- 329ਉ ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ XVI

ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

- 330 ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ
- 331 ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ
- 332 ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ
- 333 ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ
- 334 ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ ਸਤੱਰ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਨ ਰਹਿਣਾ
- 335 ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ
- 336 ਕੁਝ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 337 ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 338 ਕੌਮੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ
- 338ਉ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ
- 338ਅ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ
- 339 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ
- 340 ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
- 341 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ
- 342 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ

ਭਾਗ XVII

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ
ਅਧਿਆਏ I – ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

- 343 ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ
344 ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਮੇਟੀ

ਅਧਿਆਏ II- ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

- 345 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
346 ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ
ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ
347 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ
ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ
348 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ
ਅਤੇ ਐਕਟਾਂ ਬਿਲਾਂ ਆਦਿ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ
349 ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕੂੜਕੂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ
ਜਾਬਤਾ

ਅਧਿਆਏ IV - ਵਿਸ਼ੇਸ ਨਿਦੇਸ਼

- 350 ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ
ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ
350ਉ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਓ ਤੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ
ਸਹੂਲਤਾਂ
350ਅ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ ਅਫਸਰ
351 ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼

ਭਾਗ XVIII

ਸੰਕਟ ਉਪਬੰਧ

- 352 ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ
- 353 ਸੰਸਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 354 ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰੀ
ਆਮਦਨ ਕੀ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ
- 355 ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ
ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ
- 356 ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਫ਼ੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ
ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ
- 357 ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ
ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
- 358 ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ
ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ
- 359 ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਫਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ
- 359ਉ ਨਿਰਸਤ
- 360 ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
ਭਾਗ XIX
ਫੁਟਕਲ
- 361 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖਾਂ ਦੀ
ਹਿਫਾਜਤ
- 361ਉ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ
ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ
- 361ਅ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ

- ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ
- 362 ਨਿਰਸਤ
- 363 ਕੁਝਕੂ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ
ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਰੋਕ
- 363ਉ ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨ
ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ
- 364 ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਉਪਬੰਧ
- 365 ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਨ ਕਰਨਾ ਜਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
- 366 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
- 367 ਨਿਰਵਚਨ

ਭਾਗ XX

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ

- 368 ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਉਸ
ਲਈ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਭਾਗ XXI

ਅਸਥਾਈ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ]

- 369 ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ ਕੂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ
ਮਾਮਲੇ ਹੋਣ ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਕਤੀ
- 370 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਅਸਥਾਈ ਉਪਬੰਧ

- 371 ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਉ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਅ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਇ ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਸ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਹ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ
- 371ਕ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਖ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਗ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371ਘ ਗੋਆ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 371 ਙ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 372 ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਨਾਫਜ਼ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ
- 372ਉ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 373 ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
- 374 ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹਿਜ਼ ਮੈਜਿਸਟਰੀ ਇਨ ਕੌਂਸਲ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
- 375 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ

- 376 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
- 377 ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
- 378 ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
- 378ਉ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੁਣਿਆਦ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ
- 379-391 ਨਿਰਸਤ
- 392 ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੁਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਭਾਗ XXII

ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਰੰਭ (ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ) ਅਤੇ ਨਿਰਸਨ

- 393 ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ
- 394 ਅਰੰਭ
- 394ਉ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ
- 395 ਨਿਰਸਤ

ਅਨੁਸੂਚੀ
ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

I ਰਾਜ

II ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਭਾਗ ਉ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਅ ਨਿਰਸਤ

ਭਾਗ ਇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ
ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ
ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ
ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ
ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਸ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ
ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ
ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਸਹੁੰਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆਵਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ

ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਟਿੱਕਣ

ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 244(1)]

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਉ ਆਮ

ਭਾਗ ਅ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ

ਭਾਗ ਇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ

ਭਾਗ ਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੇਧ

ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਆਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ
ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਸੂਚੀ 1 ਸੰਘ ਸੂਚੀ

ਸੂਚੀ II ਰਾਜ ਸੂਚੀ

ਸੂਚੀ III ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ

ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਨੌਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਕੁਝ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਕਰਨ
ਦੱਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ
ਦਲ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ
ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ
ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

ਅਨੁਲੱਗ-I: ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੇ ਵੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2015

ਅਨੁਲੱਗ-II: ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ, 2019 (ਸੀ. ਓ. 272)

Ministry of Law & Justice

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ।

ਅਸੀਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ¹[ਪ੍ਰਭੂਤਾਧਾਰੀ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ]ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ :

ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਆਂ ;

ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ;

ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ;

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਵਿਚਕਾਰ

ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਗੌਰਵ ਅਤੇ ²[ਕੌਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ] ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਰਾਤਰਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ;

ਦ੍ਰਿੜਮਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਨਵੰਬਰ, 1949, ਦੇ ਛੱਬੀਵੇਂ ਦਿਨ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਦੇ, ਐਕਟ, ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਪਦੇ ਹਾਂ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪ੍ਰਭੂਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਗਣਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (03.10.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਕੌਮ ਦੀ ਏਕਤਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ I
ਸੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ

ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ 1.(1) ਇੰਡੀਆ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ, ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਘ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਰਾਜਖੇਤਰ ।

¹[(2) ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ
ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ।]

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ—

(ਉ) ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ;

²[(ਅ) ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਗ ਰਾਜਖੇਤਰ; ਅਤੇ]

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ,

ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ 2. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਨਿਬੰਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜੋ
ਦਾਖਲਾ ਜਾਂ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਸੰਘ ਵਿਚ ਦਾਖਲ, ਜਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ
ਸਥਾਪਨਾ । ਸਕੇਗੀ ।

³2ਉ [ਸਿੱਕਮ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੁਕਤ ਹੋਣਾ]

ਸਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ
(26.04.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ 3. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ

ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ (ਉ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਖੇਤਰਾਂ, ਹੱਦਾਂ ਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਸੇ ਜਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਗ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ; ਬਦਲਣਾ ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਘਟਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗੀ ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗੀ :

⁴[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਬਿਲ ਵਿਚਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ⁵*** ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਿਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ, ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੀ ਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ, ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਜਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਮੁੱਦਤ ਨ ਗੁਜਰ ਗਈ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।]

⁶[ਵਿਆਖਿਆ I- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ (ਹ) ਵਿਚ, “ਰਾਜ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿਚ “ਰਾਜ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਪਰੰਤੁਕ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁵ ਸਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਵਿਆਖਿਆ II.—ਖੰਡ ਉ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।]

ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ 4(1) ਅਨੁਛੇਦ 2 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਚੋਂਬੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਅਤੇ ਚੋਂਬੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੇਧ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਸੇਧ ਅਤੇ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਰਾਜ ਜਾਂ ਅਨੁਸੰਗਤ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਣਾਮਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।
ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ
ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 2
ਅਤੇ 3 ਦੇ
ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ
ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਗ II ਨਾਗਰਿਕਤਾ

ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ 5. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਧਿਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ—
ਨਾਗਰਿਕਤਾ ।

(ੳ) ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ;ਜਾਂ

(ੲ) ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ,
ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ 6. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਆਏ ਕੁਝ ਕੁ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ—

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ
ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰ ।

(ੳ). ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੜਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 (ਜਿਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਐਕਟ ਬਣਿਆ) ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ;ਅਤੇ

(ਅ).(i) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨੀਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜਾਂ

(ii) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨ੍ਹੀਵੇਂ ਦਿਨ ਜਾਂ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਉਸ ਲਈ ਉਸ ਅਫਸਰ ਕੋਲ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸੀ ਨ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ।

6. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਅਤੇ 6 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਮਾਰਚ, 1947 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪਰਮਿਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮੁੜਵਾਸ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 6 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨ੍ਹੀਵੇਂ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਭਾਰਤੀ

7. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪੜ-ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 (ਜਿਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਅਮਲੇ ਦੇ ਕੁਝ
ਕੁ ਵਿਅਕਤੀਆਂ
ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ।

ਐਕਟ ਬਣਿਆ), ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇ
ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼
ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਮਮਝਿਆ
ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰ
ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਤਮ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਕੋਸਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ
ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣ ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ
ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰੱਰ ਕੀਤੇ
ਹੋਏ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਕੋਸਲੀ
ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ
ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ
ਹੋਵੇ ।

ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ
ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ
ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ
ਅਰਜਤ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ
ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ
ਹੋਣਾ ।

9. ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ
ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਅਰਜਤ ਕਰ ਲਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 5 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ
ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਅਨੁਛੇਦ 6 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ
8 ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ
ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ।

10. ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ
ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦਾ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ
ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ
ਵਿਨਿਯਮਨ
ਕਰਨਾ ।

11. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ
ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨਾਲ
ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ।

ਭਾਗ III
ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ
ਸਾਧਾਰਨ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ। 12. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਸਭ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਲਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ। 13.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਅਸੰਗਤੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਣਗੇ।

(2) ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੰਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ,-

(ੳ) “ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਹੁਕਮ, ਉਪ- ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ, ਰਵਾਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਥਾ ;

(ਅ) “ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਾਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਅਤੇ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਵੀ ਹੋਵੇ ।]

¹[(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੇਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਮਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ 14. ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਤਾ । ਸਮਤਾ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਧਰਮ, ਨਸਲ 15.(1) ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨਹੀਂ ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਕਰੇਗਾ । ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤੱਕਰੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ।

(2)ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ—

(ਉ) ਦੁਕਾਨਾਂ, ਲੋਕ-ਭੋਜਨਾਲਿਆਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇ ਜਾਂ ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤੇ ਖੂਹਾਂ, ਤਲਾਬਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ-ਘਾਟਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ,

ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਯੋਗਤਾ, ਦੇਣਦਾਰੀ, ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਤ ਦੇ ਤਾਬੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਵੀਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।

²[(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 29 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।]

³[(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ, ਅਨੁਛੇਦ 30 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਦਾਖਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।]

⁴[(6) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਖ) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ (29) ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ-

(ਉ) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਵਿਚ ਲਿਖਿਤ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏਗਾ; ਅਤੇ

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.1.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

⁴ (ਇੱਕ ਸੌ ਤਿੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (14.1.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

(ਅ) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਵਿਚ ਲਿਖਿਤ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏਗਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ, ਅਨੁਛੇਦ 30 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਦਾਖਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਕੁਲ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਧੇ ਵੱਧ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਪ੍ਰੋਯਜਨਾ " ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗ" ਉਹ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਅਲਾਭ ਦੇ ਹੋਰਵੇਂ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਧਿਸੂਚਕ ਕਿੱਤੇ ਜਾਣ।]

ਲੋਕ ਰੋਜਗਾਰ 16.(1) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਰੋਜਗਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ
ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।
ਵਿਚ ਅਵਸਰ
ਦੀ ਸਮਤਾ।

(2) ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਵੰਸ਼, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੋਜਗਾਰ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿਤੱਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੋ, ⁵[ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਰੋਜਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮੁਕਰੱਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਬਤ, ਅਜਿਹੇ ਰੋਜਗਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ, ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮੁਕਰੱਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ।]

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਥਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੋਖੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

⁶[4 (ਓ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਥਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੋਖੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ⁷[ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ, ਪਰਿਣਾਮਕ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਸਹਿਤ, ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ] ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗੀ ।

⁸[4 (ਅ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਭਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਖੰਡ(4) ਜਾਂ (4ਓ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਭਰੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਉਤਰਵਰਤੀ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਦੀ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਦੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (17.06.1995 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (09.06.2000 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਜਾਵੇਗਾ।]

(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਸਕ ਬੈਂਡੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪੈਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।

⁹[(6) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵੱਧੋਂ ਵੱਧ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਲਿਖਤ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗੀ।]

ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਅੰਤ 17. “ਛੂਤ-ਛਾਤ” ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਚਰਣ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਛੂਤ-ਛਾਤ” ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇਗਾ।

ਖਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ 18.(1) ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ, ਜੋ ਸੈਨਿਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਉਪਾਧੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ

⁹ (ਇੱਕ ਸੌ ਤਿੰਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (14.1.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਬਿਨਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਦਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਭੇਟਾਂ, ਉਪਲੱਭਤ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਬਿਨਾਂ, ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਬੋਲਣ ਦੀ 19. (1) ਸਭ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ-

ਸੁਤੰਤਰਤਾ

ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਬਤ

(ੳ) ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ;

ਕੁਝ ਕੁ

(ਅ) ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਬਕ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦਾ ;

ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ

(ੲ) ਸਭਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਘ ¹⁰[ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ] ਬਣਾਉਣ ਦਾ;

ਹਿਫਾਜ਼ਤ

(ਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਬੇਰੋਕ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਸਣ ਦਾ; ¹¹[ਅਤੇ]

¹²* * * *

(ਖ) ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਜਾਂ ਕਈ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦਾ,

ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

¹³[(2). ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹² ਉਪ-ਖੰਡ (ਕ) ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ¹⁴[ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ,] ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਭਾਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਲੋਕ ਅਮਨ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਪਮਾਨ, ਮਾਨਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਹਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ।]

(3). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ¹²[ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ] ਲੋਕ ਅਮਨ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(4). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ¹²[ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ] ਲੋਕ ਅਮਨ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(5). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ¹⁵[ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਅਤੇ (ਕ)] ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ਜਾਂ ਤਾ ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ), ਉਪ-ਖੰਡ (ਹ), ਉਪ-ਖੰਡ (ਕ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(6). ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ¹⁶[ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ,--

- (i) ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਜਾਂ ਕੋਈ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਜਾਂ ਤੱਕਨੀਕੀ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ;ਜਾਂ
- (ii) ਕੋਈ ਵਪਾਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ, ਉਪਯੋਗ ਜਾਂ ਸੇਵਾ, ਭਾਵੇਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਿਗਮ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਉਣਾ।]

ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ 20.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਸ਼ਸਿਧੀ ਬਾਰੇ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ। ਅਰੋਪਿਆ ਕਾਜ ਕਾਰਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਖਿਰਾਫ-ਵਰਜੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਡੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ, ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

- (2) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਅਤੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਇਸ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
- (3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਆਪ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਗਵਾਹ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਾਨ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ। 21. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਨਿਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ¹⁷[21 ਓ. ਰਾਜ, ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ, ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਤੈਅ ਕਰੇ, ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।]

ਕੁਝਕੂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ। 22.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਜਾਣੂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਤੋਂ ਸਫਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ, ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਸਫਰ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਚੋਵੀ ਘੰਟੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਕੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਤਤਸਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗੈਰਮੁਲਕੀ ਹੋਵੇ;
ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ
ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਜਾਂ
ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ;
ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

*[(4) ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ
ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ
ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ--

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ
ਹੋਣ, ਜਾਂ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਹੋਣ,

* ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ)
ਖੰਡ (4) ਦੀ ਥਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ --

(4) ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ
ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼
ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਠਤ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਉਕਤ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ
ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਾਇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਲਈ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਇਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜੱਜ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤ ਜੱਜ
ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਜੇ ਖੰਡ (7) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ “ਮੁਨਾਸਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ--

- (i) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ
ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਦਿੱਲੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ;
- (ii) (ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ
ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ; ਅਤੇ
- (iii) ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ
ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਪੋਟ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਕਾਰਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜੇ ਖੰਡ (7) ਤੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਖੰਡ (7) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਅਤੇ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਨ ਹੋਵੇ ।

(5) ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਆਧਾਰ ਦੱਸੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਤਿਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਵਸਰ ਦੇਵੇਗਾ ।

(6) ਖੰਡ (5) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੋੜੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਅਜਿਹਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ।

(7) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ—

* (ੳ) ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜਰਬੰਦੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਜਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

** (ਅ) ਕਿਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਜਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਕਿਹੜਾ ਜਾਬਤਾ ***[ਖੰਡ (4) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ)] ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਧਿਕਾਰ

ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ 23.(1) ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਗਾਰ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਦੁਰਵਪਾਰ ਜਬਰੀ ਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕਾਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਮਨਾਹੀ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ

* ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

** ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਨੂੰ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂੜ ਅਥਰਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

*** ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਤੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਬਰੈਕਟ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ "ਖੰਡ (4)" ਸ਼ਬਦ ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਲਾਜਮੀ ਸੇਵਾ ਅਰੋਪਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਅਰੋਪਣ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਫੈਕਟਰੀਆਂ 24. ਚੇਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਖਾਣ ਵਿਚ ਰੋਜਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜੋਖਮ ਵਾਲੇ ਰੋਜਗਾਰ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਰੋਜਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ।

ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਅੰਤਰਕਰਣ ਦੀ 25.(1) ਲੋਕ ਅਮਲ, ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਹੋਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਭ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਤਰਕਰਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਤੇ ਬੇਰੋਕ ਮੰਨਣ, ਧਰਮ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਮੰਨਣ, ਉਸ ਤੇ ਚਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਤੇ ਚਲਣ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ।
ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੋਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੇ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਆਰਥਕ, ਵਿੱਤੀ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲੈਕਿਕ ਸਰਗਰਮੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਚਲਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜਕ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ - । ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਨਿਣਾ ਅਤੇ ਲੈ ਕੇ ਚਲਣਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ II-. ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ, ਜੈਨ ਜਾਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਧਾਰਮਕ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ । 26. ਲੋਕ ਅਮਨ, ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਰਿਕ ਧਾਰਮਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਨੂੰ—

(ੳ) ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਦਾਨ-ਆਧਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ;

(ਅ) ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ;

(ੲ) ਚੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਅਚੁੱਕਵੀਂ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਮਾਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਰਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ;
ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਕਿਸੇ ਖਾਸ 27. ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਅਦਾ ਕਰ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਧਰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਧਾਰਮਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਾਂ ਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਮਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਣ ।

ਅਦਾਇਗੀ

ਬਾਬਤ

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸਿਖਿਆ 28(1) ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਧਾਰਮਕ

ਸਿਖਿਆ ਜਾਂ (2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਧਾਰਮਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਇੰਡੈਮੈਂਟ ਜਾਂ ਟ੍ਰਸਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜੋ ਲੋੜਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਾਜਰ ਹੋਣ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਬਾਬਤ

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

(3) ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਂ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਨਾਬਾਲਗ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੰਪਤੀ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਧਿਕਾਰ

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 29. (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਨੂੰ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿਖੜਵੀਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ । ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿੱਪੀ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 30.(1) ਸਭ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਣ ਜਾਂ
ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ
ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।
ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ
ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ
ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ।

¹⁸(1) ਓ. ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ
ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਜਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਜ
ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ
ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਰਕਮ
ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀਮਤ ਦੀ ਜਾਂ
ਨਿਰਾਕਰਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

(2) ਰਾਜ ਸਿੱਖਿਆ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਿਆ
ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ
ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ,
ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।

¹⁹x x x x
31. ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ), 1978 ਦੀ
ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

²⁰[ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ]

ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਆਦਿ ²¹[31ਓ. ²²[(1) ਅਨੁਛੇਦ 13 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਵੀ—

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪ ਸਿਰਲੇਖ “ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰ” ਦਾ ਲੇਖ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਅਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ
ਦਾ ਬਚਾਓ ।

(ਓ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ
ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ
ਰੂਪਭੇਦ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ
ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ
ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸੰਭਾਲ ਲਏ ਜਾਣ ਲਈ,
ਜਾਂ;

(ਇ) ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਿਗਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਗਮਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ
ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ;

(ਸ) ਨਿਗਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ-ਏਜੰਟਾਂ, ਸਕੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਖਜਾਨਚੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ-
ਨਿਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਨਿਦੇਸ਼ਕਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ
ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਣਿਜ ਜਾਂ ਖਣਿਜ-ਤੇਲ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਲੱਭਣ ਦੇ
ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ, ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਲਸੰਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਹਾਸਲ
ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਰ, ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਲਸੰਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਪਤ
ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ

ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਉਹ
²³[ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 14, ਅਨੁਛੇਦ 19 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 31” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ;

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਵੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ :]

²⁴[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਰੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸਟ ਕੋਈ ਭੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਨਿਜੀ ਕਾਸ਼ਤ ਹੇਠ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾਂ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਬਣੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਜਾਂ ਢਾਂਚਾ ਅਰਜਤ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ, ਇਮਾਰਤ ਜਾਂ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੀ ਦਰ ਤੇ ਮੁਆਵਜੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ—

²⁵[(ੳ) “ਸੰਪਦਾ” ਪਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਸ ਪਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਤੁੱਲ ਦਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਭੋ-ਦਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ—

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 2, ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(i) ਕੋਈ ਜਾਗੀਰ, ਇਨਾਮ ਜਾਂ ਮੁਆਫੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਅਤੇ ²⁶[ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ] ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਨਮ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ;

(iii) ਰੱਬੀਤਵਾੜੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਭੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;

(iii) ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਪੱਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਭੋਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੰਜਰ ਭੋਂ, ਵਣ-ਭੋਂ, ਚਰਾਂਦ ਲਈ ਭੋਂ ਜਾਂ ਭੋਂ ਦੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ, ਖੇਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦਸਤਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਢਾਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;]

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ “ਅਧਿਕਾਰ” ਪਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾਲਕ, ਉਪ-ਮਾਲਕ, ਅਧੀਨ-ਮਾਲਕ, ਭੋਂ-ਧਾਰੀ ²⁷[ਰਈਅਤ, ਅਧੀਨ-ਰਈਅਤ] ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੱਧਵਰਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲੀਏ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ।]

ਰੁਝ ਕੁ ਐਕਟਾਂ ²⁸[31ਅ.ਅਨੁਛੇਦ 31 ਉ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਨ ਤਾਂ ਨੈਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਬਤ, ਇਸ ਜਾਇਜ਼ਕਰਣ । ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ, ਵਿਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ

²⁶ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ) ਐਕਟ, 1968, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਸ਼ਬਦ ਮਦਰਾਸ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (14.1.1969 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।(ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਕਦੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਟ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਕਤ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੋਧਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ।]

ਕੁਝ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ²⁹31। ਇ. ਅਨੁਛੇਦ 13 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ, ³⁰[ਜੇ ਭਾਗ 4 ਵਿਚ ਅਧਿਕਥਿਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ] ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਦੀ ਛੋਟ। ³¹[ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ

ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ³²ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ, ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਥੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (20.4.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 39 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਜਾਂ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ” ਤੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ, ਧਾਰਾ 4 ਨੂੰ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ, ਮਿਨਰਵਾਂ ਸਿਲਮ ਲਿਮਿਟਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1980) ਧਾਰਾ 2 ਐਸ:ਸੀ:ਸੀ: 591 ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 14, 19 ਅਨੁਛੇਦ 31” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³² ਸਰਵਉੱਚ ਨਿਅਲਿਆਂ ਨੇ ਕੇਸਵਾਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (1973) ਅਨੁਰੂਪ ਐਸ.ਸੀ ਆਰ 1 ਵਿਚ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਪਬੰਧਨ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਘੋਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

³³31.ਸ. (ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਛੋਟ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਇਸ ਭਾਗ 32.(1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਚਾਲਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਚਾਰ।

(2) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੇਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਮਸ, ਮਨਾਰੀ, ਕੇ-ਵਾਰੰਟੇ ਅਤੇ ਸਰਸ਼ਿਓਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਵੀ ਮੁਨਾਸਬ ਹੋਣ, ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਮੁਅੱਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਅਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (03.1.1977) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

³⁴32ਓ. [ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਰਸਤ)।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੈਨਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

³⁵[33.ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ,-

(ੳ) ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਲੋਕ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਾ ਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ; ਜਾਂ

(ੲ) ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਮੁੱਖ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਊਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਨਿਯੋਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਸ) ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਖੰਡ (ੲ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਸੈਨਾ, ਬੁਊਰੇ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਦੂਰ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਨਿਯੋਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਸੁਨਿਸਚਤ ਹੋ ਸਕੇ।

ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ 34. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਨੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫਜ ਹੋਵੇ ਕਾਜ ਕਾਰਬਾਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ 01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਜਾਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 33 ਦੇ ਸਥਾਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਫਜ਼ ਸੀ, ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਮਨ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਸਥਾਪਣ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਦੰਡ-ਹੁਕਮ, ਲਈ ਗਈ ਸਜ਼ਾ, ਹੁਕਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਬਤੀ, ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਾਬੰਦੀ। ਹੋਰ ਕਾਜ ਕਾਰਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ 35. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ।

(ੳ) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿ ਉਹ--

- (i) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਖੰਡ (3), ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਖੰਡ (3), ਅਨੁਛੇਦ 33 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 34 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ;ਅਤੇ
- (ii) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ; ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪ-ਖੰਡ (ii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (i) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਜ ਕਾਰਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਬੇ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂ

ਸੋਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ” ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਵਿਚ ਹੈ।³⁶

³⁶ “ 35 ਓ. ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

(ਉ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੋਣਗੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) (i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਜਗਾਰ;

(ii) ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਚੱਕਵੀਂ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ;

(iii) ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਾਸ ; ਜਾਂ

(iv) ਵਜੀਫਿਆਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ, ਜਿਹੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ, ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ,

ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਚੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ,

ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਕੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ , ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕੁ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗਦਿ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਰਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ । ”

ਭਾਗ IV

ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ। 36. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਦਾ ਉਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਭਾਗ III ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਸ ਭਾਗ 37. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਵਿਚਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਣਗੇ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ। ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਮੂਲਿਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇ।

ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ 38¹.[(1)] ਰਾਜ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਲਾਈ ਦੀ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਆਂ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਹ ਕਰ ਸਮਾਜਕ ਸਕੇ, ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣਾ।

²[(2) ਰਾਜ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਸਧਾਰਨਦਨ ਦੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਲਕਿ ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਰੁਤਵਾ, ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।]

ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ 39. ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਲਈ ਚਲਾਵੇਗਾ ਕਿ— ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 38 ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜਅੰਕਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਕੁ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ। (ੳ) ਸਭਨਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਪੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਤੌਰ ਤੇ, ਜੀਵਕਾ ਦੇ ਚੇਖੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਂਝੀ ਭਲਾਈ ਹੋਵੇ;

(ੲ) ਆਰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ, ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਰਬ-ਸਾਧਾਰਣ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕੇਂਦਰਣ ਨ ਹੋਵੇ;

(ਸ) ਪੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕੰਮ ਲਈ ਸਮਾਨ ਵੇਤਨ ਹੋਵੇ ;

(ਹ) ਕਾਮਿਆਂ, ਪੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਰਮ ਉਮਰ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਜਰੂਰਤ ਤੋਂ ਬੇਬਸ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨ ਹੋਣ ;

³(ਕ) ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸਵਸਥ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੇ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਤੱਜਣ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ।

ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ⁴39 ਉ. ਰਾਜ, ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਅਮਲ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਿਆਂ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਅਤੇ ਉਹ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਹ

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (03-1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (ਕ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਹਾਇਤਾ। ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵਾਂਝਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਢਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

ਪਿੰਡ-ਪੰਚਾਇਤਾਂ 40. ਰਾਜ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾ ਸੰਗਠਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁਕੇਗਾ ਅਤੇ ਦਾ ਸੰਗਠਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ।

ਕੇਮ, ਸਿੱਖਿਆ 41. ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਆਰਥਕ ਸਮਰਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰੁਝਰੁ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਅਤੇ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਬੇਰੋਜਗਾਰੀ, ਬੁਢਾਪਾ, ਬੀਮਾਰੀ ਅਤੇ ਨਕਾਰਗੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਣਹੱਕੀ ਬੁੜ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ। ਅਧਿਕਾਰ।

ਕੰਮ ਦੀਆਂ 42. ਰਾਜ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ।

ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ 43. ਰਾਜ, ਢਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਿਰਬਾਹ- ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਖੇਤੀ ਦੇ, ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਜਦੂਰੀ ਆਦਿ ਕੰਮ, ਨਿਰਬਾਹ-ਮਜਦੂਰੀ, ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਹਲ ਦੇ। ਸੰਪੂਰਨ ਮਾਣਨ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ

ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਪਿੰਡ -ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਘਰੇਲੂ ਉਪਦੇਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਆਧਾਰ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

ਉਪਯੋਗਿਕ 543. ਉ ਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਉਦਯੋਗ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਉਪਕ੍ਰਮਾਂ, ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਭਾਗ ਲੈਣਾ। ਉਠਾਏਗਾ।

ਸਹਿਕਾਰੀ 643. ਅ ਰਾਜ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਸਵੈਇੱਛਕ ਰਚਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਕਾਜਕਾਰ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਵਧਾਵਾ ਦੇਣਾ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ 44. ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਇਕਸਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ। ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ

ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ 745 ਰਾਜ ਸਭ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਉਮਰ ਦੇ ਮੁਢਲੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

ਮੁਢਲੀ ਬਾਲ
ਅਵਸਥਾ ਦੀ
ਦੇਖਰੇਖ ਅਤੇ
ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ
ਉਪਬੰਧ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ 46. ਰਾਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਜਾਤਾਂ , ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਿਤਾਂ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (15.02.2012 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰੇਗਾ ।

ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ

ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ

ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ

ਆਰਥਕ ਹਿਤਾਂ

ਦੀ ਤਰੱਕੀ ।

ਰਾਜ ਦਾ 47. ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਹਾਰਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਅਹਾਰ-ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਮੁਢਲੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਮੰਨੇਗਾ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਭੋਖਣਾਂ ਦੀ ਖਪਤ, ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਸਿਵਾਏ ਔਸਥਿਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ, ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ

ਸਿਹਤ ਦਾ

ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ

ਦਾ ਕਰਤੱਵ ।

ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ- 48. ਰਾਜ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਾਲਣ ਦਾ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਸੰਗਠਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ । ਵੱਛਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਧਲ ਅਤੇ ਢੁਆਈ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ⁸[48 (ਓ). ਰਾਜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਦਾ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤੇ ਅਤੇ ਵਣ ਅਤੇ ਵਣ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਹਤਰੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮ ਕਰੇਗਾ ।

ਵਣ ਤੇ ਵਣ

ਜੀਵਾਂ ਦੀ

ਸੁਰੱਖਿਆ ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਅਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ ।

ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ 49 ⁹[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ
ਦੀਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਐਲਾਨ ਲਈ] ਕਲਾਤਮਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੀ
ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਹੇਕ ਯਾਦ-ਗਾਰ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਲੁੱਟਣ ਖੁੱਟਣ, ਰੂਪ-
ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਾੜਨ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ, ਚੁੱਕ ਖੜਨ, ਨਿਬੇੜਨ ਜਾਂ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਤੋਂ,
ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਂਧ ਹੋਵੇਗੀ।
ਹਿਫਾਜ਼ਤ।

ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ 50. ਰਾਜ, ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ ਨੂੰ
ਨਾਲੋਂ ਨਿਆਂ-ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ।
ਪਾਲਕਾ ਦਾ
ਵਖਰਾਓ।

ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ 51. ਰਾਜ—
ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ (ਉ) ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ;
ਦੀ ਤਰੱਕੀ। (ਅ) ਕੋਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਪੂਰਣ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ
ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ;
(ਇ) ਸੰਗਠਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਮਾਂਤਰੀ
ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਧੀ ਬਾਂਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਆਦਰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ; ਅਤੇ
(ਸ) ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਸਾਲਸੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ
ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ;
ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੀ ਗਈ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹ਭਾਗ IV ਓ.

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ I 51ਓ. ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਇਹ ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ -

(ਉ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕੌਮੀ ਝੰਡਾ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਗੀਤ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੌਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਜੇਏ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ;

(ਇ) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ;

(ਸ) ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕਸੂਰਤਾ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਅਨੁਭਾਗੀ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ;

(ਕ) ਆਪਣੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਚੌਖੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਰਿਰੱਖਣ ਕਰਨਾ ;

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ ।

(ਖ) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਣ, ਝੀਲਾਂ, ਦਰਿਆਂ ਅਤੇ ਵਣ ਜੀਵਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਜੰਤੂਆਂ ਤੇ ਦਇਆ ਰੱਖਣਾ;

(ਗ) ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਮਾਨਵਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ;

(ਘ) ਲੋਕ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ ਕਰਨਾ ;

(ਙ) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਵੱਲ ਵੱਧਣ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਦਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੂਲਵੇ ;

²(ਚ) ਜੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਸਰਪਰਸਤ ਹਨ, ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣਾ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ ।

ਭਾਗ V

ਸੰਖ

ਅਧਿਆਏ I-ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

ਭਾਰਤ ਦਾ 52 ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ।

ਸੰਖ ਦੀ 53. (1) ਸੰਖ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ
ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ
ਸ਼ਕਤੀ । ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ
ਬਿਨਾਂ, ਸੰਖ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸੈਨਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਕਮਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਤ
ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ
ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਕਾਜਕਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ
ਇੰਤਕਾਲ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਕਾਜਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 54. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ
ਦੀ ਚੋਣ । ਕਰਨਗੇ ਜੋ—

(ੳ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ;

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ।

¹ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 55 ਵਿਚ, “ਰਾਜ” ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ-ਕੌਮੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਪੁਦੁਚੇਰੀ* ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 55. (1) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੱਖ ਦੀ ਚੋਣ ਕਾ ਢੰਗ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕਤਸਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

।

(2) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚਲੀ ਅਜਿਹੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਹਰੇਕ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਜਿੰਨੇ ਵੋਟ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ :-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਹਰਿਕ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਉਨਿਆਂ ਵੋਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਇਕ ਹਾਜਰ ਦੇ ਗੁਣਿਤ, ਉਸ ਭਾਗ-ਫਲ ਵਿਚ ਹੋਣ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਾਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ;

(ਅ) ਜੇ ਇਕ ਹਜਾਰ ਦੇ ਉਕਤ ਗੁਣਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ, ਬਾਕੀ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਘਟ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦਾ ਧੈਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.06.1995 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* ਪੁੰਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ) ਐਕਟ, 2006 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪੁਦੁਚੇਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(ਇ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਅਤੇ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਨਿਯਤ ਕੁਲ ਵੋਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਾਗ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ, ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਮੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਈ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੋਟ ਗੁਪਤ ਪਰਚੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

²[ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਆਬਾਦੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ ³[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ 1971 ਦੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ 56(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :
ਅਉਧ।

ਪਰੰਤੂ—

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦਾ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦਾ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ-ਵਰਜੀ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 61 ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਹਾਂ-ਦੋਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕਿਸੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਤੱਤਕਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਮੂੜ-ਚੋਣ ਲਈ 57. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਾਤਰਤਾ । ਜਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਮੂੜ ਚੋਣ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 58.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ—
ਕਾਬਲਯੋਗਤਾ ।

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ,

(ਅ) ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(ੲ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ

ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆਂ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ⁴ * * * ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ । 59. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ

ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕੀਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਵੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ

⁴ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਹੀਂ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ । 60. ਹਰਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ ਵਿਚ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ-

“ਮੈਂ ਉ.ਅ, ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ,

ਸੱਚੇ ਦਿਲੇ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਮੈਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ (ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ), ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਉਸਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਪਣ ਦਿਆਂਗਾ ।”

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਮਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਜਾਬਤਾ । 61(1) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ਵਰਜੀ ਲਈ ਮਹਾਂ-ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੇਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਸਦਨ ਦੇਸ਼ ਲਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ---

(ੳ) ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ਼ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੇਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਚੌਥਾਈ ਨੇ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤਾ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(ਅ) ਉਸ ਸਦਨ ਕੇ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜਦ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ ਸਦਨ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਵਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜੇ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਾਏ ਗਏ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਲਈ ਚੋਣ

ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ , ਅਨੁਛੇਦ 56 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਚੁਣੀ ਪੂਰੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 63. ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ- 64. ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਤਾਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ :

ਰਾਜਸਭਾ ਦਾ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਤੇ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਣਾ 65 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ | ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 97 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀ ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਭੱਤੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ 65. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੇਤ, ਅਸਤੀਫੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਪ-ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾ ਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਜਿਹੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਨਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ।

ਦੌਰਾਨ ਉਪ-
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦਾ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ
ਕਰਨਾ ਜਾਂ
ਉਸਦੇ ਕਾਜਕਾਰ
ਨਿਭਾਉਣਾ ।

(2) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ, ਬੀਮਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਮੁੜ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ।

(3) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਤੇ ਬਾਰੇ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸਭਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ

ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਪ-
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੀ ਚੋਣ।

66.(1) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁵[ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ] ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਮੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੋਟ ਗੁਪਤ ਪਰਚੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ, ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ, ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ—

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗਿਯਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਯੁਕਤ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ" ਦੀ ਥਾਂ ਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

(4) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ :- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ⁶ * * * ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

ਉਪ- 67. ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਪੰਜ-
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :
ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਪਰੰਤੂ—
ਅਉਧ ।

(ੳ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ; ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੇਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

⁶ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(ਇ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਉਤੱਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

ਉਪ- 68(1) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰਨ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੋਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖਾਲੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ

ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ (2) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਥਾਂ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 67 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੁਣੇ ਤਾਬੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਹੁਦੇ ਦੀ

ਅਉਧ ।

ਉਪ- 69. ਹਰਿਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ । ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ—

“ਮੈਂ ਉ.ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ

ਸੱਚੇ ਦਿਲੇ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।”

ਹੋਰ

ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ

ਵਿਚ

70. ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕਤਾ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

ਕਾਜਕਾਰ ਦਾ

ਨਿਭਾਉਣਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 71. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਜਾਂ ਜਾਂ ਉਪ-ਮੁਤੱਲਕ ਸਭ (ਸੰਕਾਵਾਂ) ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਸਰਬ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ

ਮੁਤੱਲਕ ਮਾਮਲੇ

।

(2) ਜੇ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੋਣ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਉਸ ਐਲਾਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(4) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਮੌਜੂਦ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

⁷ ਅਨੁਛੇਦ 71, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (10.08.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ 72.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਫੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੁਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ—

ਦੀ ਮਾਫੀਆਂ,

ਅਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ

ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ

ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ,

ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ

ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ ।

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੰਡ ਫੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੰਡ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ;

(ੲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਾ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਦੰਡ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਹੋਵੇ ;

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੲ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਤਸਮੋਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ^੮ * ** ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

ਸੰਘ ਦੀ 73.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ—

ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ

^੮ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਵਿਸਤਾਰ।

(ੳ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ;ਅਤੇ

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਰਤੋਯੋਗ ਹੋਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੱਕ ;

ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ⁹ * * * ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਸ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂ ਕਾਜਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ 74. ¹⁰[(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ

⁹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਦੀ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ।

¹¹[ਪ੍ਰਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।]

(2) ਕੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਮੰਤਰੀਆਂ 75(1) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਉਪਬੰਧ । ਕਰੇਗਾ ।

[¹²(1) (ੳ) ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਪੰਦਰਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(1ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲਤਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਅਉੱਧ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ
।]

(2) ਮੰਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ
ਕਰਨਗੇ ।

(3) ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਤੱਰਦਾਈ
ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ
ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੋਪਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਹੁਆਂ ਚੁਕਵਾਏਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਜੇ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸੰਸਦ
ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ ਮੰਤਰੀ
ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(6) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ
ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ
ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

ਭਾਰਤ ਦਾ 76(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ
ਅਟਾਰਨੀ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ
ਜਨਰਲ । ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ
ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਸੌਪੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਮੇਂਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 77.(1) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।
ਸੰਲਾਚਣ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ¹³ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕੁ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਨਾਲ

¹³ ਵੇਖੋ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਐਸ.ਓ.2297, ਤਰੀਕ 3 ਨਵੰਬਰ, 1958 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, 1958, ਭਾਗ II, ਅਨੁਭਾਗ 3(ii) ਪੰਨਾ, 1315 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਰ ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਦੇ
ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ ।

¹⁴[(4) x x x x]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ 78. ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—

ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ

ਆਦਿ ਬਾਰੇ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ

ਦੇ ਕਰਤੱਵ ।

(ੳ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼
ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਫੈਸਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ;

(ਅ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ
ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੰਗਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ
; ਅਤੇ

(ੲ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹਾ ਲੋੜੇ, ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ।

ਅਧਿਆਏ II ---ਸੰਸਦ

ਸਧਾਰਨ

ਸੰਸਦ ਦਾ 79. ਸੰਘ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਸਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੇ ਦੋ ਸਦਨਾਂ ਤੋਂ

ਗਠਨ ।

ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ
ਜਾਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ 80. (1)¹⁵¹⁶ * * * ਰਾਜ ਸਭਾ—

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (4) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੇਪ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਰਾਜ ਸਭਾ” ਜੋੜੇ ਗਏ ।

ਰਚਨਾ ।

(ਉ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਾਂ ਦੇ ¹⁷[ਅਤੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ] ਦੇ ਸੌ ਅੱਠਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਾਂ,

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ [ਅਤੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ] ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਨਮਿਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ—

ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ ।

(4) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਲਈ ¹⁸ * * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਮੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਈ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) “ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕਿੱਤਾ ਗਿਆ ।”

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

(5) ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ¹⁹[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ²⁰[*81 (1) ²¹ਅਨੁਛੇਦ 331 ਦੇ ²²* * * ਉਪਬੰਧਾਂ ਦ ਤਾਬੇ ਲੋਕ ਰਚਨਾ । ਸਭਾ -

(ੳ) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ²³[ਪੰਜ ਸੇ ਤੀਹ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ [ਮੈਂਬਰ] ; ਅਤੇ

(ਅ) ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਚੁਣੇ ਹੋਏ ²⁴[ਵੀਹ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ;

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ—

(ੳ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਇਕੋ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸਨੂੰ

¹⁹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਾਂ ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 81 ਅਤੇ 82 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ) “ਅਨੁਛੇਦ 331 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) “ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

²³ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪੰਜ ਸੇ ਪੱਚੀ” ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਪੰਝੀ ਮੈਂਬਰਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਭਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

²⁵[ਪਰੰਤੂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ(ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਓਦੋਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸਠ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਵੇ]

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਆਬਾਦੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ ।

²⁶ [ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ ²⁷[2026] ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ²⁸[ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ,

(i) ਖੰਡ (2) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ;ਅਤੇ

(ii) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡਜ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ²⁹[2001] ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।]

ਹਰੇਕ ਜਨ- 82. ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ, ਲੋਕ-ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (03.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “1991” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਗਿਣਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ। ਵੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਦਨ ਦਾ ਤੜਾਓ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ।

³⁰[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ]

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿ ਜਤ ਤੱਕ ਸਾਲ ³¹[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ ³²[ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ,-

(i) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨਿਤ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਦਾ; ਅਤੇ

(ii) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ, ਜੋ ³³[2001] ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਪੁਨਰ ਮੇਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (03.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “1991” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ । 83.(1) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਬਣਾਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਹਰਿਕ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਲੋਕ ਸਭਾ, ਜੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯੁਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ³⁴[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ³⁵[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਅਸਰ ਰੱਖੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ-ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ “ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ--
ਕਾਬਲੀਅਤ ।

³⁶[(ਉ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਚੋਣ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਨ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਨ ਪਾਵੇ ;]

(ਅ) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੈਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ “ਛੇ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਯਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਛੇ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁵ ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ।

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 3ਦ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ਉ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ, ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ,
ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਨ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ
ਨਮਿਤ ਸੰਸਦ ਤੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਮੁਕਰੱਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ³⁷[85(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ
ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ
ਦੇਣ ਅਤੇ ਲਈ ਬੁਲਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਬੈਠਕ ਅਤੇ
ਤੁੜਾਓ । ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਦੇ
ਵਿਚਕਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ।]

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ—

(ੳ) ਸਦਨਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕੇਗਾ ।]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 86(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ
ਦਾ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਗਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ
ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਜਰੀ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ।

ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼
ਭੇਜਣ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਜਾਂ
ਹੋਰਵੇਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਨ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ

³⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਲਿਰੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੌਖ-ਪੂਰਬਕ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ
ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 87. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ³⁸[ਲੋਕ-ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਧਾਰਨ ਚੋਣ ਪਿੱਛੋਂ
ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ
ਭਾਸ਼ਣ । ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ] ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ
ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇਗਾ ।

(2) ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ
ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ
ਲਈ ਸਮਾਂ ਆਲਾਟ ਕਰਨ ³⁹* * *ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ 88. ਹਰਿਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ
ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ, ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ
ਅਟਾਰਨੀ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂਬਰ
ਜਨਰਲ ਦੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ,
ਅਧਿਕਾਰ । ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਫਸਰ

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ 89.(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜਸਭਾ ਦਾ
ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ
ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ

³⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ “ਹਰਿਕ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁹ ਸ਼ਬਦ “ਅਤੇ ਸਦਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਜ ਕਾਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਲਈ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ
ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਹੋਵੇ ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ
ਚੁਣੇਗੀ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ 90. ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ—
ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ
ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ (ੳ) ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ
ਉਸ ਤੋਂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;
ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ
ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ
।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ
ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ;

(ੳ) ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ
ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ
ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ
ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ
ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ 91.(1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸਿਕੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ
ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ, ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ, ਜੇ
ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ
ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ
ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।
ਪਾਲਣ ਕਰਨ
ਦੀ, ਜਾਂ
ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ

ਕਾਰਜ ਕਰਨ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ 92.(1) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-
ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ
ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਪਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ
ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ- ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ,
ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 91 ਤੇ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਉਪਬੰਧ
ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ
ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ
ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ।
ਕਰਨਾ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ
ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸਭਾ
ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ, ਅਨੁਛੇਦ 100 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਉਕਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ 93. ਲੋਕ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ
ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ
ਡਿਪਟੀ- ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ
ਸਪੀਕਰ । ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ
ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ 94. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ
ਡਿਪਟੀ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ—

ਸਪੀਕਰ ਦੇ

ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ (ੳ) ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ
ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ, ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ

ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਅਤੇ (ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ
ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ
ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ
। ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ੲ) ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ
ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ, ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ
ਤੁੜਾਓ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕਤਰਤਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ
ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਡਿਪਟੀ 95.(1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ
ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਜਾਂ, ਜੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ
ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ
ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

ਅਹੁਦੇ ਤੇ

ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ (2) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ
ਦੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਉਹ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ

ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਕਤੀ। ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ 96(1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 95 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 100 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ 97. ਰਾਜਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਨਮਿਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਭੱਤੇ, ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ।

ਸੰਸਦ ਦਾ 98.(1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਖਰਾ ਸਕਤਰੇਤੀ ਅਮਲਾ ਸਕਤਰੇਤ । ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਸਕਤਰੇਤੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮਸ਼ਵਰੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਹ 99.ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਰਹਿਕ ਮੈਂਬਰ, ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸਭਾਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਪਰਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ 100.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ , ਵੇਟ ਦੇਣਾ, ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸਭ

ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਕਾਰਜ ਕਰਨ

ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਵੋਟ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਕ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਭਾਗ ਲਿਆ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਗਠਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਮ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਥੱਗਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖਾਲੀ 101.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ

ਹੋਣਾ । ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ⁴⁰ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ⁴¹[ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੂਜਰ ਤੇ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ⁴²ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ—

(ੳ) ⁴³[ਅਨੁਛੇਦ 102 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ; ਜਾਂ

⁴⁴[(ਅ) ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ,]

⁴⁰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁴¹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁴² ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਐਫ, 46/50/ਸੀ ਤਰੀਕ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਪੰਨਾ 678 ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਦ ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਾਈਮਲਟਨੀਅਟ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਰੂਲਜ, 1950

⁴³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 102 ਦੇ ਖੰਡ (1)” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ :

⁴⁵[ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

(4) ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸਦਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਦਨ ਉਠਿਆਂ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਸਬੰਗਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ 102. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਨਾ- ਜਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ—
ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ।

(ੳ) ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਵਿਗੜ-ਚਿੱਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਲ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ;

⁴⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(2) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ਇ) ਜੇ ਉਹ ਅਨੁਕਤ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ;

(ਸ) ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ ਜਾਂ ਲਗਾਓ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ;

(ਹ) ਜੇ ਉਸ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

⁴⁶[ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ] ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁੱਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

⁴⁷ [(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।]

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ⁴⁸103.(1) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਨੁਛੇਦ 102 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ , ਤਾਂ ਉਹ ਤੇ ਫੈਸਲਾਂ । ਸਵਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁴⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

⁴⁸ ਅਨੁਛੇਦ 103, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੇ 104. ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 99 ਅਧੀਨ ਸੰਹੁ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਚੁੱਕਣ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਦਿਨ ਲਈ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨ ਡੰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹਵੇਗਾ ਜੇ ਸੰਘ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਰਿਣ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ 105. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (2) ਸੰਸਦ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼- ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਖੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਟ, ਪੱਤਰ, ਵੋਟਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(3) ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਦ ਤੱਕ ⁴⁹[ਉਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੈਤਾਲਵੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਸੀ ।]

(4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ , ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਖੰਡ (1), (2) ਅਤੇ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ 106. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਭੱਤੇ । ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ ਸਨ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਬਤਾ

ਬਿਲਾਂ ਦੇ 107. (1) ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 109 ਅਤੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ 117 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਾਸ ਅਰੰਭ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

ਕਰਨ ਬਾਬਤ

ਉਪਬੰਧ ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 108 ਅਤੇ 109 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ

⁴⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੈਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 108 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ 108.(1) ਜੋ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -
ਸਦਨਾਂ ਦੀ
ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ (ੳ) ਉਹ ਬਿਲ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ,
। ਜਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਬਾਬਤ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਅੰਤਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ;

(ੲ) ਉਸ ਬਿਲ ਦੀ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਜਾਣਾ,

ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਿਲ ਬੀਤ ਨ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ, ਜੋ ਉਹ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਹੋਣ

ਤਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਜੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ , ਦੇ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਧਨ-ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹਵੇਗੀ ।
(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਦਨ ਉਠਿਆ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨ ਲਈ ਸਥੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(3) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਦਨ ਬਿਲ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣਗੇ ।

(4) ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਬਿਲ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਤੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ
ਪਰੰਤੂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ—

(ਉ) ਜੇ ਬਿਲ ਇਕ ਸਦਨ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧਾ ਨਾਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮੋੜ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ), ਜੋ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੇਧ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ

ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਜੇ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸੇਧਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਸੰਗਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤੀ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ;

ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਹਿਣਯੋਗ ਹਨ, ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ 109. (1) ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

।

(2) ਧਨ ਬਿਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜਸਭਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਬਿਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ

ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

(5) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਧਨ ਬਿਲ ਉਕਤ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਰਜਨ ਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

“ਧਨ ਬਿਲਾਂ” ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ । 110.(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ ਹੀ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਅੰਤ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਾਉਣਾ, ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਧਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਧਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੇਧ;

(ੲ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕਢਣਾ;

(ਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣਾ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਐਲਾਨਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਧਾਉਣਾ ;

(ਕ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ;ਜਾਂ

(ਖ) ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਧਨ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੰਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ , ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(3) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮਪੀਕਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਦ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਅਨੁਛੇਦ 109 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 111 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਦਸਖਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪਰਮਾਣ ਪਿੱਠ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ।

ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ 111. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਨੁਮਤੀ । ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ

ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਣਗੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਬਿਲ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ ।

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ

ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ 112.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਵਰਣ । ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ "ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

(2) ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚ—

(ੳ) ਜੇ ਖਰਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਵਜੋਂ ਵਰਣਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ,

ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਲੇਖੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲੋਂ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਖਰਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਖਰਚ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਰਿਣ-ਭਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਵਦਾਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਜ, ਰਿਣ-ਭੁਗਤਾਨ ਫੰਡ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਛੁੜਾਈ ਭਾਰ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਛੁੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ;

(ਸ) (i) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ,

(ii) ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ,

(iii) ਜੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ⁵⁰[ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ] ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

⁵⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ" ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ;

(ਗ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਤਨਖਾਹ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ;

(ਕ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ ;

(ਖ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਰਚ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ 113. ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਵੋਟ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਾਬਤਾ । ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਉਕਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ ।

(3) ਕਿਸੇ ਵੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਨਮਿਤਣ ਬਿਲ । 114. (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ—

(ਉ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ ;
ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਤ ਪਰ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ
ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ
ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦੀ,

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ
ਬਿਲ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ
ਕਰ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ
ਭਾਰਤ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ
ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਧ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਅਗ੍ਰਿਹਣ-ਯੋਗ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ
ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਅਨੁਛੇਦ 113 ਅਤੇ 116 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਧਨ ਭਾਰਤ
ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਢਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ
ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਮਿਤਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ
ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਅਨੁਪੂਰਕ,
ਅਤਿਰਿਕਤ, ਜਾਂ
ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ।

115. (1) ਜੇ—

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਬਣਾਏ
ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ
ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੋਈ ਰਕਮ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ
ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ
ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਅਣ-ਚਿਤਵੀਂ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਸੇਵਾ ਤੇ
ਅਨੁਪੂਰਕ ਜਾਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖਰਚ ਦੀ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੇਰਾਨ

ਜਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵਧੀਨ ਕੋਈ ਧਨ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,

ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਖਰਚ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਧੀਕ ਰਕਮ ਲਈ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਏਗਾ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਮੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ, ਅਨੁਛੇਦ 112, 113 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਲੇਖਾਂ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, 116. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਸਾਖਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ—
ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ

।

(ੳ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਖਰਚ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ;

(ਅ) ਜਦ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਜਾਂ ਅਨਿਸਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਚਣਚੇਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ;

(ੲ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਚਾਲੂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ ਦੇਣ ਦੀ,

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ 117.(1) ਅਨੁਛੇਦ 110 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ (ੳ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ । ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੇਧ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੇਧ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੇਧ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ

ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕੁ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲੰਸਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੈਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(3) ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੇ ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਕਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ । 118. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜਤ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਜੋ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਫਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰੁਪਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਜਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕਾਂ ਬਾਰੇ,

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਬਾਰੇ, ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਬਣਾਏ ਗਏ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਦਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ 119. ਸੰਸਦ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਮਿਤਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਜੇ, ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਵਿਨਿਯਮਨ । ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 118 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ 120.(1) ਭਾਗ XVII ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ । ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਦਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ

ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਪਿੱਛੋਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜੀ ਵਿਚ” ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ 121. ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ
ਚਰਚਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਪਬੰਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਉਣ ਦੀ
ਪਾਬੰਦੀ । ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ
ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤੇ ਚਰਚਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ
ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ
।

ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ 122. (1) ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ
ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ।
ਜਾਂਚ ਨ
ਕਰਨਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ
ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਜ਼ਾਬਤੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਰਣ
ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ
ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਧਿਆਏ -III ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 123. (1) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਇਜਲਾਸ
ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ
ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਾਲ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ
ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ
ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।
ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ –

(ੳ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੁੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਾਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਰਜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।
ਵਿਆਖਿਆ.—ਜਿੱਥੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤਾਵਾਨ ਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁵¹ x x x x

ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਘ ਦੀ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ

ਸਰਵ-ਉੱਚ 124. (1) ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਤੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ, ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਜੋ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ

⁵¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (ਭੂਤਕਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਕੱਰਰ ਹਨੀਂ ਕਰਦੀ ⁵²“ਸੱਤ” ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਠਨ। ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ

(2) ⁵³ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜੱਜ ਤਦ ਤਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੈਂਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਲਵੇ:

ਪਰੰਤੂ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਰਮੇਸ਼ਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

⁵⁴ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

⁵⁵[ਪਰੰਤੂ] ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ—

⁵² ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ ਗਿਣਤੀ “ਤੇਤੀ” ਕੀਤੀ ਗਈ।

⁵³ “[ਅਨੁਛੇਦ 124 ਉ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ] ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਤਦ ਤੱਕ ਪਦ ਸੰਭਾਲੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੈਂਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ :” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਕ਼ਿਨਵੇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015) ਤੋਂ “ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸੇਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਐਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

⁵⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਕ਼ਿਨਵੇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04. 2015 ਤੋਂ)ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੂਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਐਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਉ) ਕੋਈ ਜੱਜ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

⁵⁶[(2ਉ) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ।]

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ-

(ੳ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਜੱਜ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ੲ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਸਿਰ-ਕਢਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨ ਨ ਹੋਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ I -ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ “ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ

⁵⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04. 2015 ਤੋਂ) “ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਐਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

⁵⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ -II ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਬਣਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਜੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ।

(4) ਸਰਵ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਕਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਅਸਮਰਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਨ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ।

(5) ਸੰਸਦ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਕਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਅਸਮਰਥਾ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਜਾਬਤਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(6) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

(7) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ

ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵਕਾਲਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ
ਨਿਆਂਇਕ
ਨਿਯੁਕਤੀ
ਕਮਿਸ਼ਨ

⁵⁷[124ਓ. (1) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੇ ਠੀਕ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ

ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਮੈਂਬਰ, ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ;

(ੲ) ਸੰਘ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ-ਮੈਂਬਰ ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ;

(ਸ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬੜੇ ਇਕੱਲੇ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਮੈਂਬਰ;

ਪਰੰਤੂ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਉੱਘਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਿਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ, ਹੋਰਕ ਪਿੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਉੱਘਾ ਵਿਅਕਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ

|

⁵⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਤਿਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰੁੱਟੀ ਹੈ ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ 124 ਅ. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਕਾਜਕਾਰ ਕਾਜਕਾਰ । ਹੋਣਗੇ –

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਸੁਪਰੀਮ, ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਹੈ ।

ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ 124 ਏ. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ । ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਾਬਤਾ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ, ਜਾਬਤਾ ਕਥਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।

ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ 58125. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ । ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ

⁵⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰੰਜੀਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.04.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਹੈ ।

(2) ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਹਨ, ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਕਾਰਜਕਾਰੀ 126. ਜਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ । ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

ਤਦ-ਅਰਥ 127.(1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਕਰਨ ਜਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਕੋਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ । ⁵⁹[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ]ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ

⁵⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜੀਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) “ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸੀ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਰਾਕਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਗ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਥਾਪ ਦੇਵੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਹਾਜਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਲਿਖਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥਾਪੇ ਗਏ ਜੱਜ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਤੱਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਜੱਜ ਦੀ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਕਤ ਜੱਜ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ।

ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਏ 128. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-⁶⁰[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ] ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਵ-ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ [⁶¹ਜਾਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਵਿਚ ਹਾਜਰੀ। ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ] ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ

⁶⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਤੀਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਤੋਂ (13.04.2015 ਤੋਂ) “ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

⁶¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ, ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ।
ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ

।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਥਾਂ 130. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ , ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ , ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਬੈਠੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ 131. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ—

ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

(ੳ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਜਾਂ

(ਅ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਜਾਂ

(ੲ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ,

ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ) ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ

⁶²[ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਉਸ ਝਗੜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਵੈਨੈਂਟ, ਬਾਂਨੂ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸ ਵਰਗੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਜਿਹੇ ਝਗੜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

131ਉ. ⁶³[ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਰੁਝਕੂ ਸੂਰਤਾਂ 132. ਭਾਰਤ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਵਿਚ ਉੱਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੋਜਦਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ, ⁶⁴[ਜੇ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿਚ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਨੁਛੇਦ 134 (ਓ)] ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ । ਅਪੀਲੀ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ । ⁶⁵ x x x x

(3) ਜਿਥੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ⁶⁶xxx ਉੱਥੇ ਉਸ

⁶² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਪਰੰਤੂਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁶³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

⁶⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (2) ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧਿਰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ⁶⁷xxx ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਪਦ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਤਨਕੀਹ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੁਕਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੇ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਪੀਲਕਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ 133 ⁶⁸[(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ ⁶⁹[ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਬਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਓ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ]

ਅਪੀਲਾਂ ਵਿਚ

ਸਰਵ-ਉੱਚ

ਅਦਾਲਤ ਦੀ

ਅਪੀਲ ਲਈ

ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

(ੳ) ਕਿ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਕ ਜੱਜ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ।

⁶⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁶⁷ ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ।

⁶⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (27.02.1973 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ

⁶⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਕ ਜੱਜ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਜਾਂ ਅੰਤਮ-ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ।

ਫ਼ੈਜ਼ਦਾਰੀ
ਮਾਮਲਿਆਂ
ਬਾਬਤ ਸਰਵ-
ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ
ਦੀ ਅਪੀਲ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

134 (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਫ਼ੈਜ਼ਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੇ—

(ੳ) ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੁਲਜਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਤ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਤਾ ਦੇ ਅਪੀਲ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਣ ਵਿਚ ਮੁਲਜਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਤ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ;

(ੲ) ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ⁷⁰[ਅਨੁਛੇਦ 134 ਓ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਹੈ] ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਉਪਖੰਡ (ੲ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਪੀਲ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਮਿਤ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਲੋੜੀਆਂ ਜਾਣ।

⁷⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਹੈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਫ਼ੈਜ਼ਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ।⁷¹[134 ਓ. ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 132 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਸ ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 132 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ,-

(ੳ) ਜੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣਾ, ਡਿਗਰੀ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਮਗਰੋਂ ਦੁਖਤ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਨਮਿਤ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਰੇਗਾ ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ 135 ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਵੀ, ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਜਿਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ

⁷¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਦਾਲਤ ਯੋਗ ਸਨ ।

ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ

ਯੋਗ ਹੋਣਾ ।

ਅਪੀਲ ਲਈ 136(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਮੁਕਾਓ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਇਜਾਜ਼ਤ । ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਮੁਕਾਓ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਨਿਰਣਿਆਂ ਜਾਂ 137. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 145 ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਅਦਾਲਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਦੁਆਰਾ

ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ 138.(1) ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

ਵਧਾਅ ।

(2) ਜੇ ਸੰਸਦ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਰਿੱਟਾਂ 139. ਸੰਸਦ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਤੋਂ
ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
ਦੀਆਂ ਹੇਥੀਅਸ ਕੋਰਪਲ, ਮੈਂਡੇਮਜ਼, ਮਨਾਹੀ, ਕੋਵਾਰੰਟੇ ਅਤੇ ਸਰਸ਼ਿਓਰੇਰਾਈ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਰੀ
ਸਰਵ-ਉੱਚ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ
ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਕੇਗੀ।

ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ।

ਕੁਝ ਕੁ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰਣ। ⁷²[139 ਓ ⁷³[(1) ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ
ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਸੰਮਲਿਤ ਹੋਣ, ਸਰਵ-
ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ
ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੋਵਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ
ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ
ਦਰਖਾਸਤ ਤੇ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਸਧਾਰਨ
ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ
ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਮੁਕੱਦਮੇ
ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਮੰਗਵਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ
ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਨਿਪਟਾ ਸਕੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ
ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲਾਂ
ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸਮੇਤ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੋਂ
ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਉਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਅਨੁਰੂਪ
ਨਿਪਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।]

(2) ਜੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ

⁷² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ। 140. ਸੰਸਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੁਪੂਰਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ। 141. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਉਣ ਬਾਬਤ ਹੁਕਮ। 142(1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਸ ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁷⁴ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ, ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਨਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ।

⁷⁴ ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲਾ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. ਸੀ.ਓ 47, ਤਰੀਕ 14 ਜਨਵਰੀ, 1954, ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜਨ ਅਸਧਾਰਣ, ਭਾਗ, ਅਨੁਭਾਗ 3, ਪੰਨਾ 75 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ (ਡਿਕਰੀਜ ਐਂਡ ਐਰਡਰਨ) ਐਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਐਰਡਰ, 1954।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਾਜਰ ਕਰਾਉਣ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਦੇ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਅਪਮਾਨ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸਭ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ । 143. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਭੇਜੇਗੀ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਨੁਛੇਦ 131 ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ⁷⁵ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ⁷⁶[ਉਕਤ ਪਰੰਤੁਕ] ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਏ ਲਈ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਭੇਜੇਗੀ ।

ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ 144. ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਗੇ ।

⁷⁵ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ “ਦੇ ਖੰਡ ()” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁷⁶ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਉਕਤ ਖੰਡ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ।

⁷⁷144. ਉ [ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਅਦਾਲਤ ਦੇ 145.(1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਨਿਯਮ ਆਦਿ । ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ—

(ੳ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ;

(ਅ) ਅਪੀਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਅਪੀਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਯਮ ;

(ੲ) ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

⁷⁸[(ੲੲ) ⁷⁹[ਅਨੁਛੇਦ 139 ਓ] ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨਿਯਮ ।]

⁷⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 131ਉ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 139ਉ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ।

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 134 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਲਏ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਹ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਨਿਯਮ ;

(ਕ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਖਰਚਿਆਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਖ) ਜਮਾਨਤ ਲੈਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਗ) ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰੋਕਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਘ) ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਜੋ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜਾਂ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਸਰੀ ਮੁਕਾਓ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ;

(ਙ) ਅਨੁਛੇਦ 317 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਲਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

145(2) ⁸⁰[xxx ਖੰਡ ⁸¹(3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ] ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਿਯਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਖੰਡ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਜਿਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਪਲਚਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਹਵਾਲਾ ਸੁਣਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ⁸²[⁸³xxxਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ]ਪੰਜ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪਰੰਤੂ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 132 ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੀ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਤੇ ਦੇਰ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਕਾਊ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਪਲਚਿਆ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਰਾਏ ਲਈ ਸੋਪੋਗੀ ਅਤੇ ਰਾਏ ਦੀ ਪ੍ਰਪਤੀ ਤੇ ਉਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਨਿਬੇੜੇਗੀ ।

(4) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੇ

⁸⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁸¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁸² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

⁸³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਰਿਪੋਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਏ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(5) ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੇਸਹਿਮਤ ਨਿਰਣਾ ਜਾ ਰਾਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਖਰਚ ।

146. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਤ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ , ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ, ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ,

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰ, ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ , ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਉਸ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ।

ਨਿਰਵਚਨ ।

147. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਜੇ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਜਾਂ ਅਨੁਪੂਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਐਰਡਰ ਇਸ ਕੌਂਸਿਲ, ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ, ਜਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1947 ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਅਧਿਆਏ V- ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ

ਭਾਰਤ ਦਾ 148(1) ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਢੰਗ ਲੇਖਾ- ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪਰਿਖਿਅਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(2) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

(3) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀ ਨ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮਰ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(4) ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤੀ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਆ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(6) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ, ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਵਾਲੇ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ।

ਕੰਪਟਰੋਲਰ 149. ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੈਂਡੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਾ-ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੇ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਤੱਵ ਅਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ । ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਡੇਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹਨ ।

ਕੰਪਟਰੋਲਰ ⁸⁴[150.ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ਜੇ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ, ⁸⁵[ਦੀ ਸਲਾਹ] ਤੇ ਲੇਖਾ-ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।] ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀ ਲੇਖਿਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਆ 151(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਟਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

(2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ

⁸⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 150 ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ।

⁸⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 22 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ" ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ।

ਰਾਜ ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਟਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ⁸⁶ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

⁸⁶ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ “ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਭਾਗ VI

1* * *ਰਾਜ

ਅਧਿਆਏ |---ਸਧਾਰਨ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ । 152. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਦ ਰਾਜ ²[ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ] ।

ਅਧਿਆਏ II - ਕਾਰਜਪਾਲਕ
ਰਾਜਪਾਲ

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ । 153. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਹੋਵੇਗਾ:

³[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।]

ਰਾਜ ਦੀ 154. (1) ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ---

(ੳ) ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਜ-ਕਾਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ;

¹ ਸ਼ਬਦ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਵਿਚਲੇ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

(ਅ) ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ। 155. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ। 156 (1) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਰਾਜਪਾਲ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ। ਵਜੋਂ 157 ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ। 158. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ

ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕੀਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

⁴[(3 ਓ) ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਥੋਂ ਉਸ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਟਿੱਕੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।]

(4) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਹੀਂ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸੰਹੂ ਜਾਂ 159. ਹਰਿਕ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ।

ਵਾਲਾ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਸੰਹੂ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ਅਰਥਾਤ-

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

“ਮੈਂ ਉ.ਅ ਬੀਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੇ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ

(ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ
(ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ), ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ
ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਉਸਦੀ
ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ.....(ਰਾਜ
ਦਾ ਨਾਂ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਪ ਦਿਆਂਗਾ।”

ਕੁਝਕੁ ਅਚਾਨਕ 160 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ
ਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕਤਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ
ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਦਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ
ਨਿਭਾਉਣਾ। ਸਮਝੇ।

ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ 161. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਸ
ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਮਾਫੀਆਂ,
ਮਾਫੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇਣ ਮੁਹਲਤ, ਸਹੁਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ
ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ
ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਰਾਜ ਦੀ 162. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ
ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਹੋਵੇਗਾ
ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ
ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ
ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ
ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ
ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤਾਬੇ,

ਅਤੇ ਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ 163. (1) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਜਾਂ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਨਜਿਠੇਗਾ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ । ਸਿਵਾਏ, ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਨਜਿਠਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖੀ ਮੁੱਖਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

(3) ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤੀ ।

ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ । 164.(1) ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ⁵[ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਝਾਰਖੰਡ] ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ⁶[ਉੜੀਸਾ] ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕਬਾਇਲੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦਾ ਵੀ ਇਨਚਾਰਜ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

⁷[(1 ਓ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੀਂ ਸ਼ੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ *ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(1ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉੱਧ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਨਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2006 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶ ਉੜੀਆ (ਨਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ (01.11.2011 ਤੋਂ) ਉੜੀਸਾ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* 7.1.2004, ਵੇਖੋ ਕਾ.ਆ. 21 (ਉ), ਤਰੀਕ 7.1.2004 ।

ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।]

(2) ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ , ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੋਪਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਹਿਆਂ ਚੁਕਵਾਏਗਾ ।

(4) ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਚਰਨ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(5) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ- 165 (1) ਹੋਰੇਕ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ

ਜਨਰਲ।

ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕੱਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂ ਸੇਪੇਂ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ।

(3) ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹਾ ਰਾਜਪਾਲ ਤੈਅ ਕਰੇ।

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ 166.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਕਾਰਜ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜਕਰੇ ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ

ਵਿਚਕਾਰ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ ।

⁸X X X

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ 167. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—
ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਆਦਿ

ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ । (ਉ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ
ਤਜਵੀਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਫੈਸਲੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ
ਦੱਸੇ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ
ਤਜਵੀਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਜਪਾਲ ਮੰਗਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ
; ਅਤੇ

(ਇ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਜਿਹਾ ਲੜੇ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ
ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ।

ਅਧਿਆਏ - III ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਧਾਰਨ

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ 168 (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ
ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਗਠਨ । ਰਾਜਪਾਲ, ਅਤੇ

(ੳ) * * *⁹[ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼], ਬਿਹਾਰ,¹⁰* * * ¹¹[ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼]
¹²* * *, ¹³[ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ], ¹⁴[ਕਰਨਾਟਕ], ¹⁵* * *

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ 3 ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁹“ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1985 (1985 ਦਾ 14) ਦੀ ਦਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.06.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 2005 (2006 ਦਾ 1) ਦਾ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ (30.03.2007 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁶[¹⁷[ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ, ਤੇਲੰਗਾਨਾ]] ¹⁸[ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼] ਦੇ
ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਦੋ ਸਦਨਾਂ ਤੋਂ ;

(ਅ) ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਸਦਨ ਤੋਂ,
ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ।

(2) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ
ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ
ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸਦਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਂ
ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ 169. (1) ਅਨੁਛੇਦ 168 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,
ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ
ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਣ । ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ
ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਮਤਾ ਸਭਾ

¹⁰ “ਬੰਬੇ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ), ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 8(2) (ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² “ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ” ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤਰਕਨ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 40) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.11.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।।

¹³ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11), ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ), ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 8(2) ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ “ਮੈਸੂਰ” ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੂੜ ਦਾ ਮੈਸੂਰ (ਆਲਟਰੇਸ਼ਨ ਔਫ ਨੇਮ) ਐਕਟ, 1974 ਦੁਆਰਾ ਮੈਸੂਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਕਰਨਾਟਕ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁵ “ਪੰਜਾਬ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 46) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (7.1.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।।

¹⁶ ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 2010 (2010 ਦਾ 16) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁷ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 96 ਦੁਆਰਾ (01.06.2014 ਤੋਂ) “ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁸ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 20), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.8.1969 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਦੀ ਕੂਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ¹⁹[170.(1) ਅਨੁਛੇਦ 333 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਰਚਨਾ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜ ਸੌ, ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਠ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ, ਜਿੱਥੇ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਭਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।

²⁰[ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪਦ “ਆਬਾਦੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ :

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ, ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਨੱਥੀ) ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ ²¹[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ²²[2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ :]

(3) ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ :

²³ [ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਹੋਣ ਤੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ ²¹[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ

²⁴[ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ,-

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ “2000” ਅਤੇ “1971” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “1991” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

(i) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ 1971 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ;ਅਤੇ

(ii) ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਾ, ਜੋ ²²[2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ 171. (1) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ²⁵[ਇਕ ਤਿਹਾਈ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ-

(ੳ) ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਜਿਲਾ ਬੋਰਡਾਂ [ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੋਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਚੋਥਾਈ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੇਵਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਦੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ;

(ਇ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਾਰੂਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੇਵਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਆਰ ਦੀਆਂ ਨ ਹੋਣ, ਪਾੜਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਣ ;

(ਹ) ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਖੰਡਾਂ (ੳ), (ਅ) ਅਤੇ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਉਪਖੰਡਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦੋਲਈਯੋਗ ਵੇਟ

ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(5) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਹ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ :-

ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ- 172. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ, ਜੇਕਰ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨ ਤੇੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਤਰੀਕ ਤੇ ²⁶[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ²⁶[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜਰਨਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਰੱਖੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜੇ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ, ਹਰਿਕ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਜਿਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਛੇ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਛੇ ਸਾਲ” ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ 173. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ, ਉਹ - ਕਾਬਲਈਅਤਾ ।

²⁷[(ੳ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਨ ਚੁਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਨ ਪਾਵੇ ;]

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ;

(ਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਨ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ²⁸[174. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਨਾ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿਹਾ ਉਹ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ । ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਬੈਠਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ।

(2) ਰਾਜ ਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ-

(ਉ) ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ ;

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕੇਗਾ।]

ਰਾਜ ਪਾਲ ਦਾ ਸਦਨ 175. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਮਿਸ਼ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ। ਅਧਿਕਾਰ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੋਖ-ਪੂਰਬਕ ਸੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 176. (1) ²⁹[ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਧਾਰਨ ਚੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਭਾਸ਼ਣ। ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ] ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਬੰਧਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸੇਗਾ।

(2) ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ³⁰* * * ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ "ਹਰਿਕ ਇਜਲਾਸ" ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

³⁰ ਸ਼ਬਦ "ਅਤੇ ਸਦਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜਨਾਲੇ ਇਸ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਲਈ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ 177. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰਿਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਂ, ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ। ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੋਲੇ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਫਸਰ

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ 178 ਰਾਜ ਦੀ ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇਗੀ ਸਪੀਕਰ। ਅਤੇ, ਜਦ ਜਦ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ 179. ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ - ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਤੋਂ (ੳ) ਜੇ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਅਸਤੀਫਾ, ਅਤੇ ਦੇਵੇਗਾ ; ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ੳ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਕ ਕਿ, ਜਦ ਕਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤੁੜਾਓ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ 180(1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਜੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ । ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ

ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ । (2) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ 181. (1) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਸਪੀਕਰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 180 ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਕੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਣ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 189 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ 182. ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ- ਹੋਵੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਜਦ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤਦ ਉਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ।

ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ- 183. ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ -- ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਤੋਂ (ੳ) ਜੇ ਉਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਅਸਤੀਫਾ, ਅਤੇ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ; ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਜੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਸਭਾ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ; ਅਤੇ

(ੳ) ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੇਦਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ 184 (1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।
ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ
ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ
ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ।

(2) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ 185. (1) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰਾ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਦਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 184 ਕੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ । ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ , ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ

ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਬੋਲਣ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 189 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ 186. ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੱਮਿਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ। ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ 187 (1) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵੱਖਰਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਅਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ :
।

ਪਰੰਤੂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮਸ਼ਵਰੇ

ਪਿੱਛੋਂ, ਸਭਾ ਜਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ 188. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ, ਤੀਜੀ ਅਨੁਸਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ।

ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ 189. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਦੇਣਾ, ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸਭ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਵਾਲ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
ਅਤੇ ਕੋਰਮ।

ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾ ਇਕ ਵੋਟ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਾਇਜ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ

ਹੋਰਵੇਂ ਭਾਗ ਲਿਆ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਗਠਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਮ ਦਸ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਵੇ, ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਥੱਗਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ 190 (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਵੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ³¹ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ

*³¹ ਵੇਖੋ ਪੂਰਬਲੇ ਪੰਨਾ 46 ਤੇ ਫੁਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਦ ਪ੍ਰੋਰਿਬਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਾਈਮੈਲਟੇਨਯਸ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਰੂਲਸ, 1950।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਰਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ³²[ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ; ਜਾਂ

³³[(ਅ) ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ;]

ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

³⁴[ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੱਠ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਸਦਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ਖੰਡ (1)" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ (3) ਦੁਆਰਾ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ।

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ 3(2) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਖਾਲੀ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਸੱਠ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਦਨ ਉਠਿਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਦਿਨ ਲਈ ਸਬੰਗਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਂਬਰ ਲਈ 191. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ। ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ , ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਣਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਵਿਗੜ-ਚਿੱਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ੲ) ਜੇ ਉਹ ਅਮੁਕਤ ਦਿਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ ;

(ਸ) ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ ਜਾਂ ਲਗਾਓ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ;

(ਹ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

³⁵[ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ,] ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁੱਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

³⁶[(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।]

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ³⁷192.(1) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ, ਕੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਬਾਬਤ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫੈਸਲਾਂ । ਉਹ ਸਵਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੇ 193. ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕਰਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲ

³⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “(2) ਤੋਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³⁷ ਅਨੁਛੇਦ 192, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ (20.06. 1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧ ਹੋ ਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਬਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-
 ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ
 ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੇ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ
 ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ ਪੰਜ ਸੌ
 ਲਈ ਡੰਨ। ਰੂਪਏ ਦੇ ਡੰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਿਣ ਵਜੋਂ
 ਵਸੂਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ 194.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ
 ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਤਾਬੇ, ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ
 ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਵੇਗੀ।
 ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-
 ਅਧਿਕਾਰ, ਆਦਿ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ
 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਖੀ
 ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ
 ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ
 ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਸੱਤਾ
 ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਟ, ਪੱਤਰ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ
 ।

(3) ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ
 ਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ
 ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ
 ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ
 ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਨਿਸਚਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ³⁸[ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ।]

(4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਖੰਡ (1), (2) ਅਤੇ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ 195. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ । ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਬਤਾ

ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੂਰਸਥਾਪਨ 196 (1) ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਿੱਤੀ ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ 198 ਅਤੇ 207 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ । ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 197 ਅਤੇ 198 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ

³⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੇਧ ਦੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੀਆਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਉਸ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 197.(1) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।

(ੳ) ਉਹ ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬਿਲ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਜਾਣ ; ਜਾਂ

(ੲ) ਉਹ ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ।

ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੇ

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਮੂੜ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

(ੳ) ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬਿਲ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;ਜਾਂ

(ੲ) ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ;

ਤਾਂ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ, ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਧਨ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ 198. (1) ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ । ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ

ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਿਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(3) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨ ਮੰਨੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(5) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਘਲਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਉਕਤ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੇ ਗੁਜਰਨਰ ਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਦੀ 199(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ। ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ ਹੀ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ -

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਅੰਤ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਾਉਣਾ, ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੰਰਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਂਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੋਧ ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ;

(ਸ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਨਾ ਨਮਿੱਤਣਾ ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਐਲਾਨਣਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਧਾਉਣਾ ;

(ਕ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਨਾ ; ਜਾਂ

(ਖ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਧਨ-ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੈਂਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(3) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਜਦ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਅਨੁਛੇਦ 198 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 200 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਦਸਖਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਿੱਠ-ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ।

ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ। 200. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਬਿਲ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸੇਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਲ ਤੋਂ, ਜੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਲਪਣ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰਾਤਬਾ ਜੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਮਨਸੂਬਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ 201. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਲ। ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਮੇਤ ਜਿਹੇ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 200 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੋੜ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਮੁੜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ

ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ- 202 (1) ਰਾਜਪਾਲ ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਵਰਣ। ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਕਚ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ “ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(2) ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚ—

(ਉ) ਜੇ ਖਰਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਵਜੋਂ ਵਰਣਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਤੇ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ;

ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਧਾਰਨ ਧਨ-ਲੇਖੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲੋਂ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖਰਚ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ;

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਅਤੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਰਿਣ ਭਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਰਾਜ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਜ, ਰਿਣ-ਭੁਗਤਾਨ-ਫੰਡ-ਭਾਰ, ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਛੁੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖਰਚ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੋਈ

ਰਕਮਾਂ;

(ਕ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਰਚ ।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਬਤਾ । 203.(1) ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉੱਨਾ ਭਾਗ ਜਿੰਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵੋਟ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਉਕਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉਨਾ ਭਾਗ ਜਿੰਨਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ ।

(3) ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ । 204.(1) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ -

(ੳ) ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ, ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਪਰ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦੀ;

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੇਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਸੇਧ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਗ੍ਰਹਿਣਯੋਗ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(3) ਅਨੁਛੇਦ 205 ਅਤੇ 206 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਧਨ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਢਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਮਿੱਤਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅਨੁਪੂਰਕ,
ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ
ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ।

205(1) ਜੋ-

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਰਕਮ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਅਣਚਿਤਵੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਜਾਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖਰਚ ਦੀ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵਧੀਨ ਕੋਈ ਧਨ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,

ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਵਿਵਰਣ

ਰੱਖਵਾਏਗਾ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਧੀਕ ਰਕਮ ਲਈ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਮੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ 202, 203, ਅਤੇ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ 206. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ - ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ।

(ੳ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਖਰਚ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ;

(ਅ) ਜਦ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਕਾਰ ਜਾਂ ਅਨੁਸਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੇ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸਲਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਚਣਚੇਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ;

(ਇ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਚਾਲੂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਦੇਣ ਦੀ;

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਅਤੇ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿੱਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਮੋਂਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ। 207 (1) ਅਨੁਛੇਦ 199 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ (ੳ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਉਪਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੇਧ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੇਧ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੇਧ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡਨਾਂ ਤੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ

ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੰਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(3) ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੇ, ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ। 208.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਜੋ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਫਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

(3) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ- 209. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ

ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ , ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਮਿੱਤਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ। ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 208 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ 210. (1) ਭਾਗ **XVII** ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਭਾਸ਼ਾ। ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੂਜਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜੀ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ:

³⁹[ਪਰੰਤੂ ⁴⁰(ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਨੀਪੁਰ, ਮੇਘਾਲਯ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਖੰਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ]:

⁴¹[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ⁴²[⁴³ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੋਆ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ] [ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਖੰਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ “ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਚਾਲੀ ਸਾਲ” ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।]

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ 211 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜਾਂ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ। ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ 212. (1) ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਤ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨ ਕਰਨਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜ਼ਾਬਤੇ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ

³⁹ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਦੀ ਧਾਰਾ 46 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁰ ਪੂਰਵੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ) “ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁴¹ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁴² ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴³ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਮੁੜਸੰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ।

ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਧਿਆਏ IV-ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ 213 (1) ਉਦੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਕਾਲ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ, ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਐਂਰਡਿਨੈਂਸ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ:

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜੇ—

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ; ਜਾਂ

(ੲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਕਰ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਮਤੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ

ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ –

(ੳ) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹਿਨਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜਰਣ ਤੇ ਜਾਂ ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ-ਜਿੱਥੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਛੇ ਸਾਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਜੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਨ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਦੇ, ਜੋ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤ ਤੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਅਧਿਆਏ V. - ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ 214. ⁴⁵* * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ।
 ਅਦਾਲਤਾਂ 46* * *

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ 215. ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ
 ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ
 ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣ। ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ 216. ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ
 ਗਠਨ। ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ
 ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

47* * * * * * * * *

ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ 217. (1) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
 ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 48[ਅਨੁਛੇਦ 124 (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ
 ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ] ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਉਸ
 ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ। ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ, ਅਤੇ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ
 ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ
 ਜਸਟਿਸ ਨਾਸ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੂਹਰ
 ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੱਜ

⁴⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤੋਂ) ਖੰਡ (4) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁴⁵ ਬ੍ਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁴⁶ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਏ।

⁴⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ ਪਰੰਤੁਕ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁴⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਤੀਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

⁴⁹ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਅਨੁਛੇਦ 224 ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ⁵⁰(ਬਾਨ੍ਹ ਸਾਲ) ਦੀ ਉਮਰ ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ, ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ—

(ੳ) ਕੋਈ ਜੱਜ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 124 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ੲ) ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ , ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ,ਅਤੇ

(ੳ) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ;

⁴⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ ਦੁਆਰਾ “ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਸੱਠ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

(ਅ) ⁵¹* * * ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੱਸ ਸਾਲ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨ ਰਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ;

⁵²* * * * *

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ—

⁵³ [(ਉ)ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਦੱਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ;]

⁵⁴[(ਉਓ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਦੱਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹੋਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ⁵⁵[ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ

⁵¹ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁵² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ” ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ (ਇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁵³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (ਉ) ਨੂੰ ਖੰਡ (ਉਉ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁵⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ;]

(ਅ) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁੱਦਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੇ ਅਗਸਤ, 1947 ਦੇ ਪੰਦਰਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡਿਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ,ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

⁵⁶(3) ਜੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਕੀ ਉਮਰ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ 218. ਅਨੁਛੇਦ 124 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ (5) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਉੱਥੇ ਉੱਚ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਹੋਣਾ । ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ 219 ⁵⁷* * * ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸੰਹੂ ਜਾਂ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ

⁵⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

⁵⁷ ਸ਼ਬਦ "ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ । ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਰਹਿਣ 58220. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੋਕਟਿਸ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਪਾਬੰਦੀ । ਸਰਵ- ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵਕਾਲਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ” ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ 59ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ 60[221. (1) ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

(2) ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ

⁵⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 220 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁹ 1 ਨਵੰਬਰ, 1956।

⁶⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਇਕ 222. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ⁶¹[ਅਨੁਛੇਦ 124ਉ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ] ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ⁶²*** ਬਦਲੀ । ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ ।

⁶³[(2)ਜਦ ਕੋਈ ਜੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾਂ ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।]

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ 223. ਜਦ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖ਼ਾਲੀ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ, ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ

⁶¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਤਿਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) “ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨਾਸ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਟੱਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

⁶² ਸ਼ਬਦ “ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁶³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁶³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸ

ਨਿਯੁਕਤੀ। ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ, ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ।

ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ⁶⁴[224.(1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਜਕਾਰੀ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਅਸਥਾਈ ਵਾਧੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਨਿਯੁਕਤੀ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ⁶⁵[ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਤੌਰ ਤੇ] ਕਾਬਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜੇ ਦੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜਦ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜੱਜ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ⁶³[ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਤੌਰ ਤੇ] ਕਿਸੇ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਜਦ ਤੱਕ ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਾਂਭ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

⁶⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 224 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

⁶⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜਿੰਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਯਥਾਯੋਗ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਥਾਪਤ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(3) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਕਾਰੀ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ⁶⁶[ਬਾਨੂ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

ਸੇਵਾ ਨਿਵਰਤ ਜੱਜਾਂ ⁶⁷[224. ਓ. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੀ, ⁶⁸[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯੁਕਤੀ। ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ] ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜੇ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਸਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪੰਰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

⁶⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ “ਸੱਠ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਤਿੰਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

225. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਮੇਜ਼ੂਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਖੰਡ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉਹ ਹੇਠਲੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ :

⁶⁹[ਪਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਧਾਰਨ ਧਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਗਰਾਹੁਣ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ⁷⁰[226.(1) ਅਨੁਛੇਦ 32 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੁਝ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ⁷¹xxxਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ । ਸਭ ਥਾਂਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ⁷²[ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ

⁶⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977) ਮੂਲ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

⁷⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

⁷¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਰਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (03.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 131ਉ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਉ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁷² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਜਿਸ ਹੋਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਮਸ, ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਟ, ਕੋ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਸਰਾਸਿਉਰੇਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ” “ਸ਼ਬਦਾਂ

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ [ਹੋਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਂਡੇਸਮ, ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ, ਕੇ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਸਰਸ਼ਿਉਰੇਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ] ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।]

(2) ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆਂ ਹੋਵੇ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਵੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

⁷³[(3) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਧਿਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੰਡ(1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਰਜੀ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰੋਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ-

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜੀ ਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ ਦੇ ਲਈ ਦਲੀਲ ਤੇ ਸਮੱਰਥਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਅਤੇ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੇਕਾ, ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਉੱਚ

ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ” ਨਿਆਂ ਦੀ ਚੋਖੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨਤਾ ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁷³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੈਂਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (3), ਖੰਡ (4), ਖੰਡ (5), ਅਤੇ ਖੰਡ (6) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਇੱਕ ਨਕਲ ਉਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਊਂਸਲ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਦੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਬੰਦ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸਦੇ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਖੁੱਲੀ ਹੈ, ਦਰਖਾਸਤ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਦਰਖਾਸਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਕਤ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਰੱਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

⁷⁴[(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ, ਅਨੁਛੇਦ 23 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।]

⁷⁵[226ਉ. ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ]

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ⁷⁶[227.(1) ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਭ ਅਧੀਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਥਾਈਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਤੇ ਅਧੀਖਣ ਹੋਵੇਗਾ।]

⁷⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (7) ਨੂੰ ਖੰਡ (4) ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਅਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(2) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ-

(ੳ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਵਰਣੀਆਂ ਮੰਗਾ ਸਕੇਗੀ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ; ਅਤੇ

(ੲ) ਉਹ ਫਾਰਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਤਾਬਚੇ, ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

(3) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਵੀ ਥਿਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ੈਰਿਫ ਅਤੇ ਸਭਾ ਕਲਰਕਾਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਟਾਰਨੀਆਂ, ਐਡਵੋਕੇਟਾਂ ਅਤੇ ਪਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੋਣ;

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (2) ਜਾਂ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਈ ਫਾਰਮ ਜਾਂ ਥਿਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਸਾਰਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ

⁷⁶ ਖੰਡ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਦੁਆਰਾ (20.06.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ ।

ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

⁷⁷[227.(5) x x x x x]

[228. ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਤੈਅ ਹੋਣਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ, ⁷⁸[ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੰਗਵਾ ਲਵੇਗੀ, ਅਤੇ—]⁷⁹

(ੳ) ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਕਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪ ਨਿਬੇੜ ਸਕੇਗੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸਮੇਤ ਉਹ ਮੁਕਦਮਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਮੋੜ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਮੁਕਦਮੇ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।

228. ੳ ⁸⁰[ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ

⁷⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁷⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 131 ਉ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁸⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(13.04.1976 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ 229(1) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਖਰਚ । ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਨ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ⁸¹*** ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ, ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ⁸²*** ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

⁸¹ “ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁸² ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(3) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ , ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਉਸ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਸੰਖ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ।⁸³[230. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਤੱਕ ਦਾ ਇਖਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਸੰਖ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੇ, ਜਾਂ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਸੰਖ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, --

(ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਜਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅਨੁਛੇਦ 227 ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ, ਫਾਰਮਾਂ ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।
231. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਸੰਖ ਰਾਜਖੇਤਰ ਲਈ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ.-

⁸³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦਾਂ 230, 231 ਅਤੇ 232 ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ਅ) ਅਨੁਛੇਦ 227 ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ, ਫਾਰਮਾਂ ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਥਿਤ ਹਨ ; ਅਤੇ

(ਇ)ਅਨੁਛੇਦ 219 ਅਤੇ 229 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 219 ਅਤੇ 229 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ।]

232. ⁸⁵XXXX

ਅਧਿਆਏ VI ---ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ

⁸⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਤਿੰਨਵੇਵੀਸੇਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ 2 ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੇਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਬਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੇਧ ਦਾ ਪੂਰਵ ਖੰਡ (ਓ) ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

“ਅਨੁਛੇਦ 217 ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ । ”

⁸⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (1-11-1956 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ। 233. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਤ ਸਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਾਂ ਪਲੀਡਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਰੁਝ ਕੁ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਿਣਿਆਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਣ। ⁸⁶[233. ਓ. ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੳ) (i) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਤ ਸਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਾਂ ਪਲੀਡਰ ਰਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅਤੇ

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 233 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 235 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤੈਨਾਤੀ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋਈ ਜਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

⁸⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 233 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 235 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਤੈਨਾਤ, ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਕੋਈ ਆਧਿਕਾਰਤਾ, ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ, ਡਿਗਰੀ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੋਈ ਜਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬਣ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ।]

ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ 234. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਰਤੀ। ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ 235. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ। ਨਿਯੰਤਰਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਖਤਿਰਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਨਾਲ

ਵਰਤਾਉ ਕਰੇ ।

ਨਿਰਵਚਨ ।

236. ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ—

(ੳ) ਪਦ “ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਸੰਯੁਕਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਸਹਾਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਛੋਟਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ, ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ;

(ਅ) ਪਦ “ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਰ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤੀ ਆਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ।

ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ।

237 ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਗ -VII

[ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ VIII

¹[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ]

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ²[239 (1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ। ਹਰਿਕ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉੱਨੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਿੰਨੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਪਦ-ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਰਾਹੀਂ, ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਭਾਗ VI ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ-ਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜਿਠੇਗਾ।

ਕੁੱਝ ਕੁ ਸੰਘ ³239 ਓ. (1) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ⁴[⁵ ਪੁੰਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ—

ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ।

(ੳ) ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵੱਜੋਂ, ਕਾਰਜ-ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਇਕ ਬੰਡੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਇਕ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ,

ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗਠਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 17, ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਸਿਰਲੇਖ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਤੇ 240 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

³ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਾਅ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁴ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੂਨਰ ਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਅਤੇ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਈ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁵ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਾਅ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006) "ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਅਜਿਹੀ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਸਿਰਜ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਹੇ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਦਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਦਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੇਧ ਕਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।]

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

‘[239ਓਓ.(1) ਸੰਵਿਦਾਨ (ਉਨੰਤਰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਪਦਨਾਮਤ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ-ਗਵਰਨਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) (ੳ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ) ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(ੲ) ਅਨੁਛੇਦ 324 ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 327 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ

⁶ ਸੰਵਿਦਾਨ (ਉਨੰਤਰਵੀਸੇਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.02.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 326 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਵਿਚ “ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੰਡਲ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

(3) (ੳ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਰਾਜਸਭਾ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 1, ਇੰਦਰਾਜ 2 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 64, ਇੰਦਰਾਜ 65 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 66 ਤੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 1, ਇੰਦਰਾਜ 2 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਅ) ਉਪਬੰਧ (ੳ) ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਕਰਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(ੲ) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਤਾਂ, ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਵਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਉਪ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਾਧੇ, ਸੋਧ, ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜਨਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਮੱਤਭੇਦ ਤੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ, ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮਾਮਲੇ, ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਥੇ, ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ, ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ

ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਦ ਧਾਰਣ ਕਰੇਗਾ।

(6) ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

⁷[(7)(ਓ)] ਸੰਸਦ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਪਰਿਣਾਮਕ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

⁸[(ਅ) ਉਪਖੰਡ (ਓ) ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਦਰਜ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।]

(8) ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜ ਖੇਤਰ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ⁹[ਪੁੰਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ “ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (1)” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓ ਅ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (21.12.1991 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “(7)” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (21.12.1991 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁹ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀ) ਐਕਟ, 2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ 239. ਓਐ. ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਮਿਲਣ ਤੋਂ
 ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ; ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ,-
 ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣ
 ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ
 ਉਪਬੰਧ ।

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ
 ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓਓ ਜਾਂ ਉਸ
 ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ
 ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ
 ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ ਉਚਿਤ ਹੈ,

ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓਓ ਦੇ ਕਿਸੇ
 ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ
 ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ
 ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ
 ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ
 ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਿਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ
 239 ਓਓ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ
 ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ।]

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ¹⁰ 239 ਅ. (1) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ¹¹[¹²ਪੁਛੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ
 ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ [ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ
 ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁੰਰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ
 ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਮੈਜੂਦ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ
 ਅਧਿਯਾਦੇਸ਼ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ
 ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋਣ:

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (30.12.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹¹ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18 ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ)
 “ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਸੰਘ ਰੇਜਖੇਤਰ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

¹² ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ)
 “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਸ਼ਕਤੀ ।

ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਮਿਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਉਕਤ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ ਮੁਅੱਤਲ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਜਿਹੇ ਤੁੜਾਓ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਦੇ , ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਮਿਤ, ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹਰਿਕ ਅਧਿਆਦੇਸ਼—

(ੳ) ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਜੇ, ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਮਿਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 (ਉ) ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਮਿਤ, ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਨ
ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

¹³[(4) x x x x x

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 240 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ—

ਦੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਖ

ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ

(ੳ) ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਦੀਪਾਂ ;

ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ

¹⁴[(ਅ) ਲਕਸ਼ਦੀਪ]

ਬਣਾਉਣ ਦੀ

¹⁵[(ੲ) ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਹਵੇਲੀ;]

ਸ਼ਕਤੀ।

¹⁶(ਸ) ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ;]

¹⁷(ਹ) ¹⁸[ਪੁੰਦੁਚੇਰੀ];]

¹⁹ x x x x x

²⁰ x x x x x

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਚਤੁਰਦਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹⁴ ਲਕਸ਼ਦੀਪ, ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨਦੀਵੀ ਦੀਪ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ (ਅ) ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਇੰਦਰਾਜ (ਸ) ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ (ਸ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਦਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.08.1962 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁸ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2007 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ।

¹⁹ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮਿਜੋਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ (ਕ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²⁰ ਅਨੁਠਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਠਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ (ਖ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਦੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ :

²¹[ਪਰੰਤੂ ਜਦ ²²[ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ²³[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦੇ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਬੈਂਡੀ ਦਾ ਸਿਰਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗਾ :

²⁴[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ²²[ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੈਂਡੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਬੈਂਡੀ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਓ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੁਅੱਤਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਭੰਗ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ, ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ]

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ²⁵[ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ] ਦਾ ਜੇ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਤਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ,

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²² ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ, “ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜਾਂ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕਿਸੇ “ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ। 241.(1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ²⁶[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਗਠਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ²⁷[ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 214 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

²⁸[(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜੋ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਜੇਗੀ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਭਾਗ ਤੱਕ ਵਿਸ

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖੇ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (3) ਅਤੇ (4) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਵਿਸਰਿਤ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ
ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।]

242. [ਕੁਰਗ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29
ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

Ministry of Law & Justice

¹[ਭਾਗ IX

ਪੰਚਾਇਤ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ। | 243. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੇਰਵੇ ਨਾ ਲੋੜੇ,--

(ੳ) “ਜਿਲਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ;

(ਅ) “ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਿੰਡ ਪੱਤਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਤੇ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸੰਮਲਿਤ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਬੰਡੀ;

(ੲ) “ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪੱਧਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਤਰ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੋਂ ;

(ਸ) “ਪੰਚਾਇਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਅ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ);

(ਹ) “ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ;

(ਕ) “ਜਨ ਸੰਖਿਆ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ;

(ਖ) “ਪਿੰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਲਿੱਖਤ ਪਿੰਡ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਹਤਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਤੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (24.03.1993 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸਮੂਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ । 243 ਓ. ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ, ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ । 243 ਅ.(1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪਿੰਡ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਵੀਹ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ । 243 ਇ. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆ ਜਾਣਾ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ ਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਦੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਭਰੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ, ਹਰੇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

(ੳ) ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦਾ ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ;

(ਅ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ;

(ੲ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਮਲਿਤ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ;

(ਸ) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ,--

(i) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹਨ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ;

(ii) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹਨ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ,

ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਰਤ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) (ੳ). ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੀ ਚੋਣ

ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੀ ਚੋਣ, ਉਸਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸੀਟਾਂ ਦਾ 243 ਸ (1) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ—
ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ।

(ਉ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ;

ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

(3) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ

ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(4) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਅਹੁਦੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੇਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਥਿਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(5) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰ ਅਤੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ (ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ 334 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਹੇਗੀ।

(6) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਿੱਛੜੇ ਹੋਏ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਣ ਦੇ

ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ 243 ਹ (1) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ, ਜੇਕਰ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮਿਆਦ ਆਦਿ । ਅਧੀਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ।

(2) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੇਧ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸੇਧ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਜ ਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁਦੱਤ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ,--

(ੳ) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ;

(ਅ) ਉਸ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,
ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਮੁਦੱਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ , ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਉਥੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ, ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਕੇਵਲ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਾਇਤ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ 243 ਕ. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ—

|

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ;

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(2) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸੱਦਸ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ 243 ਖ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਉਤਰਦਾਇਤਵ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਸਬ ਪੱਤਰ ਤੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਵ ਉਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ,

ਅਰਥਾਤ –

(ੳ) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖੀਆਂ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰਿਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ 243 ਗ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

ਦੁਆਰਾ ਕਰ
ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡ ।

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਟੇਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ, ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਨਮਿਤਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਮਸੂਲ, ਟੇਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧਨ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ;

(ੲ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਧਨਰਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਧਨ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਨੂੰ ਕਢਾਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,

ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ ।

ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ 243 ਘ.(1) ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨਾਂ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਰਿਕ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ, ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਦਾ ਗਠਨ। ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ—

(ੳ) (i) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਉਣਯੋਗ ਦਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੈਲ ਟੈਕਸਾਂ, ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁੱਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਨੂੰ ;

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੈਲ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੀਸਾਂ ਦੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾ ਸਰਣਗੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਧਨਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ, ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ;

(ਅ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿੱਤੀ ਨੂੰ ਸੂਧਾਰਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ;

(ੲ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮਜਬੂਤ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ,

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਜ਼ਾਬਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

(4) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਵੈ-ਸਪੱਸ਼ਟ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ 243ਙ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਦੇ ਆਡਿਟ । ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ 243 ਚ. (1) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇਕ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਜਦ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਤਦ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮਲਾ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤਲੱਕ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸੰਖ ਰਾਜ 243 ਛ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਖ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਹੋਣਾ। ਮਾਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਖ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਖ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਖ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਜੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ 243ਜ.(1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 244 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕੂੜ ਕੂ ਖੇਤਰਾਂ ਉਲਿੱਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨ ਜਨਜਾਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੋਣਾ।

(2) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ;

(ਅ) ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

(3) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ—

(ੳ) ਕੋਈ ਗੱਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਇਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੈਜ਼ੂਦ ਹੈ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

²(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ 243 ਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੳ) ਖੰਡ (2) ਤੇ ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ, ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਇਕ ਮਤਾ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਉਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ;

(ਅ) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਾਸਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਤਾਪਤ ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 243੪. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ (ਤਿਹਤਰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਰਹਿਣਾ । ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਭ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ 243 ੫. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖ਼ਲ ਤੇ ਰੋਕ ।

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 243ਚ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ, ਜੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ (ਐਲਾਟਮੈਂਟ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ ਤੇ ਹੀ ਉਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।

¹[ਭਾਗ IX ਓ

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ। | 243.ਟ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,-

(ਓ) “ਕਮੇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243 ਢ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀ ;

(ਅ) “ਜਿਲ੍ਹਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ;

(ਇ) “ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦਸ ਲੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਗਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇਂ ;

(ਸ) “ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਸੂਚਤ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ;

(ਹ) “ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਠ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ;

(ਕ) “ਪੰਚਾਇਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ;

(ਖ) “ਜਨ ਸੰਖਿਆ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਦਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243ਠ. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ
ਦਾ ਗਠਨ। -

(ੳ) ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਅਰਥਾਤ, ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਤੋਂ
ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰਕਾਲ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਨਗਰ
ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ);

(ਅ) ਕਿਸੇ ਲਘੂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਪਰਿਸ਼ਦ
ਦਾ ;ਅਤੇ

(ੲ) ਕਿਸੇ ਦੀਰਘ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਤੇ ਲਈ ਨਗਰਨਿਗਮ ਦਾ,
ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰੀ
ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਗਠਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ
ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗਕ
ਸਥਾਪਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਜਾਂ ਤਜਵੀਜ ਕੀਤੀਆਂ
ਨਗਰਪਾਲਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ
ਸਮਝੇ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ,
ਉਦਯੋਗਤ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਖੇਤਰ, ਲਘੂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ
“ਦੀਰਘ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ” ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ
ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ
ਸੰਖਿਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਘਣਤਾ, ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ
ਲਈ ਉਤਪੰਨ ਰੈਵਿਨਿਊ, ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਯੋਜਨ
ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਵ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ
ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ,
ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243 ਡ. (1) ਖੰਡ 2 ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਹੈ ਉਸਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਕਿਸੇ
ਦੀ ਰਚਨਾ। ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਣੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ, ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਵਾਰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, -

(ੳ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ,-

(i) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ;

(ii) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਿਲਿਤ ਹੈ;

(iii) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅੰਦਰ ਚੋਣਕਾਰ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰਸੂਦਾ ਹਨ;

(iv) ਅਨੁਛੇਦ 243ਢ ਦੇ ਖੰਡ (5) ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦੀ,

ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਪੈਰਾ (i) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਚੋਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਵਾਰਡ
ਕਮੇਟੀਆਂ,

243 ਢ. ਅਜਿਹੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ

ਆਦਿ ਦਾ ਗਠਨ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ ।
ਅਤੇ ਰਚਨਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

(ੳ) ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਬਤ;

(ਅ) ਉਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਬਾਬਤ ਜਿਸਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗਈਆਂ;

ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ,

(ੳ) ਇਕ ਵਾਰਡ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਉਸ ਵਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਾਰਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਉਸ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ,

ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

ਸੀਟਾਂ ਦਾ 243 ਏ (1).ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਖੇਤਰ ਕੀ ਕੁੱਲ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਥੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

(3) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ), ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਅਨੁਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਥੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ।

(4) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਰਾਖਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ,ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ।

(5) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਅਤੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ (ਜੋ

ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ 334 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(6) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੇ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 2433.(1) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਜੇਕਰ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਿਆਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ।

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੇਧ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸੇਧ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਜ ਕਾਰਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(3) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਦੇ ਲਈ ਚੋਣ,-

(ੳ) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਤੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ;

ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਾਕੀ ਮੁਦੱਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ

ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਕੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਈ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਕੇਵਲ ਬਾਕੀ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਹੱਠਿਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ 243 ਥ. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ,-

।

(ੳ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(2) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੇ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243 ਦ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,--

ਸ਼ਕਤੀਆਂ,
ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ
ਉਤਰਦਾਇਤੱਵ

(ੳ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕਾਜ ਕਾਰਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲੱਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤੱਵ ਉਤੱਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ—

(i) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ;

(ii) ਅਜਿਹੀ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਪੀਆਂ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਦੀ ਪਰਿਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤੱਵ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿਰੇ ਚੜਾਉਣ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243 ਧ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

ਦੁਆਰਾ ਕਰ
ਅਰੋਪਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡ।

(ੳ) ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਟੇਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ, ਉਗਰਾਹਣ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜਾਬਤੇ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ ਟੈਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ

ਸੋਪ ਸਕੇਗਾ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;ਅਤੇ

(ਸ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਧੰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,

ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ । 243 ਨ. (1) ਅਨੁਛੇਦ 243-ਛ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿੱਤੀ ਦੀ ਵੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ—

(ੳ) (i) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਉਣਯੋਗ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁੱਧ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵੰਡ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਿੱਸੇ ਮਿੱਥਣ ਨੂੰ;

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟ ਕਰ ਨੂੰ ਸਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ;

(ਅ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿੱਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣ ਦੇ ਲਈ

ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ;

(ਇ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਮਜਬੂਤ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ;

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243 ਪ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਦਾ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆ ਦੇ ਆਡਿਟ। ਆਡਿਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243ਪ.ਓ. ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ। ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ, ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਅਨੁਛੇਦ 243 ਚ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਤੱਲਕ ਰੱਖਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸੰਘ ਰਾਜ 243 ਪ.ਅ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ। ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ

ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਜੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲੱਖਤ ਕਰੇਂ ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ 243 ਪ.ਇ.(1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 244 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਲੱਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।
ਹੋਣਾ ।

(2) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੱਛਮ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਦਾਰਜਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲੱਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ 243 ਪ.ਸ. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਈ ਕਮੇਟੀ । ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਕਰ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਇਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ

ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ;

(ਅ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਖਾਲੀ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗਈਆਂ ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਰ ਬਟਾ-ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ੲ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ;

(ਸ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਹਰਿਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ, ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ-

(ੳ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ;

(i) ਪੰਚਾਇਤਾ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸਧਾਰਣ ਹਿੱਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਯੋਜਨਾ, ਜਲ ਹੋਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਣ, ਅਧਾਰ ਬਣਤ ਦਾ ਏਕੀਕਰਣ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪਰਿਰੱਖਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(ii) ਉਪਲਬੱਧ ਵਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਮੀਂ ਪ੍ਰਕਾਰ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

(4) ਰਹਿਕ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ ।

ਮਹਾਨਗਰ 243 ਪ.ਹ. (1) ਹਰਿਕ ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਪੂਰੇ ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਈ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ, ਇਕ ਕਮੇਟੀ । ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ;

(ਅ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ, ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ੲ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ;

(ਹ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(3) ਹਰਿ ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ, ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ,-

(ੳ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗੀ:-

(i) ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ;

(ii) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਅਮਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਤਾਲਮੇਲੀ ਸਥਾਨਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਜਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਧਾਰ ਬਣਤਰ ਦਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਵਿਕਾਸ ਹੈ;

(iii) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਸਮੁੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪਹਿਲਤਾਵਾਂ;

(iv) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਂ ਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸੰਭਾਵਤ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੋਰਤ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ

ਜੇ ਗਵਰਨਰ, ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ;

(4) ਹਰਿਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 243 ਪ.ਕ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਅਤੇ ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਰਹਿਣਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅੰਸਗਤ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਗੁਜਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਭ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੱਕ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ 243 ਪ.ਖ ਇਸ ਸੰਵਿਦਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ – ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਵਰਜਨਾ।

(ਉ) ਅਨੁਛੇਦ 243 ਪ ਉ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ, ਜੋ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਮਿੱਥੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ

ਤੇ ਹੀ ਉਜਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।

Ministry of Law & Justice

¹ਭਾਗ IX ਅ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 243 ਪ ਗ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,

(ੳ) “ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243 ਪਠ ਵਿਚ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ;

(ਅ) “ਬੋਰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਸ਼ਾਸਨ ਬੋਡੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਨਿਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ੲ) “ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜੋ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਸ) “ਬਹੁ-ਰਾਜੀਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਕ ਰਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਹ) “ਅਹੁਦੇਦਾਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ, ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਸਕੱਤਰ,ਜਾਂ ਖਜਾਨਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.02.2012 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(ਕ) “ਰਜਿਸਟਰਾਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੇਂਦਰੀ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਅਤੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਤੋਂ ਹੈ ;

(ਖ) “ ਰਾਜ ਐਕਟ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ;

(ਗ) “ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਜ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰਤ ਆਪਣਾ ਅਮਲ ਖੇਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ । 243ਪ. ਘ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ, ਲੋਕ ਤਾੰਤਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਮੈਂਬਰ-ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਕਾਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰਤ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਉਧ । 243 ਪ. ਙ. (1) ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿੰਨੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ :

ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਉਧ ।

ਪਰੰਤੂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਇੱਕੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹਰੇਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਜੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ, ਇਕ ਥਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਅਉਧ ਚੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਉਧ ਬੋਰਡ ਦੀ ਅਉਧ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਬੋਰਡ, ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਇਤਫਾਕੀਆਂ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੁਆਰਾ, ਉਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਤਫਾਕੀਆਂ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਭਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਅਉਧ ਉਸਦੀ ਮੂਲ ਅਉਧ ਦੇ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਜੋਂ ਬੈਂਕਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਵਿੱਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਜਰਬਾ ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਯੋਜਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਜਿਤ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਇੱਕੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਜਿਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੁੱਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ । 243ਪ.ਚ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਬੋਰਡ ਦੀ ਚੋਣ, ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਚਾਲਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਅਹੁੱਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਣਗੇ :

(2) ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਬੈਂਡੀ ਵਿਚ, ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਬੋਰਡ ਦਾ ਅਧਿਲੰਘਣ ਅਤੇ ਮੁਅਤਲ ਅੰਤਰਮ ਪ੍ਰਬੰਧ । 243 ਪ.ਛ. (1) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਬੋਰਡ ਦਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਅਧਿਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪਰੰਤੂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ-

(i) ਉਸ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਤਾਹੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ;

(ii) ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿਚ ਉਪੇਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ;

(iii) ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਾਂ;

(iv) ਬੋਰਡ ਦੇ ਗਠਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਤੀਬੋਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਾਂ;

(v) ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 243 ਪਚ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਬੋਡੀ ਦੇ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ,

ਅਧਿਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ੇਅਰ ਧਾਰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਉਧਾਰ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਅਧਿਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਵਿਨਿਯਮਨ ਐਕਟ, 1949 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ “ਛੇ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

(2) ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਧਿਲੰਘਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੋਣ ਦੇ ਮੰਚਾਲਨ ਦੇ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇਗਾ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸਹਿਕਾਰੀ 243 ਪ.ਜ.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੇਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੇਸਾਇਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਵਾਰ ਆਡਿਟ ਆਡਿਟ। ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੇ ਆਡਿਟ ਅਤੇ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੇਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਪਰਿਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣਗੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਕਥਤ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੇਸਾਇਟੀ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੇਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੈਂਡੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ, ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਆਡੀਟਰ ਜਾਂ ਆਡੀਟਰ ਕਰ ਵਾਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਡਿਟ ਕਰਵਾਏਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਆਡੀਟਰ ਜਾਂ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਪੈਨਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਹਰੇਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੇਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਉਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(5) ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਿਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਸਰਵਉੱਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੇਸਾਇਟੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਆਡਿਟ ਰਿਪੋਟ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਧਾਰਨ ਬੈਂਡੀ 243 ਪ.ੜ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਸੰਯੋਜਤ ਕਰਨਾ ਬੈਂਡੀ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਇਕੱਤਰਤਾ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਦੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸੰਯੋਜਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ 243 ਪ.ਵ.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ । ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਹੀਆਂ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਲੇਖਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਪਹੁੰਚ, ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜਰੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੇੜਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿੰਨਾ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਵਿਵਰਣੀਆਂ 243 ਪ.ਟ. - ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਦਨਾਮਤ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਰਣ ਫਾਈਲ ਕਰੇਗੀ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ :

(ੳ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਟ;

(ਅ) ਉਸਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਕੀਤਾ ਵਿਵਰਣ;

(ੲ) ਬਾਕੀ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ

ਸਧਾਰਨ ਬੰਡੀ ਦੁਆਰਾ ਯਥਾ ਪਰਵਾਨਤ ਹੋਣ;

(ਸ) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੂਚੀ;

(ਹ) ਉਸ ਦੀ ਸਧਾਰ ਬੰਡੀ ਦੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਕਰਨ ਕੀ ਤਰੀਕ ਅਤੇ ਚੋਣ ਦਾ ਜੋ ਨਿਯਤ ਹੋਣ, ਸੰਚਾਲਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ;ਅਤੇ

(ਕ) ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ।

ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ 243 ਪ.ਠ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਡੰਨ । ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਲਈ ਡੰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰਨਾ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੳ) ਕੋਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਝੂਠਾ ਵਿਵਰਣ ਬਣਾਉਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਝੂਠੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਸੰਮਨ, ਅਧਿਗ੍ਰਹਿਣ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪੂਰਨ ਲਿਖਤੀ ਹੁਕਮ ਦੀ

ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ;

(ਇ) ਕੋਈ ਨਿਯੋਜਕ, ਜੋ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੱਟੀ ਗਈ ਰਕਮ, ਦਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕਟੋਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਚੰਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ;

(ਸ) ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਸਟੋਡੀਅਨ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਹੈ, ਵਹੀਆਂ, ਲੇਖਿਆਂ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ, ਹਿਕਾਰਤਾਂ, ਨਗਦੀ, ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਕਿਸੇ ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ;ਅਤੇ

(ਹ) ਜੇ ਕੋਈ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ 243 ਪ.ਡ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” “ਰਾਜ ਐਕਟ” ਜਾਂ “ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ । ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ “ਸੰਸਦ” “ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਜਾਂ “ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ” ਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ । 243ਪ.ਢ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ,

ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 243 ਪ.੬. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਦਾ ਜਾਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੰਤਾਨੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011, ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਰਹਿਣਾ। ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਜੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਜਾਂ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਨਾਫਜ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਭਾਗ X
ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ।

244 (1) ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ¹[ਆਸਾਮ²[³ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ]]ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ⁴ ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

(2) ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ¹[ਆਸਾਮ²[⁵ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ਅਤੇ ਸੀਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ]] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਰੁਝਕੁ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ

⁶[244 ਓ. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲਗੀ ਨੂੰ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ⁷[ਭਾਗ I] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਭ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ (ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸਕ ਤੌਰ ਤੇ) ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ--

¹ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੂਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.01.1972 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ "ਆਸਾਮ ਰਾਜ" ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

² ਸੰਨਿਧਾਨ (ਉਣਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ "ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਿਆ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (01.04.1985 ਦੇ ਪਰਭਾਵੀ) ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

³ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) "ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁴ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਅਤੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕੀਤੇ ਗਏ।

⁵ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੂਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ "ਭਾਗ ਉ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ
ਰਾਜਦਾ
ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ
ਉਸ ਲਈ
ਸਥਾਨਕ
ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ
ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ-
ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ
ਦੇਹਾਂ ਦਾ
ਸਿਰਜਣ।

(ੳ) ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਜਦ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੀ ਹੋਈ, ਇਕ ਬੈਂਡੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਇਸ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ,

ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗਠਨ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਨਾਲ, ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਸਿਰਜ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ—

(ੳ) ਰਾਜਸੂਚੀ ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲੇ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਹ ਮਾਮਲੇ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਇ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਰ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; ਅਤੇ

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੋਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

(4) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ।

ਭਾਗ XI

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ

ਅਧਿਆਏ I - ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਬੰਧ

ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ 245.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਬਣਾਏ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।
ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਅਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ 246. (1) ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ I ਵਿਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ “ਸੰਘ ਸੂਚੀ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।
ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ।

(2) ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਖੰਡ (1) ਕੇ ਤਾਬੇ ¹* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ, ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ II ਵਿਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ “ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

¹ ਸਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਤਾਬੇ ¹* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ(ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ “ਰਾਜ ਸੂਚੀ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(4) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ, ²[ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ]ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ³[246 ਉ(1) ਅਨੁਛੇਦ 246 ਅਤੇ 254 ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

।

(2) ਜਿੱਥੇ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਜ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਅਨੁਛੇਦ 279 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (5) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸੰਸਦ ਦੀ ਕੁਝਕੁ 247. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

³ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 02 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਅਤਿਰਿਕਤ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ 248. (1) ⁴[ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਸਦ] ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਰਹੀਆਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਨ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ। ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਰ ਅਰੇਪਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਸਦ ਦੀ 249. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ⁵[ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਪਬੰਧਤ ਮਾਲ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਸੇਵਾ ਕਰ ਜਾਂ] ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ, ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਮਤਾ ਨਾਫਜ ਰਹੇ, ਸੰਸਦ ਲਈ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਤਾ ਇਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ ਜਿਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ:

ਪਰੰਤੂ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦਾ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਖੰਡ(1) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਮਤਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਖੰਡ

⁴ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 03 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁵ ਧਾਰਾ 04 ਦੁਆਰਾ, ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖੇ ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾਫਜ ਨ ਰਹਿੰਦਾ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ ।

(3)ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਮਤੇ ਦੇ ਨਾਫਜ ਨ ਹਰਿਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ, ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ।

ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੀ 250.(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ⁶[ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਦੀ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਤਾਬੇ ਉਪਬੰਧਤ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਜਾਂ] ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਵਿਚਲੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।
ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ
ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਰੀ ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜੇ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ।

ਅਨੁਛੇਦ 249 251. ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਤੇ 250 ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈ, ਪਾਬੰਦੀ

⁶ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 05 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਉਕਤ ਅਨੁਛੇਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਸੰਗਤੀ। ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਮਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਤਦ ਜਦ ਤਦ ਹੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਹੇ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਦੋ ਜਾਂ 252. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਾ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਲਈ ਸੰਮਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਜਿਹੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਲਈ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ, ਜਾ ਜਿੱਥੇ ਦੇ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਉਸ ਨਮਿਤ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਨਿਰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ 253. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ

ਕਰਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਮੇਲਨ, ਸਭਾ ਲਈ ਵਿਧਾਨ। ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੰਡੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪਰਿਪਾਲਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਸੰਸਦ ਦੇ 254(1) ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ, ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਥ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਜਿੱਥੇ ⁷* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਜ

⁷ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29" ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ

ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ, ਸੇਧ, ਜਾਂ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

255. ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ, ਜਾਂ⁸* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਨੂੰ— ਅਤੇ ਪੂਰਵ-

(ੳ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਰਾਜਪਾਲ ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ; ਬਾਬਤ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣਾ ।

(ੲ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

ਅਨੁਮਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

ਅਧਿਆਏ II - ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸੰਬੰਧ

ਸਧਾਰਨ

ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘ 256. ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਂਧ । ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਪਾਲਣ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ;

ਕੁਝ ਕੂ ਸੂਰਤਾਂ 257. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ

⁸ ਸਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸੰਘ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਅੜਚਣ ਜਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨ ਪਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਨਿਯੰਤਰਨ। ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ।

(2) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਮੀ ਜਾਂ ਸੈਨਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਐਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ-ਮਾਰਗਾਂ ਜਾਂ ਜਨ-ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੋਮੀ ਰਾਜ-ਮਾਰਗ ਜਾਂ ਕੋਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਐਲਾਨਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨੇ ਰਾਜ-ਮਾਰਗਾਂ ਜਾਂ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤੇ ਜਾਂ ਜਲ ਸੈਨਾ, ਥਲ ਸੈਨਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਰਕਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਬੰਧੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਜਿਥੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਬਾਬਤ ਜਾਂ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ, ਉਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕ ਖਰਚਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਹ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ, ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ

ਅਭਾਵ ਵਿਚ, ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

⁹257 ਓ. ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (02.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ 258. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਵਿਚ ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਦਿ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸ਼ਰਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ।
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਅਰੋਪਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ , ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪੇ ਗਏ ਹੋਣ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਧੂ ਖਰਚੇ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (02.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਘ ¹⁰[258 ਓ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨੂੰ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸੋਪਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ਕਤੀ । ਵਿਚ ਜਿਸ ਤੱਕ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਪਜਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸ਼ਰਤੀ ਜਾਂ ਅਸਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੋਪ ਸਕੇਗਾ ।]

259. [ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਰਤ 260. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਿਹਤ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕ, ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਜਿੰਮੇ ਲੈ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ । ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਸਤ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਕਾਰਜ, 261. (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਦਾਲਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਕਾਰਵਾਈਆਂ ।

(2) ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(3) ਭਾਰਤ ਕੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਤਮ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਪਾਦਨਯੋਗ ਹੋਣਗੇ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 18 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜੇ

ਅੰਤਰਰਾਜੀ 262.(1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਾਦੀ ਦੇ ਜਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੰਡ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦਰਿਆ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਫਰਿਆਦ ਦੇ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ।

ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ
ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ
ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਾ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਫਰਿਆਦ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲ-ਮੇਲ

ਅੰਤਰਰਾਜੀ 263. ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਾਰੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਲੋਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੇ—
ਉਪਬੰਧ।

(ੳ) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜੇ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜਾਂ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਕ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ; ਜਾਂ

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ,

ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ

ਉਸ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XII
ਵਿੱਤ, ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

ਅਧਿਆਇ I ਵਿੱਤ
ਸਧਾਰਨ

ਭਾਵ ਅਰਥ। ¹[264. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਤ “ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 280 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ।]

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ 265. ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਕਰ ਲਾਇਆ ਜਾਂ ਉਗਰਾਹਿਆ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਰਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।
ਦਾ ਨ ਅਰੋਪਣਾ

ਭਾਰਤ ਅਤੇ 266 (1) ਅਨੁਛੇਦ 267 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੂ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਮਸੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ ਫੰਡ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਬਾਰੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖੇ। ਹੋਈ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ-ਹੁੰਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਸਭ ਉਧਾਰਾਂ, ਉਧਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥ ਉਪਾਓ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਧਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਅਦਾਇਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਬਣੇਗਾ ਜੋ “ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ-ਹੁੰਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਸਭ ਉਧਾਰਾਂ, ਉਧਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥ-ਉਪਾਓ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਧਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਅਦਾਇਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਬਣੇਗਾ ਜੋ “ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਚੇਦ 264 ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਰ ਸਭ ਲੋਕ-ਧਨ ਭਾਰਤ ਤੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਕੋਈ ਧਨ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਨਮਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅਚੇਤ ਫੰਡ

267. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਾਊ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ “ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਚੇਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਅਣਚਿੰਤਿਆ ਖਰਚ ਅਨੁਛੇਦ 115 ਜਾਂ 116 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਹਿਤ ਉਸ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਾਊ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ “ਰਾਜ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਅਣਚਿੰਤਿਆ ਖਰਚ ਅਨੁਛੇਦ 205 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 206 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਹਿਤ ² * * * * ਉਸ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

² ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਕਰਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ 268. (1) ਅਜਿਹੇ ਅਸਟਾਮ ਮਸੂਲ ^{3***} ਜੋ ਸੰਘ-ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਲਾਏ ਗਏ ਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ—

ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਉਗਰਾਰੇ ਅਤੇ
ਨਮਿੱਤੇ ਗਏ
ਮਸੂਲ ।

(ੳ) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਕਿਸੇ ⁴[ਸੰਘ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ] ਅੰਦਰ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਣ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲਾਉਣ-ਯੋਗ ਹੋਣ, ਉਗਰਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸਲਾਉਣ-ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੋਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

^{*26}[268ਉ. ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਰੇ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਕਰ]-ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 07 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ 269. ⁵[(1) ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ⁶(ਅਨੁਛੇਦ 269 ਉ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਅਲਾਵਾ) ਤੇ ਕਰ, ਭਾਰਤ ਉਗਰਾਰੇ ਗਏ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਖੰਡ (2)

³ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 06 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

^{*} ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 08 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1996 ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਰ। ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

ਵਿਆਖਿਆ, - ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ—

(ੳ) “ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ” ਪਦਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਖਰੀਦ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ;

(ਅ) “ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ ਕਰ” ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ (ਭਾਵੇਂ ਖੇਪ ਉਸ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਖੇਪ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਵੱਟਕਾਂ ਸੰਘ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਰ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰੇ।

⁷[(3) ਸੰਸਦ, ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ⁸[ਮਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਜਾਂ ਖੇਪ] ਕਦ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।]

ਵਣਜ ਜਾਂ ⁹[269ਉ.(1) ਵਣਜ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਾਲੀ ਰਸਦ ਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਖਰੀਦ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਵਪਾਰ ਦੇ ਉਗਰਾਹਿਆ ਅਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾਨ ਮਾਲ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿੱਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਤੇ, ਕਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।” ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕਤਰਤਾ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਯਾਤ ਤੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੇਨਾਂ ਦੇ ਰਸਦ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਵਣਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੇਨਾਂ ਦਾ ਰਸਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਟਿਕਣ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਖੰਡ(1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇੱਕਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਸ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 246 (ਉ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਰ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਰਸਦ ਦੇ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਜਾਂ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੇਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ

।]

⁹ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 09 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ¹⁰[270 (1) ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਨੁਛੇਦ ¹¹[268, 269, 269 ਉ] ਵਿਚ ਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਸੰਘ ਅਤੇ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰ ਮਸੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 271 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮੂਲਾਂ ਦੇ ਸਰਚਾਰਜ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਤਰਣ। ਅਧੀਨ ਉਲਿੱਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲਗਾਏ ਕੋਈ ਉਪਕਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ।

¹²[1(ਉ) ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕਤਰਿਤ ਕੀਤੇ ਕਰ, ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਢੰਗ ਤਹਿਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

1(ਅ) ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ 269 ਉ ਤਹਿਤ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਕਰ, ਜੋ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਤਹਿਤ ਦਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 269 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਤਹਿਤ ਸੰਘ ਨੂੰ ਟਿਕੱਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ।]

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਜਾਂ ਸਮੂਲ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵਟਕਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ, ਜੋ ਮੁਕੱਰਰ ਕਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਰ ਜਾਂ ਸਮੂਲ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.1996 ਤੋਂ) ਅਨੁਛੇਦ 270 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹¹ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਅਨੁਛੇਦ 268, ਅਨੁਛੇਦ 268 ਓ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 269" ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਬਰੈਕਟ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

¹² (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ‘ਮੁਕਰਰ’ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ,-

- (i) ਜਦ ਤੱਕ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ; ਅਤੇ
- (ii) ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ।]

ਸੰਘ ਦੇ 271. ਅਨੁਛੇਦ 269 ਅਤੇ 270 ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਛੇਦਾਂ ਵਿਚ ¹³[ਅਨੁਛੇਦ 246 ਉ ਤਹਿਤ ਮਾਲ ਰੁਝ ਰੁ ਮਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ] ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੁਆਰਾ ਵਧਾ ਸਰਚਾਰਜ । ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਟਕਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

272. ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਟਸਨ ਅਤੇ 273.(1) ਪਟਸਨ ਅਤੇ ਪਟਸਨ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਬਰਾਮਦ ਪਟਸਨ ਦੀ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਆਸਾਮ, ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਬਿਹਾਰ, ¹⁴[ਉਡੀਸਾ] ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਹਰੇਕ ਮਸੂਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਿਤ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਂਟ । ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(2) ਪਟਸਨ ਜਾਂ ਪਟਸਨ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਭਾਰਤ

¹³ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁴ ਉਡੀਸਾ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.11.2011 ਤੋਂ) ‘ਉਡੀਸਾ’ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹੇ, ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਗੁਜਰਨ ਜਾਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਰੱਰ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੋਂ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ ਮੁਕਰੱਰ ਕੀਤਾ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 270 ਵਿਚ ਹੈ ।

ਕਰ ਲਾਉਣ ਤੇ 274. (1) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਜਾਂ ਸਮੂਲ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਣ ਅਰੋਪਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਆਮਦਨ ਕਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਬਿਲਾਂ ਲਈ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਰਾਜ-ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੋਣ ਅਧੀਨ ਧਨ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣਯੋਗ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਰਚਾਰਜ ਅਰੋਪਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਦੀ ਅਗੋਤਰੀ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਲੋੜ । ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ –

(ੳ) ਕੋਈ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਪੂਰਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕੋਈ ਦਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਰਕਮਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਹੋਣ।

ਸੰਘ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ 275.(1) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ
ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ
ਸਹਾਇਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਤੈਅ ਕਰੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ
ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਕਮਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ
ਸਕਣਗੀਆਂ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ
ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤੱਕ
ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ
ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ
ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਸਹਾਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤੱਕ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ –

(ੳ) ਜੋ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ
¹⁵[ਭਾਗ I] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ
ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖਰਚ ਦੇ ਐਸਤ ਵਾਧੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਣ :
ਅਤੇ

(ਅ) ਜੋ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ
ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ

¹⁵ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੂਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71, ਦੁਆਰਾ " ਭਾਗ ੳ " ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972
ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਣ।

¹⁶[(1) ਓ) ਅਨੁਛੇਦ 244 ਓ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ,-

(i) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਤੇ ਖੰਡ (ਓ) ਤੇ ਅਧੀਨ ਅਦਾਇਗੀ ਯੋਗ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਭ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ, ਜੋ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਾ-ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖ ਕਰੇ।

(ii) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ-ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ, ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ, ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤੱਕ ਰਕਮਾਂ, ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।]

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਵਰਗੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ :

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਪਰੰਤੂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿੱਤ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਕਰ। 276. (1) ਅਨੁਛੇਦ 246 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡ, ਸੰਚਾਲਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

(2) ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡ, ਸਥਾਨਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੁਲ ਰਕਮ [17 ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ] ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

18 [* * * *]

(3) ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਚਾਓ। 277. ਕੋਈ ਕਰ, ਮਸੂਲ ਉਪ-ਕਰ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪਰੰਤੂਕ ਦਾ ਲੇਖ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੈਡੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ, ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ-ਪੂਰਬਕ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਉਪ-ਕਰ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਰਿ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ ।

278. [ਕੁਝ ਕੁ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਕਰਾਰ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

“ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ” 279. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ “ਅਸਲ ਆਦਿ ਦਾ ਲੇਖਾ ਵੱਟਕਾਂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾ ਮਸੂਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਵਟਕਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇ ਖਰਚ ਘਟਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਅਤ ਪਰਣਾਮਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਮਸੂਲ ਜਾਂ ਕਰ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾ ਸੌਂਪੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਢੰਗ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਟਕਾ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਢੰਗ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ

ਸਕੇਗਾ ।

ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ।
19[279ਉ. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੌ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੇ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਖ ਤੋਂ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।”

(2) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ, ਭਾਵ :-

(ਉ) ਕੇਂਦਰ ਵਿਤ ਮੰਤਰੀ - ਚੇਅਰਮੈਨ ;

(ਅ) ਕੇਂਦਰ ਰਾਜ ਵਿਤ ਮੰਤਰੀ ਜਿਸ - ਮੈਂਬਰ ;

ਕੋਲ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹੈ

(ਇ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਦੁਆਰਾ - ਮੈਂਬਰ ।

ਨਾਮਜਦ ਵਿੱਤ ਜਾਂ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਿਸ ਕੋਲ ਵਿੱਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਵੇ ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਅਤਿਜਲਦ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਵਧੀ ਲਈ, ਜੋ ਉਹ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇ, ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣਨਗੇ ।

(4) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ -

(ਉ) ਸੰਘ, ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਰੇ

¹⁹ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਗਏ ਕਰ, ਉਪਕਰ ਅਤੇ ਸਰਚਾਰਜ, ਜੋ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ;

(ਅ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜੋ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਤੇ ਛੂਟ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ ;

(ੲ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਵਿਧਿਆਂ ਅਨੁਛੇਦ 269 ਉ ਦੇ ਅਦੀਨ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਅਨੁਕਰਮ ਵਿਚ ਰਸਦ ਮਾਪ ਉੱਪਰ ਅਰੋਪੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਦਾ ਟਿਕੱਣ ਅਰੋਪਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਜੋ ਰਸਦ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ ;

(ਸ) ਉੱਲਦਣ ਦੀ ਬਰੂਹਾਂ ਹੱਦ ਤੋਂ ਨਿੱਚੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ;

(ਹ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਗਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਰਾਂ ਵੀ ਹਨ ;

(ਕ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀਕ ਵਿੱਖਤੀ ਜਾਂ ਆਪਦਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਰ ਸੰਸਾਧਨ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਦਰ ਜਾਂ ਦਰਾਂ ;

(ਖ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਅਸਮ, ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ, ਮਨਿਪੁਰ, ਮੇਘਾਲਯਾ, ਮਿਜੋਰਮ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਸਿਕਿੱਮ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਖਾਸ ਉਪਬੰਧ ; ਅਤੇ;

(ਗ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ, ਜੋ

ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(5) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਤਾਰੀਕ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਕੱਚਾ ਪ੍ਰੋਟੋਲ, ਉੱਚ ਗਤੀ ਡੀਜਲ, ਸਟੋਰ ਸਪਿਰਿਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਟ੍ਰੋਲ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਪ੍ਰਚਲਤ) ਪ੍ਰਰਿਰਤਿਕ ਗੈਸ ਅਤੇ ਵਿਮਾਨਨ ਟ੍ਰਬਾਈਨ ਇੰਧਨ, ਉੱਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਅਰੇਪੇ ਜਾਣਗੇ।

(6) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਰ ਦਾ ਇਕਸਾਰ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਹੋਵੇਗੀ।

(7) ਮਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ, ਕੋਰਮ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅੱਧੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕਰ ਬਣੇਗੀ।

(8) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਜਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰੇਗੀ।

(9) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਰਹੇਕ ਫ਼ੈਸਲਾਂ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬਲ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਚੋਥਾਈ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵ :-

ਉਸ ਬੈਠਕ ਵਿਚ,-

(ਉ) ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵੋਟ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਲ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਇੱਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ ;ਅਤੇ

(ਅ) ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠੀਆਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਪਾਇਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁੱਲ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗੀ

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ 280. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰਿਕ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ, ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(3) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—

(ੳ) ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਵੰਡ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਬਾਬਤ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਕੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚ ਪਾਲਣ ਯੋਗ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਬਾਬਤ ;

²⁰[ਅਅ] ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦ ਤੋਂ ਵਾਧੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ]

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰੈਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (24.04.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²¹[(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫੰਡ ਤੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ,

²²[(ਸ)] ਪੱਕੇ ਪੈਰੀ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਬਾਬਤ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇ ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ 281. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਚ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

ਫੁਟਕਲ ਵਿੱਤੀ ਉਪਬੰਧ

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ 282. ਸੰਘ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਇਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਜਿਹਾ ਨ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ।
ਆਮਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਕੀਤੇ ਜਾਣਯੋਗ
ਖਰਚ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਹਤਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਹਤਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਨੂੰ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਨਰ ਅਖਰਾਜਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸੰਚਿਤ ਫੰਡਾਂ 283 (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ, ਦੀ ਅਚੇਤ-ਫੰਡਾਂ ਸੰਭਾਲ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੰਮ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਸੰਭਾਲ, ਆਦਿ। ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਜਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਜਿਹੀ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ, ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਜਾਂ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਫੰਡ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ²³* * * ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ 284, ਉਹ ਸਭ ਧਨ ਜੇ -

ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਨਾਂ ਕੀ ਸੰਭਾਲ।

(ੳ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਘ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਕੰਮ ਲਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ, ਜਾਂ

²³ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸ਼ੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਮਾਮਲੇ, ਲੇਖੇ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਅੰਦਰਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ,

ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ 285. (1) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਦਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ। ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਰੋਪੇ ਗਏ ਸਭ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ, ਜਿਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸੀ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਹੋਈ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਕਰ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ।

ਮਾਲ ਦੀ 286. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ²⁴[ਮਾਲ ਦੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਦੇਨਾਂ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਰਸਦ] –

ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ
ਲਾਉਣ ਬਾਬਤ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ।

(ੳ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਵਿਚ ²⁵[ਮਾਲ ਦੀ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੇਨਾਂ ਦੀ] ਦਰਾਮਦ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਾਲ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਦੇ ਦੇਰ ਵਿਚ, ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ

²⁴ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

²⁵ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਖੰਡ (1 ਅ) ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਕਰੇਗਾ ।

²⁶*****

²⁷[(2) ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ²⁸[ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਸਦ] ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਕਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

²⁹*****

287. ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਬਿਜਲਈ ਤੇ ਸਿਵਾਏ, (ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ਕੀਤੀ) ਬਿਜਲਈ ਜੇ-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖਪਤ ਲਈ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ, ਜੋ ਉਸ ਰੇਲਵੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਖਪਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਤੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਖਪਤ ਲਈ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਦੀ ਖਪਤ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਰ ਅਰੋਪਣਾਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ ਲਾਉਣ, ਜਾਂ ਕਰ ਲਾਉਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਰਕਾਰੀ ਦੀ ਖਪਤ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ

²⁶ ਖੰਡ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

²⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁸ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਖਪਤ ਲਈ ਵੇਚੀ ਗਈ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਉਸ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਜੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਖੀ ਮਿਕਦਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਨਾ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿੰਨੀ ਕਰ ਦੀ ਰਕਮ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਜਾਂ 288. (1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਦਰਿਆ-ਵਾਦੀ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਛੋਟ। ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਖੀਰੀ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਖਪਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ, ਵੰਡੀ ਜਾਂ ਵੇਚੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਰ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪਦ “ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ, ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਹੋਣ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਜਿਹਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਅਮਲਾਂ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂ ਦਖਲ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਹਾਸਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਆਮਦਨ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਕਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੋ ਕਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਅਰੋਪਣ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਅਰੋਪਣ ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਨੁਸੰਗਕ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ।

ਕੁਝ ਕੁ ਖਰਚਾਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਲਾਨ। 290. ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ

ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ, ਜੇ—

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ

ਤੇਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੇਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੇਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ,

ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਖਰਚਾ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉੱਨਾਂ ਅੰਸ਼ਦਾਨ ਜਿੰਨਾਂ ਕਰਾਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਉੱਨਾਂ ਅੰਸ਼ਦਾਨ ਜਿੰਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਕੂ ਦੇਵਸਮ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਅਦਾਇਗੀ ।³⁰[290. (ੳ) ਛਿਆਲਈ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹਰਿਕ ਸਾਲ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਤ੍ਰਿਵਾਂਕੁਰ ਦੇਵਸਮ ਫੰਡ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹਰੇਕ ਸਾਲ³¹[ਤਮਿਲਨਾਡੂ] ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਅਸਧਾਨਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੋ ਨਵੰਬਰ, 1956 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਵਾਂਕੁਰ ਕੇਚੀਨ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇੰਤਕਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਦੇਵਸਮ ਫੰਡ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

291. [ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੀਆਂ ਨਿਜੀ ਥੈਲੀ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ।] ਸੰਵਿਧਾਨ

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸ਼ਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 , ਧਾਰਾ 19 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³¹ ਮਦਰਾਜ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾਂ) ਐਕਟ, 1968, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ "ਮਦਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (14.1.1969) ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

ਅਧਿਆਏ II- ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 292. ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੀ ਦੁਆਰਾ ਉਧਾਰ ਜਮਾਨਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਲੈਣਾ। ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਗਰੰਟੀਆਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ।

ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ 293. (1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਜ-ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ। ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਅੰਦਰ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਗਰੰਟੀਆਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ।

(2) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 292 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਤ ਕੋਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਟੱਪੀਆਂ ਨ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਉਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗਰੰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(3) ਕੋਈ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਉਧਾਨ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਉਧਾਰ ਦੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦਾ ਚੁਕਾਉਣਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੋਵੇ।

(4) ਖੰਡ (3) ਕੇ ਅਧੀਨ ਸੰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਰੋਪਣਾ ਉਚਿਤ

ਸਮਝੇ ।

ਅਧਿਆਏ – III ਸੰਪਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ, ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਬਾਂਧਾਂ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ 294. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਚ ਸੰਪਤੀ, ਦੇ ਜਾਂ ਪਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਧਨ-ਧਾਮ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ , ਕਿਸੇ ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ-
ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ
ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ ਜਾਂ
ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ
।

(ੳ) ਅਜਿਹੀ ਸਭ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿਜ ਮੈਜਿਸਟੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਭ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਹਰੇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿਜ ਮੈਜੇਸਟੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ
ਵਿਚ ਸੰਪਤੀ,
ਧਨ-ਧਾਮ,
ਅਧਿਕਾਰਾਂ,
ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ

295 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ-

(ੳ) ਉਹ ਸਭ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਅਜਿਹੇ

ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ ਦਾ
ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ
।

ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ
ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਜੇ, ਉਹ
ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਅਜਿਹੇ
ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ
ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਸ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਘ ਦੇ
ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ

(ਅ) ਉਹ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੀ
ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤੱਤਸਥਾਨੀ
ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ
ਮੁਆਇਦੇ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਦੇ
ਤਾਬੇ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ
ਨਾਲ ਕਰੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ
ਬਾਧਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ
ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਬਾਧਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਸੂਚੀ
ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ
ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣੇ ਹੋਣ ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਤੇ ਦਾਵੇ, ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ
ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਉਸ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਅਤੇ ਕਿਸੇ
ਮੁਆਇਦੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ
ਬਾਧਾਂ ਬਾਬਤ ਜੋ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਨ,
ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਰਾਜਗਾਮੀ ਜਾਂ 296. ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਵਿਚਲੀ
ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕੋਈ ਸੰਪੱਤੀ ਜੇ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ
ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹਿਜ ਮੈਜੈਸਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ
ਨਿਖਸਮਤਾ ਕਰ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਗਾਮੀ ਜਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ-ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ
ਕੇ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਦੇ ਅਭਾਵ ਕਰਕੇ ਨਿਖਸਮੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ

ਵਾਲੀ ਸੰਪੱਤੀ । ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਸੰਪੱਤੀ ਜੋ ਉਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਜ ਮੈਜਿਸਟੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਵਿਚ ਸੀ, ਜੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਘ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦਾਂ “ਹੁਕਮਰਾਨ” ਅਤੇ “ਦੇਸੀ ਰਾਜ” ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 363 ਵਿਚ ਹਨ ।

ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ³²[297. (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਸੈਲਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸਭ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਭੇਦਾਂ, ਖਣਿਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਸੈਲਫ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

ਸਥਿਤ ਮੁੱਲਵਾਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਪੱਤੀ (2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤ ਵੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ । (3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ, ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸੈਲਫ, ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।]

ਵਪਾਰ ਆਦਿ ³³[298. ਸੰਘ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਕਰਨ ਦੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (27.051976 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 298 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਸ਼ਕਤੀ । ਅਰਜਨ, ਧਾਰਨ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜਨ ਅਤੇ ਮੁਆਇਦਿਆਂ ਦੇ ਕਰਨ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ—

(ਉ) ਸੰਘ ਦੀ ਉਕਤ, ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਥੇ ਤੱਕ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਮੁਆਇਦੇ । 299. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਭ ਮੁਆਇਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੱਥਬਦਲੀ ਪੱਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ³⁴* ** ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਜਾਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇ ।

(2) ਨ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ³⁵* * *ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਜਾਂ ਹੱਥਬਦਲੀ-ਪੱਤਰ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਇਦਾ ਜਾਂ ਹੱਥਬਦਲੀ-ਪੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂ

³⁴ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸ਼ੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³⁵ ਸ਼ਬਦ "ਨ ਹੀ ਕਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਦਾਵੇ ਅਤੇ 300(1) ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ । ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦਾਵੇ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉਜੇਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦਾਵੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਅਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ।

(2) ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ—

(ਉ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਰਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਤੱਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਰਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

³⁶[ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ 300 ਓ - ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 34 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਥਾਰਟੀ ਤੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਂਝਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।

ਅਲਾਵਾ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ

ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ

ਵਾਂਝਿਆਂ ਨਾਂ

ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XIII

ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

ਵਪਾਰ, ਵਣਜ 301. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਬੇਰੋਕ ਹੋਵੇਗਾ।
ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ।

ਸੰਸਦ ਦੀ 302. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਸਕੇਗੀ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣ।
ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਵਪਾਰ ਅਤੇ 303 (1) ਅਨੁਛੇਦ 302 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਵਣਜ ਬਾਬਤ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਨ ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਧਾਨਕ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੇ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ, ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ। ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੇ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਮਾਲ ਦੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ 304. ਅਨੁਛੇਦ 301 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 302 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ –

ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ
ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ।

(ਉ) ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ¹[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਤੋਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਰਮਤ ਜਾਂ ਉਪਜਾਏ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਮਾਲ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਤ ਜਾਂ ਉਪਜਾਏ ਮਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਜਾਂ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਜਬੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕਹਿੱਤ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਅ) ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

²[305 ਅਨੁਛੇਦ 301 ਅਤੇ 303 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 301 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1958 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੇ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਤੇ ਖੰਡ (6) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਇਜਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ ।

306. [ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।] ਸੰਵਿਧਾਨ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ
ਨਿਰਸਤ।

307. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਅਨੁਛੇਦ 301
ਸਮਝੇ ਅਨੁਛੇਦ 301, 302, 303 ਅਤੇ 304 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਤੋਂ 304 ਤੱਕ
ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ
ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤੱਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਾ ਪਾਲਣ
ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ। ਕਰਨ ਲਈ
ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ
ਨਿਯੁਕਤੀ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XIV

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਅਧਿਆਏ I.--ਸੇਵਾਵਾਂ

ਨਿਰਵਚਨ । 308. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਦ “ਰਾਜ”¹ [ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ] ।

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ 309. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਐਕਟ ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ : ਭਰਤੀ ਅਤੇ

ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ । ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨੱਮਿਤ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ² * * * * ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ 310. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

² ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਿਵਾਏ, ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਰਦੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਉਧ। ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ³ * * * * * ਦੀ ਪਰਸੰਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ⁴ * * * * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੁਆਇਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ⁴ * * * * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਕੀਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਆਸਾਮੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੁਰਾਚਾਰ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਨ ਹੋਣ, ਉਸ ਤੋਂ ਆਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜਾ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

311.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਦੇ

³ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁴ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਅਧੀਨ
 ਹੋਵੇ ਆਪਣੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ
 ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਨ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਹੈਸੀਅਤਾਂ
 | ਵਿਚ ਨੈਕਰੀ
 ਤੇ ਲੱਗੇ
 ਵਿਅਕਤੀਆਂ
 ਦੀ
 ਬਰਖਾਸਤਗੀ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਹਟਾਇਆ
 ਜਾਣਾ ਜਾਂ
 ਦਰਜਾ
 ਘਟਾਇਆ
 ਜਾਣਾ |

⁵[(2) ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਬਰਖਾਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਉਸਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਲਾਏ ⁶ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਵਾਜਬ ਅਵਸਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ—

⁷ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਡੰਨ, ਅਰੋਪਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਡੰਨ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਰੋਪਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਰਵੀਜ਼ਤ ਡੰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦੇਣਾ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ |

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ |

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ |

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :-

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਖੰਡ ਉਥੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੳ) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਅਪਰਾਧਕ ਦੇਸ਼ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਧ-ਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ, ਜੋ ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕਲਮ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵਾਜਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਾਂ

(ੲ) ਜਿਥੇ ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(3) ਜੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵਾਜਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ 312 (1) ^੮[ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ VI ਜਾਂ ਭਾਗ XI] ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਸੇਵਾਵਾਂ। ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੇ ਹਾਜਰ ਮਤੇ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਤਿਹਾਈ ਸਦਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਰਥਤ ਮਤੇ

^੮ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਭਾਗ XI” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਮੀ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲਉਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀਆਂ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ⁹[ਇਸ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਹੈ] ਸਿਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਸਰਵਿਸ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਪੁਲੀਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

⁹ [(3) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 236 ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੋਈ ਅਸਾਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਉਪਰੋਕਤ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ VI ਦੀ ਸੇਧ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਸਮਲਿਤ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

ਕੁਝ ਸੇਵਾਵਾਂ ¹⁰312. ਓ.(1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ (ਓ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ- ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਇਨ

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ
ਅਦਲਬਦਲ
ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ
ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ।

ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ
ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ,
1972 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,
ਮਿਹਨਤਾਨੇ, ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੇਵਾ-ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ
ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਵਿਖ-ਦਰਸ਼ੀ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰ
ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਇਨ
ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ
ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ,
1972 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ
ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ
ਵਿਚ, ਭਵਿਖ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਨਾਲ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗੀ ;

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ,
ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਚੇਅਰ
ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਪ-
ਖੰਡ (ਉ) ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਕਤ ਅਹੁਦੇ ਤੇ
ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ
ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ
ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਦੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ
ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਲਾਗੂ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

(2) ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ।

(3) ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਵੇਨੈਂਟ, ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਜ਼ਰੀ ਹੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੋ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪਿੱਠ-ਅੰਕਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਮਰਾਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਪਤਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ;

(ਅ) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ 314 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ 314 ਵਿਚ ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।]

ਅੰਤਰਕਾਲਈ
ਉਪਬੰਧ।

313. ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਆਸਾਮੀ ਨੂੰ ਜੋ

ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿਛੋਂ ; ਇਕ ਸਰਭ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀ ਵਜੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਗੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਹੋਣ ।

314. [ਕੁਝ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਲਈ ਉਪਬੰਧ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।]

ਅਧਿਆਏ II - ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਸੰਘ ਲਈ ਅਤੇ 315. (1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਘ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

(2) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਕਰਾਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਲਈ ਇਕ ਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਮਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾ, ਜਿੱਥੇ ਦੇ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਹੋਣ ।

(4) ਸੰਘ ਦਾ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ¹¹ * *
* * ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ

¹¹ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜਰੂਰਤਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

(5) ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਪੁਛ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀਆਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹਵੇ, ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

316. (1) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ : ਦੀ ਅਉਧ।

ਪਰੰਤੂ ਹਰਿਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਅੱਧੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇਗੇ ਜੋ ਅਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

¹²[(1 ਓ) ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਖਾਲੀ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮੂੜ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ।]

(2) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਪੈਂਹਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ¹³[ਬਾਹਠ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ।

ਪਰੰਤੂ—

(ੳ) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ¹⁴ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 317 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਠ ਸਾਲ” ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

¹⁴ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ 317. (1) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕਦਾਚਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹਟਾਇਆ ਹਟਾਇਆ ਅਤੇ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਮੁਕੱਰਰ ਜਾਬਤੇ ਜਾਣਾ।

ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਤੇ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਟ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

(2) ਸੰਘ ਸਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਜਪਾਲ¹⁵ * * * * ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਹਵਾਲੇ ਉਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ।

(3) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, --

(ੳ) ਦੀਵਾਲੀਆ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵੇਤਨ ਨੇਕਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ

¹⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਮਾਨਸਕ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਦੁਰਬਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇ।

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮਤ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਤੇ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਫਾਇਦੇ ਜਾਂ ਉਪਲੱਭਤ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕਦਾਚਾਰ ਦਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ 318. ਸੰਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਅਮਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁶* * * ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ—
ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

ਬਾਬਤ (ਉ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਵਿਨਿਯਮ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਕਤੀ। (ਅ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ 319. ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣ ਤੇ—

¹⁶ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ
ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਹੁਦੇ
ਧਾਰਨ ਕਰਨ
ਬਾਬਤ ਮਨਾਹੀ
।

(ੳ) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੈਕਰੀ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੈਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ੲ) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੈਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੈਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ 320.(1) ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ
ਕਾਜ-ਕਾਰ । ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਲਈ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ਕਰੇ ।

(2) ਜੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ
ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ

ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੋਣ ਮੰਜ਼ੂਰਤ ਭਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ ।

(3) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ -

(ਉ) ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ;

(ਅ) ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਬਦਲੀਆਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂਪਣ ਤੇ ;

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਮੇਜਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਖਰਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ-ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਬਾਰੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਕੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ, ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁷* * * *ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕਰੇ, ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ:

ਪਰੰਤੂ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ -ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਰਾਜਪਾਲ ¹⁸* * * *ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੋੜੇਗੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਨੁਛੇਦ 335 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(5) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੂਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ

¹⁷ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਰਾਜਪਾਲ ¹⁷ * * * ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖੇ ਜਾਣ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ 321. ਸੰਸਦ ਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦਾ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਹੋਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਨਿਯਮ ਬੋਡੀ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਤਿਰਿਕਤ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ 322. ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਖਰਚ। ਕੋਈ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ 323.(1) ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਰਿਪੋਟਾਂ। ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਨ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਨ-ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਉਸ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਨਕਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ

ਰਾਜਪਾਲ ¹⁹* * * * ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਸ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁹* * * * ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਰਾਜਪਾਲ ²⁰* * * * ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਨ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਨ-ਮਨਣ ਲਈ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਉਸ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਨਕਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ।

¹⁹ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

²⁰ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹[ਭਾਗ XIV ਓ]

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ । 323 ਉ. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਿਗਮ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਝਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ—

(ਉ) ਸੰਘ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਲਈ ਡੰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਇ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 46 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾ ਦਾ ਖੰਡ
(1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ
ਅਪਵਰਜਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਹ) ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ
ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ
ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ
ਅਗੇ ਲੰਬਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ
ਦਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਧਾਰਤ ਹਨ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ
ਪਿੱਛੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ
ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ;

(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਸ ਦੇ ਖੰਡ (3) ਅਧੀਨ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਖ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰ, ਅਨੁਸੰਗਿਕ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣਿਕ ਉਪਬੰਧ
(ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੀਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਦਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ
ਜੋ ਸੰਸਦ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਘਰ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ
ਵਿਚ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ 323 ਅ(1) ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੇ
ਲਈ ਝਗੜਿਆਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨਿਆ-
ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ । ਨਿਰਣਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ
ਉਲਿਖਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ
ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ

(ੳ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਲਗਾਉਣਾ, ਨਿਰਧਾਰਣ, ਉਹਗਾਹੁਣਾ, ਅਤੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ, ਸੀਮਾ-ਮਸੂਲ ਸਰਹਦ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਆਯਾਤ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ;

(ੲ) ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਮਜਦੂਰ ਝਗੜੇ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 31ੳ ਵਿਚ ਯਥਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਜਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਦੁਆਰਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ;

(ਹ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ;

(ਕ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰਿਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਹਰਿਕ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਲ਼ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ;

(ਖ) ਖਾਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਹਨ) ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਵਸੂਲੀ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਤਰਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਅਵਸ਼ਕ ਮਾਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ;

²[(ਗ)] ਕਿਰਾਇਆ, ਉਸਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤਨਕੀਹਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੱਕ ਹਿੱਤ ਹੈ;

³[(ਘ)] ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਉਪਖੰਡ ⁴[(ਗ)] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਫੀਸ ;

²³ [(ਙ.)] ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਉਪਖੰਡ ⁵[(ਘ)] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਿਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ

(ੳ) ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਦਰਜ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਵਿਚੋਂ ਹਰਿਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਲਈ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ੲ) ਉਕਤ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕਰ

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਉਪਖੰਡ (ਗ) ਅਤੇ (ਘ) ਅਤੇ (ਙ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅਖਰਾਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ) () ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ) () ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਸਕੇਗੀ ਜੇ ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ;

(ਹ) ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ, ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਧਾਰਤ ਹਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ;

(ਕ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਮਾਣਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੀਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਦਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸੀਘਰ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, “ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” ਤੋਂ, ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਜੋ ਭਾਗ II ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੈ ।

ਭਾਗ XV

ਚੋਣਾਂ

ਚੋਣਾਂ ਦੇ 324.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਖਣ, ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਸਭ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਚੋਣ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ¹ * * * * ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ। ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)।

(2) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿੰਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹਰੇਕ ਆਮ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਆਮ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰੇਕ ਦੋ-ਸਾਲਾ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਜ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ

¹ ਸ਼ਬਦ “ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਸ਼ੰਕਾ ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1965, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(5) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(6) ਜਦ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅਮਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਵੇਗਾ ਜਿਹ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ।

ਧਰਮ, ਨਸਲ 325. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਜਾਤ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਹਰਿਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਲਈ ਇਕ ਆਮ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ

² ਸਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਦਾ ਚੋਣਕਾਰ ਕਿਸੇ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਾਣ ਲਈ

ਅਪਾਤਰ ਨ

ਹੋਣ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੋਣਕਾਰ

ਸੂਚੀ ਵਿਚ

ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ

ਜਾਣ ਦਾ

ਦਾਅਵਾ ਨ

ਕਰਨਾ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ 326. ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਬਾਲਗ ਵੋਟ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਅਰਥਾਤ, ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਾਲਗ ਵੋਟ- ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ³[ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ] ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਅਣਵਾਸ, ਚਿਤ-ਵਿਗਾੜ, ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਭਰਿਸ਼ਟ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਚਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਹੋਣਾ । ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ,

ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੋਟਰ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ 327. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ , ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸੰਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ- ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦਾ

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਕੀ ਧਾਰਾ 2 ਲਈ "ਇਕੀ ਸਾਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਾ, ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਸ਼ਕਤੀ। ਜਾਂ ਠੀਕ ਗਠਨ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ 328. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਸੰਸਦ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨਿਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਨ ਬਣਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ, ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਚੋਣਾ ਬਾਰੇ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਗਠਨ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸ਼ਕਤੀ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ 4329. ⁵[ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਓ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ]—

ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ

ਤੇ ਰੋਕ।

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 327 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 328 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ, ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਿਹਾ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 35 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਉ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ।

329 ਓ [ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ⁶****
(ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਦੇ
ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ) ਸੰਵਿਧਾਨ [ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ] ਐਕਟ, 1978
ਦੀ ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਰਸਤ ।

Ministry of Law & Justice

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਭਾਗ XVI

ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ 330. (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ -

ਅਨੁਸੂਚਿਤ

ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ (ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ;

ਅਨੁਸੂਚਿਤ

ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ¹[(ਅ) ਅਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਜਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ

ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ]

ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ

। (ੲ) ਅਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਕਬੀਲਿਆਂ ;

ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ] ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ] ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ], ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਚਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ [ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਇਕਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (16.06.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³[3] ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਕਿ ਉਕਤ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।]

⁴[ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 332 ਵਿਚ “ਜਨਸੰਖਿਆ” ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਿਮ ਪੁਰਵਰਤੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਸਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਣ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪੁਰਵ-ਵਰਤੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਨ ⁵[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ⁶[2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ 331. ਅਨੁਛੇਦ 81 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਚੋਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ। ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦੋ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨ ਹੋਣ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 3(ਅ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 47 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚੁਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ “1991” ਤੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

ਰਾਜ ਦੀਆਂ 332 (1) ⁷ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ⁸[ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਜਿਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਿਚ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ] ਹੋਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।
ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ
ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ
ਥਾਵਾਂ ਦਾ
ਰਾਖਵਾ ਕਰਨਾਂ।

(2) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਥਾਵਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਕੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਥਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।

⁹[(3ਉ) ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਾਲ ¹⁰[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ,

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਕ ਯਾ ਭਾਗ ਖ ਵਿਚ ਵਿਨਿਦਿਰਸ਼ਿਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਵੀਜਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (16.06.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਜਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (21.09.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ "2000" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ

ਅਰੁਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮੇਘਾਲਯ, ਮੀਜੋਰਮ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆਂ ਦੇ, ਅਨੁਛੇਦ 170 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੁਨਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਜੇ ਸੀਟਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ--

(ੳ) ਜੇ ਸਵਿਧਾਨ (ਸੰਤਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕ ਸੀਟ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਖਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆਂ ਦੇ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੇ ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ (ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੋਣ) ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ।

¹¹[(3ਅ) ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਲ ¹²[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦੇ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆਂ ਦੇ, ਅਨੁਛੇਦ 170 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੁਨਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਜੇ ਸਥਾਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਗਏ ਉਹ ਉਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ,

¹¹ ਸਵਿਧਾਨ (ਬਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (5.12.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

¹² ਸਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਹੁਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ।]

(4) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।

(5) ¹³[* * * * *] ਆਸਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(6) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ * * * * * ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

¹⁴[ਪਰੰਤੂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਖੇਤਰ ਜਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੰਮਲਿਤ ਚੋਣ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਜੇ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ]

¹³ ਦ ਨੋਰਥ ਈਸਟਰਨ ਏਰੀਆਜ (ਰੀਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਛ ਸ਼ਬਦ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਬੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ 333. ਅਨੁਛੇਦ 170 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁵* * * * * * * * * *, ਦੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ- ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ¹⁶[ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ | ਨਾਮਜਦ] ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

¹⁷[ਸੀਟਾਂ ਦਾ 334. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ- ਅਤੇ ਖਾਸ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦਾ ਕੁਝ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣਾ।]

(ੳ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ, ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ;

(ਅ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਜਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ¹⁸[ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸੱਤਰ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜਿਹੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ।

¹⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੋਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਉਨੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿੰਨੇ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ, ਨਾਮਜਦ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਚਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019, ਧਾਰਾ 1 ਦੁਆਰਾ (25.01.2020 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਹਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2009 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (25.01.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ 335. ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾਂ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਧਿਆ ਰਖਿਆ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਵੇਗਾ।
ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ।

¹⁹[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਕਾਬਲ ਹੋਣ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਛੇਟ ਦੇਣ ਜਾਂ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

ਰੁਝਕੁ ਸੇਵਾਵਾਂ ²⁰336. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਦੇਰਾਨ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਰੇਲਵੇ, ਸੀਮਾ-ਮਸੂਲ. ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਐਂਗਲੋ ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਗੱਸਤ, 1947 ਦੇ ਪੰਦਰਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ। ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਦੇ ਸਾਲ ਦੀ ਰਹਿ ਅਨੁਵਰਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੇਰਾਨ, ਉਕਤ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਉਕਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਦੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੇਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਂ ਕੀਤੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਦਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅਜਿਹੇ

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਚਾਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2019, ਧਾਰਾ 1 ਦੁਆਰਾ (25.01.2020 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਸੱਤਰ ਸਾਲ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ।

¹⁴ ਇਸ ਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ, ਅਨੁਛੇਦ 335 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

ਸਭੀ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ, ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਉਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਪਾਏ ਜਾਣ ।

ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ 337. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਬਾਰੇ ਉਹੀ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ²¹* * * * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਸਿਖਿਅਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਮਾਰਚ, 1948 ਦੇ ਇਕੱਤੀਵੇਂ ਦਿਨ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਉਪਬੰਧ ।

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਹਰਿਕ ਅਨੁਵਰਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਤੁੰਰਤ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਾ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਇਤ ਹੋਣ, ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਦਾਖਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਸੁਲੱਭ ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

16 ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 , ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

²²[ਕੋਮੀ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ
ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਜਾਤੀਆਂ
ਕਮਿਸ਼ਨ।

338 ²³[(1) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ
ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਇਕ ਉਪ
ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ
ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉੱਧ ਅਜਿਹੀ
ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।]

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ
ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ²⁴***ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ
ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ
ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ
ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ
ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ
ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਉਲਿਖਤ

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004) ਹਾਸੀਏ ਦੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ
ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ
ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ;

(ਇ) ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਕਿਰਯਾ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਸ) ਉਨਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿਚ ਉਨਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਣ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਅਤੇ ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ;

(ਕ) ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨੱਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲੱਖਤ ਕਰੇ ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸਤਿਹਾਰ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(7) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ

ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦਾਵੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਨ ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਾਜਰ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਹੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ੲ) ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ²⁵ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਨਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ।

²⁶[(10)] ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ²⁷*****ਐਂਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨ ਫਿਰਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ। ²⁸[338 ਓ. (1) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰੰਟਾ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਰਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (12.3.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (3) ਨੂੰ ਖੰਡ (10) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂੜ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਦੋਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਛ ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

ਹੋਵੇਗੀ ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦਾ ਮੁੱਲਾਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ

(ੲ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਜਾਬਤਾ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਅੰਕਣ ਕਰੇ ;

(ਸ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸਲਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਿਆਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨੂੰ ਭਾਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਅ ਬਿਨਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ;ਅਤੇ

(ਕ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨੱਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਰੱਤਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲੱਖਤ ਕਰੇ ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(7) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਨਕਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਤੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਦਾਵੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ:-

(ਉ) ਭਾਰਤ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ

ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਾਜਰ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਹੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਇ) ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ।

ਪਛੜੀਆਂ
ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ
ਕਮਿਸ਼ਨ

²⁹[338 ਅ (1). ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛੜਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਇਕ ਉਪ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਦੋਵਾਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2018 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉੱਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੳ) ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਉਲਿਖਤ ਸਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ;

(ੲ) ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਕਿਰਯਾ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰੇ;

(ਸ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਣ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ;

(ਕ) ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨੱਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ, ਅਸਵਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(7) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ

ਜੇ ਦਾਵੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਨ ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਾਜਰ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਹੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ੲ) ਹਲਫ਼ੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਨਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ 339. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ³⁰* * * *ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਕਰੇਗਾ । ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੰਘ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ । ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ

³⁰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਥਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 , ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਸਹਾਇਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਰੂਰੀ ਵਾਂਛਨੀ ਸਮਝੇ ।

(2) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ³¹[ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਵਸ਼ਕ ਹੋਈਆਂ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ।

ਪਛੜੀਆਂ 340 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੀ ਜੋ ਉਹ ਝੱਲ ਰਹੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਨਿਯੁਕਤੀ । ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਮਲੂਮ ਕੀਤੇ ਤੱਥ ਦਸਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਨਕਲ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਦ-ਪਤਰ

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ "ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਸਮੇਤ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਵਾਏਗਾ ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਜਾਤਾਂ ।

341.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ³²[ਕਿਸੇ ਰਾਜ ³³[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ³⁴* * * * ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ³⁵* * * * ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ] ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ³⁶ * * * * ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਜਾਤਾਂ ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ³⁷[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³⁴ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ।

³⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ।

³⁶ ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਸੀ ਓ.19, ਤਰੀਕ 10 ਅਗਸਤ, 1950, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II, ਅਨੁਭਾਗ 3, ਪੰਨਾ 163 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ) ਹੁਕਮ, 1950 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ; ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਹੁਕਮ, 1956 (ਸੀ ਓ.52); ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1962 (ਸੀ ਓ.64), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੇਂਡੀਚੇਰੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1964 (ਸੀ ਓ.68) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1968 (ਸੀ ਓ.81) ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਿੱਕਿਮ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1978 (ਸੀ.ਓ.110) ।

³⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਕਬੀਲੇ ।

342. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ³⁸[ਕਿਸੇ ਰਾਜ ³⁵[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ³⁹* * * ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ⁴⁰* * * ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ,] ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ⁴¹ ਦੁਆਰਾ, ਉਹ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ³⁵[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ, ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

³⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ "ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ" ਦੀ ਥਾਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

³⁹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ "ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁴⁰ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁴¹ ਵੇਖੋ ਨੰ (ਸੀ ਓ, 22), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) ਹੁਕਮ, 1950 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ; (ਸੀ ਓ.33) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) (ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ) ਹੁਕਮ 1951 ; (ਸੀ ਓ.58), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1959 ; (ਸੀ ਓ.65), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1962 (ਸੀ ਓ.78), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਹੁਕਮ 1967 ; (ਸੀ ਓ.182), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ 1968 ; (ਸੀ ਓ.88) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਾਗਾਲੈਂਡ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ.1970 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਿੱਕਿਮ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1978 (ਸੀ ਓ111) ।

ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ।

⁴²[342. (ਉ).(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

(2) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।]

⁴² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਦੋਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਭਾਗ XVII
ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ
ਅਧਿਆਏ I – ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ 343. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ
ਭਾਸ਼ਾ। |

ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦਾ
ਰੂਪ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਸੰਘ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਲਈ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ¹
ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ
ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਰੂਪ ਦੇ
ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ
ਸਕੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਪਿੱਛੋਂ -

(ਉ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਜਾਂ

(ਅ) ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਰੂਪ
ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਉਸ
ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

¹ ਸ. ਆ. 41 ਦੇਖੋ।

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ 344. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਸੰਸਦ ਦੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ। ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ—

(ਉ) ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਰਤੋਂ ;

(ਅ) ਸੰਘ ਦੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ;

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ 348 ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ;

(ਸ਼) ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ;

(ਹ) ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ;

ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਉੱਨਤੀ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿਤਾਂ ਦਾ ਯੋਗ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗਾ।

(4) ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕਿ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਦਸ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਮੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

(5) ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕੀਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇ।

(6) ਅਨੁਛੇਦ 343 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਖੰਡ (5) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਰਿਪੋਟ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਅਧਿਆਏ II- ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ 345. ਅਨੁਛੇਦ 346 ਅਤੇ 347 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ। ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਾਰਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ 346. ਸੰਘ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਤਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਅਖਤਿਆਰਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ :

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅਤੇ

ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰੰਤੂ, ਜੇ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ
ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ
ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ 347. ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ
ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਚੋਖਾ ਅਨੁਪਾਤ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਹੈ ਕੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ
ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ
ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਭ ਥਾਈਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ
ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਤਾ
ਵੇਸ਼ੇਸ ਉਪਬੰਧ। ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅਧਿਆਏ III - ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸਰਵ-ਉੱਚ 348. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ
ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਦ ਤਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ -
ਅਤੇ ਉੱਚ

ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ (ੳ) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ
ਅਤੇ ਐਕਟਾਂ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ,--
ਬਿਲਾਂ ਆਦਿ (ਅ) (i) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-
ਲਈ ਵਰਤੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ
ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਸਭ ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ ਕੀਤੀਆਂ
ਭਾਸ਼ਾ। ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦੇ,

(ii) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ
ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਭ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ
ਰਾਜਪਾਲਾਂ² * * * ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ,
ਅਤੇ

² ਸਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(iii) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਹੁਕਮਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ, ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ,

ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਬਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਐਕਟਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਆਦਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪ-ਖੰਡ (iii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ, ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਕਰੱਰ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਧੀਨ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ 349. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਕੂਝਕੂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜਾਬਤਾ। ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 344 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਅਧਿਆਏ IV - ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਦੇਸ਼

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ 350. ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ-ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਨਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ।

ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਓ ³[350 ਓ. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਹਰਿਕ ਸਥਾਨਕ ਤੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਯਤਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਉ ਦੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਦੇਣ ਲਈ ਚੋਖੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਸਹੂਲਤਾਂ। ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ 350 ਅ. (1) ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ

। (2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਕਫਿਆਂ ਤੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਭ ਰਿਪੋਟਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਏਗਾ ।]

ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਿਦੇਸ਼ । 351. ਸੰਘ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਲਈ ਤਰੱਕੀ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਵਰਤੀਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਪਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਪਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਲਈ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮ੍ਰਿਧੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ।,

ਭਾਗ XVIII

ਸੰਕਟ ਉਪਬੰਧ

ਸੰਕਟ ਦੀ 352.(1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਘੋਸ਼ਣਾ। ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਵੇਂ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ¹[ਸਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ²[ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਭਾਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ] ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

³[ਵਿਆਖਿਆ- ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯੁੱਧ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ਸਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਮਲਾ ਜਾਂ ਸਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਤਰਾ ਅਤਿ-ਨੇੜੇ ਹੈ]

⁴[(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਤਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.01.1979 ਤੋਂ) “ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 48 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਨੂੰ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਖੰਡ (2), ਖੰਡ (2ਉ) ਅਤੇ ਖੰਡ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਅਨੁਛੇਦ 75 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਿਰਣਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਸੰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ, ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ (ਜੋ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੜਾਉ ਉਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੂੜ-ਗਠਨ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

(5) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਹੋਰ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨੀ ਵਾਰ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਉ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਨਰ ਤੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਜੇ ਉਕਤ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(6) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(7) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਖੰਡ(1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ।

(8) ਜਿਥੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਅਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸਵੇਂ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ-

(ਉ) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੈਠਕ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗਾ।

⁵[⁶(9)]ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ⁷[ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ⁷[ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਦੇ ਅਤਿ-ਨੇੜੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

| ⁸* * * * |

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 05 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (4) ਨੂੰ ਖੰਡ (9) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਨਰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦਾ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪਖੰਡ (5) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੰਸਦ ਦੀ 353 ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਦ—
ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ
ਪ੍ਰਭਾਵ।

(ਉ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਵਿਆਂ ਵੀ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪਦੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਅਰੋਪਿਆ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸੰਘ-ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੧ਪ੍ਰਰੰਤੂ ਜਿਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ ਉਥੇ ਜੇ ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ :-

(i) ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ

(ii) ਖੰਡ (ਅ) ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ,

ਵਿਸਤਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ।]

^੧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 49 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ 354. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 268 ਤੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ 279 ਤੱਕ ਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਸਰਕਾਰੀ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਆਮਦਨ ਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਗੂਜਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ। ਸਮਝੋ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਰਹੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਜਾਂ 355. ਸੰਘ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਕਰੇ ਕਿ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ 356. (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁰* * * ਤੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਸਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ— ਉਪਬੰਧ।

¹⁰ ਸ਼ਬਦ “ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ਉ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਜ-ਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹¹* * * * ਵਿਚ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੇਡੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂਯੋਗ ਸਭ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ;

(ੲ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬੇਡੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ, ਜਾਂ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ।

(2) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵ-ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ

¹¹ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਨ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੋਵੇ,
ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ (ਜੋ ਪੂਰਵ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ ਗਠਨ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਪਰਤਾ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ¹²[ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨੀ ਵਾਰ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਪਰਤਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਖੰਡ

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਖੰਡ(3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ “ਛੇ ਮਹੀਨੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ ।

ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ¹³[ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ¹⁴[ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਕੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੇ ਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ

¹⁵[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਬਤ 11 ਮਈ, 1987 ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ “ਤਿੰਨ ਸਾਲ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਮਾਨੋਂ ਉਹ ¹⁶[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ)

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) “ਇਕ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) “ਛੇ ਮਹੀਨੇ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਇਕ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ “ਛੇ ਮਹੀਨੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਰਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਰਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਏ।

¹⁷[(5) ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਤਦ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ-

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਬਾਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਤੇ

(ਅ) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਉਲੱਖਿਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ (ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰਖਣਾ, ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਧਾਰਣ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ]

¹⁸[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਬਤ 11 ਮਈ, 1987 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਨੁਛੇਦ 356 357 (1) ਜਿੱਥੇ ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ -

ਅਧੀਨ
ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ। (ਉ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਹਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਟਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਖੰਡ 5 ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੀਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (06.01.1990 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਪ੍ਰਚੁੱਤਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਹੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੋਪਣਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ;

(ਅ) ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ;

(ਇ) ਜਦ ਲੋਕ-ਸਭਾ ਇਜਲਾਮ ਵਿਚ ਨ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਖਰਚ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ,

ਸ਼ਕਤਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

¹⁹[(2)ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੋਰ ਸਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ, ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤਾਵਾਨ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਾਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।]

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 51 ਦੁਆਰਾ (20.1.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ 358.²⁰[(1)]²¹[ਜਦ ਤੱਕ ਯੁੱਧ ਬਾਹਰੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਨੁਛੇਦ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਐਲਾਣ 19 ਦੇ ਐਲਾਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ ਤਦ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭਾਗ III ਵਿਚ ਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਯਥਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮੁਅੱਤਲੀ। ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਜ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਸਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕਿਤੀਆਂ ਜਾਣੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ:

²²[ਪਰੰਤੂ ²³[ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ] ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਥੇ ਤਰ, ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।]

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅਨੁਛੇਦ 358 ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅੰਕਤ ਕਿਤੀ ਗਿਆ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) “ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 52 (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) “ਜਦ ਸੰਕਟ ਕਾ ਘੋਸ਼ਣਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

24[(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ਉ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।]

ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ 359.(1) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਦੇਰਾਨ ਭਾਗ III ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ²⁵[ਅਨੁਛੇਦ 20 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ] ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ] ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫਜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਫਜ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਫਜ ਕਰਾਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਾਫਜ ਰਹੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਛੋਟੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਹੀ ਕਿ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਮੁਅੱਤਲ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

²⁶[1(ਉ) ਜਦ ²⁶[ਅਨੁਛੇਦ 20 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ] ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ] ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦਾ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਉਕਤ ਭਾਗ ਵਿਚ

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) “ਭਾਗ 3 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੀਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਯਥਾ-ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਬੰਧੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਉਪਰੋਕਤ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਰਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ।]

²⁷ [ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਹੋਰ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਥੇ ਤੱਕ, ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ।]

²⁸(1ਅ) ਖੰਡ (1ਉ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ਉ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 53 (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।)

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

²⁹[ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਗ ਤੇ ਤਦ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਸਤਾਰ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।]

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਰਹੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

³⁰359 (ਉ) [ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (6.1.1990 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ 360 (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ। ਭਾਗ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਜਾਂ ਸਾਖ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

³¹[360 (2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ-

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 53 (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਾਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ, ਭਾਵਅਰਥ 1988 ਦੇ ਮਾਰਚ ਦੇ ਤੌਰਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

(ਉ) ਕਿਸੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾਈ ਜਾ ਪਰਿਵਰਤਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ਇ) ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਉਪਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੇ ਉਕਤ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸੱਤਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਉਚਿਤਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੇ ਕਿ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰੋਯਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਅਤੇ ਚੇਖੇ ਸਮਝੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ-

(i) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਲੋੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ,

(ii) ਸਭ ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 207 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ,

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

(ਅ) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਤੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

³²[* * * * *]

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੀਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ) 1978 ਦੀ ਧਾਰ 41 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਭਾਗ XIX

ਫੁਟਕਲ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 361. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ। ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 61 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਥਾਪੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ¹ * * * ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੇਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨ ਚਾਲੂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ¹ * * * ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਜਾਂ ਕੈਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

¹ ਸਬਦ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

4. ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹* * * ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦਾਦਰਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹* * * ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਰਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਧਿਰ ਦਾ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਈਆਂ ਹਨ, ਨਾਂ, ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦਾਦਰਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟਿਸ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਛੱਡੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਨ ਗੁਜਰ ਗਏ ਹੋਣ ।

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ³[361 ਉ (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਵਲ ਜਾਂ ਫੇਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਵੈਖ ਪੂਰਵਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਕੀ ਗੁਪਤ ਬੈਠਕ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ

² ਸਬਦ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.09.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਬੇਤਾਰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ।

⁴[361 ਅ. ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅੰਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਕੋਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਾਂ ਦੇ ਲਈ—

(ਉ) “ਸਦਨ” ਪਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦਾ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 1 ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹੈ।

(ਅ) “ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦ” ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ –

(i) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਪਦ, ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਮਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ;ਜਾਂ

(ii) ਕਿਸੇ ਬੋਡੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਤ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਦ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਅਜਿਹੀ ਬੋਡੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ

ਸਿਵਾਏ ਉਸੇ ਦੇ ਜਿਥੇ ਅਦਾਇਗੀ ਅਜਿਹੀ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੇ ਮੁਆਵਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।

362 [ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

ਕੁਝ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਰੋਕ । 363.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਨਵੈਨੈਂਟ, ਬਾਨੂ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸਪਾਦਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਨਵੈਨੈਂਟ, ਬਾਨੂ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ—

(ਉ) “ਦੇਸੀ ਰਾਜ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਹਿਜ ਮੈਜੈਸਟੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅਤੇ

(ਅ) “ਹੁਕਮਰਾਨ” ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਹਿਜ ਮੈਜੈਸਟੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ⁵[363ਉ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

ਦਿਤੀ ਗਈ
ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨ
ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ
ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀਆਂ
ਦਾ ਅੰਤ।

(ਉ) ਉਸ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅਤੇ ਤੋਂ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਬਾਰੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾ ਖਤਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਿੱਜੀ ਥੈਲੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਵੱਡੀਆਂ 364.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,
ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ
ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ—
ਅੱਡਿਆਂ ਬਾਬਤ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਉ) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ
ਉਪਬੰਧ। ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਜਾਂ ਹਵਾਈ
ਅੱਡੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ
ਜਿਹੇ ਉਸ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ
ਵਿਚ ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ
ਜਾਣੇ ਛੱਡ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ
ਰਹੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦਰਗਾਹ, ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਲੇਣ
ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਜਿਹੇ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ
ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ-

(ਉ) ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ
ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀ
ਬੰਦਰਗਾਹ ਹੋਣੀ ਐਲੈਨੀ ਗਈ ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ
ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਤਤਸਮੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਭ ਖੇਤਰ
ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ;

(ਅ) ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਹਵਾਈ ਮਾਰਗਾਂ, ਏਅਰ-ਕ੍ਰਾਫਟ
ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਨੈਵਾਹਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ
ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ।

ਸੰਖ ਦੁਆਰਾ 365. ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧੀਨ ਸੰਖ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਬਣਾਇਆ ਪਾਲਣ ਨ ਹੋਵੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਇਹ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰਭਾਵ ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ । 366. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਉਹ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ—

(1) “ਜਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ;

(2) “ਅੰਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਰ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨਰ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਯੂਰਪੀ ਬੰਸ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਅਧਿਵਾਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਜੰਮਿਆਂ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਅਸਥਾਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਸੇ ;

(3) “ਅਨੁਛੇਦ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਛੇਦ ;

(4) “ਉਧਾਰ ਲੈਣ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਾਰਸ਼ਿਕੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(5) “ਖੰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਕੋਈ ਖੰਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ;

(6) “ਨਿਗਮ ਕਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਆਮਦਨੀ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

(ਉ) ਕਿ ਉਹ ਜਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਬਾਰੇ ਚਾਰਜ ਕਰਨ-ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ;

(ਅ) ਕਿ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਟੌਤੀ, ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਲਾਭ ਅੰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਉਸ ਕਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

(ਇ) ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ-ਕਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਲਾਭ-ਅੰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕੂਲ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇੜਨਯੋਗ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

(7) “ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ”, “ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ” ਜਾਂ “ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ” ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜੋ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖਾਸ

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 54 ਦੁਆਰਾ (1.2.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ 4 ਉ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੈਂਤਾਲੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (13..4.1978 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸੀ ਰਾਜ, ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ;

(8) “ਰਿਣ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਾਰਸ਼ਿਕੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬਾਂਦ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਗਰੰਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ “ਰਿਣ-ਭਾਗ” ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(9) “ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਮਸੂਲ ਜੋ ਮੋਤ ਤੇ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਸੂਲ ਸੰਬੰਧੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋਈ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਸਭ ਸੰਪਤੀ ਦੇ, ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੇ ਮੂਲ ਮੁੱਲ ਤੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ;

(10) “ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ;

(11) “ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ;

(12) “ ਮਾਲ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀਆਂ, ਜਿਨਸਾਂ

ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ;

⁷[(12ਉ) ਮਾਲ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਲਈ ਨਸ਼ਈ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ ਕਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਜਾਂ ਦੇਹਾਂ ਦੀ ਰਸਦ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ ਹੈ] ;

(13) “ ਗਰੰਟੀ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਉਪਕ੍ਰਮ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਮੇ ਲਈ ਗਈ ਕੋਈ ਬਾਂਧ ;

(14) “ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ -

(ਉ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਗਠਤ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਗਠਤ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ, ਅਤੇ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਜਾਵੇ ;

(15) “ਦੇਸੀ ਰਾਜ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ;

⁷ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(16) “ਭਾਗ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ;

(17) “ਪੈਨਸ਼ਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੰਸ਼ਦਾਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸੇਵਾਨਿਵਿਰਤੀ-ਵੇਤਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੋਈ ਗ੍ਰੈਜੂਇਟੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੇ ਚੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਆਜ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਕੋਈ ਰਕਮ ਜਾਂ ਰਕਮਾਂ, ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(18) “ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 352 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ;

(19) “ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਜਟ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜਟ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ;

(20) “ਰੇਲਵੇ” ਵਿਚ :--

(ਉ) ਕਿਸੇ ਨਗਰ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ ਕੋਈ ਟਰਾਮਵੇ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੇਲਵੇ ਨ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਗਈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਲਾਈਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

⁸ * * * * *

⁸ ਖੰਡ (21) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁹[(22) “ਹੁਕਮਰਾਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ;]

(23) “ਅਨੁਸੂਚੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਅਨੁਸੂਚੀ ;

(24) “ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 341 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ;

(25) “ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 342 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ;

(26) “ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ” ਵਿਚ ਸਟਾਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

¹⁰ * * * *

¹¹[(26ਉ) “ਸੇਵਾਵਾਂ” ਤੇ ਭਾਵ ਮਾਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ;

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ(22) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀਂ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 54 ਦੁਆਰਾ (1.2.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ 26ਉ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੈਂਤਾਲੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (13.4.1978 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(26ਅ) “ਰਾਜ” ਦੇ ਅੰਦਰ, ਅਨੁਛੇਦ 246ਉ ਅਨੁਛੇਦ 268, ਅਨੁਛੇਦ 269, ਅਨੁਛੇਦ 269 ਉ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 279 ਉ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ];

¹²[(26 ਇ) ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ" ਦਾ ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਪਿੱਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 342 ਉ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ];

(27) "ਉਪ-ਖੰਡ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਖੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪ-ਖੰਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ;

(28) "ਕਰ ਲਾਉਣ" ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦਾ ਅਰੋਪਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ "ਕਰ" ਤਾ ਇਸੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ;

(29) "ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ" ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਧੀਕ ਲਾਭ ਕਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

¹³[(29ਉ) “ਮਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵੇਚ ਤੇ ਕਰ” ਵਿਚ-

(ਉ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਵਿਚ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ;

¹¹ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੌ ਦੋਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (11.08.2018 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(ਅ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਇਜ਼ਰਾਏ ਵਿਚ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ;

(ਇ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਖਰੀਦ ਵੇਚ ਜਾਂ ਕਿਸਤਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਇਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਮਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲਗੀ ਤੇ ਹੈ;

(ਸ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ) ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ;

(ਹ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲਗੀ ਦੇ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਨਿਗਮਤ ਸਹਿਯੁਕਤ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

(ਕ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦੇ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਲਪਾਨ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੁਮਾਰੀ ਹੋਣ ਜਾ ਨਹੀਂ) ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈ ਅਦਾਇਗੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ;

ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਸਮਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਹੋ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਹੈ ।

¹⁴(30) “ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ” ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

ਨਿਰਵਚਨ। 367 (1) ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਵਰਚਨ ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਖੰਡ ਐਕਟ, 1897, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਵੇਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਨਿਵਰਚਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਐਕਟਾਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ¹⁵* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁶* * * * ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ “ਵਿਦੇਸ਼ੀਰਾਜ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜ :

ਪਰੰਤੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ¹⁷ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਬਦੇਸੀ ਰਾਜ ਨ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (30) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁵ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹⁶ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਪਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵਿਦੇਸ਼ੀਰਾਜਾਂ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ) ਹੁਕਮ, 1950 (ਸੀ ਓ 2) ਵੇਖੋ।

ਸਕੇਗਾ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XX

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ

¹[ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜਾਬਤਾ] 368. ²[(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ, ਵਾਧੇ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਸੋਧ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]

³[(2)] ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਦਾ ਅਰੰਭ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਬਿਲ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ⁴[ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ] ਬਿਲ ਦਿਆਂ ਨਿਬੰਧਨਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ--

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਜਾਬਤਾ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸਿਆ ਗਿਆ ।

⁴ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ "ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

(ਉ) ਅਨੁਛੇਦ 54 , ਅਨੁਛੇਦ 55, ਅਨੁਛੇਦ 73,
5[ਅਨੁਛੇਦ 162 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 241 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ
279ਉ], ਜਾਂ

(ਅ) ਭਾਗ V ਦੇ ਅਧਿਆਏ IV ਭਾਗ VI ਦੇ
ਅਧਿਆਏ V ਜਾਂ ਭਾਗ XI ਦੇ ਅਧਿਆਏ I, ਜਾਂ

(ਇ) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ,
ਜਾਂ;

(ਸ) ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਥਤਾ, ਜਾਂ

(ਹ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ,

ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ
ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਅਨੁਮਤੀ
ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸੋਧ ਦੀ ⁶* * *
ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅੱਧਿਆਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਉਸ
ਆਸ਼ੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤਿਆਂ
ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

⁷[(3)ਅਨੁਛੇਦ 13 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

⁸[(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਗ 3 ਦਾ
ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ)

⁵ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ
।

⁶ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਅਤੇ ਭਾਗ ਅ” ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ(ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ
29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ) ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕੋਈ ਸੇਧ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(5) ਸੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ, ਰੂਪਾਂਤਰ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

Ministry of Law & Justice

⁸ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਵਿਚ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮਿਨਰਵਾ ਮਿਲਜ ਲਿਮਟਿਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 591 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀ ਨਜਾਇਜਤਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਗ XXI

¹[ਅਸਥਾਈ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ]

ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ 369. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ।
ਕੁ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ
ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ :-
ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਸਥਾਈ
ਸ਼ਕਤੀ।

(ਉ) ਸੂਤੀ ਅਤੇ ਉਨੀ ਕਪੜੇ, ਕੱਚੀ ਰੂੰ (ਜਿਸ ਵਿਚ
ਵੇਲੀ ਹੋਈ ਰੂੰ ਅਤੇ ਅਣਵੇਲੀ ਰੂੰ ਜਾਂ ਕਪਾਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ)
ਵੜੇਵੇਂ, ਕਾਗਜ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ
ਹੈ), ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲ-ਬੀਜ
ਅਤੇ ਤੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਚਾਰਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ
ਖਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾਏ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਕੋਲਾ
(ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਕ ਅਤੇ ਕੋਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਪਦਾਰਥ
ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਲੋਹਾ, ਫੈਰਾਦ ਅਤੇ ਅਬਰਕ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ
ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ;

(ਅ) ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ
ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ
ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ
ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ
ਫ਼ੀਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਦਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) "ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅੰਤਰਕਾਲੀ" ਉਪਬੰਧ
ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਵਾਲੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ

ਪਰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

²[370 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਅਸਥਾਈ ਉਪਬੰਧ ।

(ਉ) ਅਨੁਛੇਦ 238 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ

² ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 370 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 6 ਅਗਸਤ, 2019 ਤੋਂ, ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਮੁਤਾਬਕ, ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ : -

"370. ਅਨੁਛੇਦ 152 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 308 ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਜਾਂ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਨਿਰਣੇ, ਆਰਡੀਨੈਂਸ, ਹੁਕਮ, ਬਾਈ-ਲਾਅ, ਨਿਯਮ, ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ, ਰਿਵਾਜ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਧਨ, ਸੰਧੀ ਜਾਂ ਸਮਝੌਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 333 ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਲਟ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਜਿਵੇਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰਮੀਮ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦ ਦੇ, ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ।"

ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਾ 5 ਅਗਸਤ 2019 ਦਾ ਹੁਕਮ ਨੰਬਰ ਸੀ.ਓ.233.

³ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਵੰਬਰ, 1952 ਦੇ 17ਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ, ਉਕਤ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਇਸ ਰੂਪਭੇਦ ਨਾਲ ਅਮਲਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ—

"ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ *ਸਦਰੇ ਰਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ।"

(ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤ੍ਰਾਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨੰ ਸੀ ਓ 44, ਤਰੀਖ 15 ਨਵੰਬਰ, 1952)

*ਹੁਣ ਰਾਜਪਾਲ

ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੀ ਉਕਤ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ-

(i) ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਮਿਲਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਮਿਲਣ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ; ਅਤੇ

(ii) ਉਕਤ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ

ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਚ, 1948 ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ;

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ (1) ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ;

(ਸ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁴ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜੋ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਮਿਲਣ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜੋ ਅੰਤਲੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪੈਰਾ (ii) ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਕਰੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ)ਹੁਕਮ 1954, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

⁵[****] ⁶[371 ⁷* * * *
ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ
ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜਾਂ
ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਉਪਬੰਧ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁸[ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ] ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ
ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ -

(ਉ) ਵਿਦਰਭ, ਮਹਾਠਵਾੜਾ ⁹[ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ
ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਸੈਰਾਸ਼ਟਰ ਕੱਛ ਅਤੇ ਬਾਕੀ
ਗੁਜਰਾਤ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ, ਇਸ ਉਪਬੰਧ
ਨਾਲ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਤੋਂ ਇਕ
ਰਿਪੋਟ ਰਹੇਕ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ
ਜਾਵੇਗੀ, ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ;

(ਅ) ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ
ਵਿਕਾਸ ਖਰਚ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਤੇ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ;
ਅਤੇ

(ਇ) ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਭ ਉਕਤ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 (1.7.1974 ਤੋਂ) ਸ਼ਬਦ "ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼" ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 22 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.7.1974 ਤੋਂ) ਖੰਡ (1) ਦਾ ਲੇਪ ਕਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁸ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) , ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ, ਸ਼ਬਦ "ਬੰਬਈ ਰਾਜ" ਦੀ ਥਾਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ
ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁹ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ "ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੀ ਥਾਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ
ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤੱਕਨੀਕੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਸਬੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਚੋਖੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰੋਜਗਾਰ ਲਈ ਚੋਖੇ ਅਵਸਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਮਤਾ-ਪੂਰਨ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।]

ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਉਪਬੰਧ।

- (ਉ) (i) ਨਾਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਰੀਤਾਂ,
(ii) ਨਾਗਾ ਰਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ,
(iii) ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਾ ਰਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲੇ ਪਲਚੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ,
(iv) ਭੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਇੰਤਕਾਲ, ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ,
ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਨ ਕਰੇ ;

(ਅ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਗਾ ਪਹਾੜੀਆਂ-ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਆਪਣੇ

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਰੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਈ ਹੁਣ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਧਨ, ਉਸ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਬੰਧੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(ਸ) ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਪੈਂਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ

ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਨਾਵੇਗਾ-

(i) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਚੈਅਰਮੈਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਵਾਈਸ ਚੈਅਰਮੈਨ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ii) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ;

(iii) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ ;

(iv) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ;

(v) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ; ਅਤੇ

(vi) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਹੀ ਰਾਜਪਾਲ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਲੋਗ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ,-

(ਉ) ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜਪਾਲ

ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਧਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਧਨ ਦੇ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇਗਾ ;

(ਇ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਜਪਾਲ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਜਪਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ;

(ਸ) ਰਾਜਪਾਲ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ, ਜੋ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੀਤਦਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਕਰ ਸਕਣਗੇ ;

(ਹ) (i) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ¹¹ ;

(ii) ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਨਿਪਟਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਪਾਸ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ;

(ਕ) ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਖ) ਅਨੁਛੇਦ 54 ਅਤੇ 55 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 80 ਦੇ ਖੰਡ(4) ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਹੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਤਾਪਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ) ਹੁਕਮ ਨੰ. : ਦੇ ਪਾਰਾ 2 ਵਿਚ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਉ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਕੇ ਉਪਖੰਡ () ਤੇ ਪਾਰਾ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੁਕ ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ :-

“ਪਰੰਤੁ ਰਾਜਪਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤਕ, ਜਦ ਤਕ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਟਿੱਕੀਆ ਥਾਵਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।”

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ।

(ਗ) ਅਨੁਛੇਦ 170 ਵਿਚ-

(i) ਖੰਡ (1), ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ “ਸੱਠ” ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਸ਼ਬਦ “ਛਿਤਾਲਈ” ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ii) ਉਕਤ ਖੰਡ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;

(iii) ਖੰਡ(2) ਅਤੇ(3)ਵਿਚ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕੋਹਿਮਾ ਅਤੇ ਮੈਕੋਕਚੁੰਗ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਕਠਨਾਈ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਚੇਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਕਠਨਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ।

ਪਰੰਤੂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਕੋਹਿਮਾ, ਮੈਕੋਕਚੁੰਗ ਅਤੇ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 ਵਿਚ ਹਨ ।

ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਉਪਬੰਧ।¹²[371 ਅ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ¹³[ਭਾਗ I] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਜਿੰਨੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ ਲਈ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਉਪਬੰਧ।¹⁴[371 ਇ(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਤਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਹਰ ਸਾਲ, ਜਾਂ ਜਦ ਕਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜਿਆਂ ਜਾਵੇ, ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਇਵੇਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1969 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹³ ਪੂਰਵੋਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਭਾਗ ਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ।]

¹⁵ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ¹⁶[371 ਸ. ¹⁷(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲੰਗਾਨਾਂ ਤੇਲੰਗਾਨਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਨਿਯੋਜਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ । ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ।

(2)ਖੰਡ(1) ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ,--

(ਉ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚਲੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਠਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ, ਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014) ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

¹⁶ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ “ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ”(2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁷ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਤ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰਾਂ ਨੂੰ
ਅਲਾਟ ਕਰੇ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਜਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਉਲਿਖਤ ਕਰ
ਸਕੇਗਾ ਜੇ—

(i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ
ਕੈਡਰ (ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁਕਮ ਦੀ
ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸੰਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ
ਹੋਰਵੇਂ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ) ਵਿਚ ਆਸਾਮੀਆਂ
ਤੇ ਸਿਧੀ ਭਰਤੀ ਲਈ

(ii) ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ
ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਕੈਡਰ ਵਿਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ
ਭਰਤੀ ਲਈ ;ਅਤੇ

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਜੋ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ
ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੈ, ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ
ਲਈ ;

ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

(ਇ) ਉਹ ਹੱਦ ਜਿਸ ਤੱਕ, ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਤੇ
ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੇ ਕੈਡਰ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ
ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ
ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ
ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨੂੰ—

(i) ਉਫ-ਖੰਡ(ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਜਿਹੇ
ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਹੁਕਮ ਵਿਚ

ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ;

(ii) ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਜੋ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ;

ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ¹⁸[ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ] ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ]

(ਉ)ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ

¹⁸ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ "ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ"(2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਜਾਣ, ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਏ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਏ ਜਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ—

(ਉ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀਆਂ. ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ

ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ;

(ਇ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜੋ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਾਸ ਬਦਲਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਸ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੀਸਾਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਮਿਆਦ, ਗਵਾਹੀ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

¹⁹(5) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ

¹⁹ ਸਰਬ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਬਰਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 1987 (1) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 362 ਦੀ ਧਾਰਾ 371 (ਸ) ਦੇ ਖੰਡ (5) ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਅਤੇ ਸੁਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ।

ਉਲਿਖਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਤਲਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(6) ਖੰਡ 5 ਕੇ ਪਰੰਤੁਕ ਤੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰੇਕ ਹੁਕਮ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਵੇਗਾ।

(7) ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉਤੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(8) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਹੋਂਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਗੇ ਲੰਬਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

(9) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ,-

(ਉ) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲਾਈ ਜੋ—

(i) ਪਹਿਲਈ ਨਵੰਬਰ, 1966, ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ; ਜਾਂ

(ii) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਗੱਲ ;

ਕੇਵਲ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਜਾਂ ਕਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

(10) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ 371. (ਹ) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ
ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ
ਸਥਾਪਨਾ ।

ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ²⁰[371. (ਕ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ । ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

(ਉ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੀਹ ਤੋਂ ਨ ਘੱਟ
ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ;

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੇ ਅੰਰਭ ਦੀ
ਤਰੀਕ ਤੋਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)—

(i) ਅਪ੍ਰੈਲ, 1974 ਵਿਚ ਸਿੱਕਮ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ
ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਣੀ, ਉਕਤ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਬੱਤੀ
ਮੈਂਬਰਾਂ (ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ
ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ) ਵਾਲੀ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਸਭਾ ਇਸ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਨ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ
ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ii) ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਠੀਕ
ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ
ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ;

(iii) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਇਸ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ
ਪਾਲਣ ਕਰੇਗੀ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ਇ) ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਸਭਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 172 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ²¹[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ²²[ਚਾਰ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ²¹[ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ

(ਸ) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਇਕ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ-ਹਲਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਕਮ ਲਈ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ-ਹਲਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਹ) ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਮੈਂਜ਼ੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਕ) ਸੰਸਦ, ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ-ਬੰਦੀ ਲਈ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੀ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ;

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸ਼ੇਯ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979) “ਛੇ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਯ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 56 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977) ਤੋਂ “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸ਼ੇਯ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979) ਤੋਂ “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੇਯ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 56 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977) ਤੋਂ “ਚਾਰ ਸਾਲ” ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ।

(ਖ)ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਉੱਨਤੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਮਤਾ-ਪੂਰਣ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ;

(ਗ) ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨਧਾਮ (ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ) ਜੋ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਕਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਿੱਕਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਸਨ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ;

(ਘ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਞ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਦਾਲਤੀ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਅਫਸਰ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ;

(ਚ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਉਥੇ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਗੇ ਜਦ ਤੱਕ

ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ;

(ਛ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਖੰਡ (ਚ) ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸੇਖਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲਉਚਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ , ਅਜਿਹਾ ਹਰੇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਜ) ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਬਾਨੂ ਜਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਤੋਂ, ਜੋ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਧਿਰ ਸੀ, ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰਖੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਅਲਪਕਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ;

(ਝ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਜੋ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾਂ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ

ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਸਹਿਤ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਵ) ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ²³ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ) ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਠਿਨਾਈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ;

ਪਰੰਤੂ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੇ ਸਾਲ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਟ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1975 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਮੀਜੇਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ²⁴[371 ਖ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਵੀ –

ਉਪਬੰਧ ।

(ਉ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕੋਈ ਐਕਟ

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਠਿਨਾਇਓਂ ਦਾ ਨਿਰਾਕਰਣ) ਆਡਰ ਸੰ. 11 (ਸੰ ਆ.99) ਦੇਖੋ ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਵੀਂਜਾਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰ ਸਤਾਪਤ ।

ਮੀਜੇਰਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਮੀਜੇਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ:-

- (i) ਮੀਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ;
- (ii) ਮੀਜੇ ਰਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ;
- (iii) ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਦੰਡਤ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਜਿਥੋਂ ਨਿਰਣੇ ਮੀਜੇ ਰਵਾਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੇ ਹਨ ;
- (iv) ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(ਅ) ਮੀਜੇਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ²⁵[371 ਗ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

(ਉ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਚਵੀਂਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਮਿਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਚ ਫੰਡ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ

(ਅ) ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

ਗੋਆ ਰਾਜ ਦੇ ²⁶[371 ਘ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਗੋਆ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਉਪਬੰਧ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।]

ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ²⁷[371 ਙ (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ- ਉਪਬੰਧ।

(ਉ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ – ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ, ਇਸ

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਪੀਂਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (30.5.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2012 (1.10.2013) ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਰਿਪੋਟ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ਅ) ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਕਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਖਰਚ ਦੇ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿਕਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ;

(ਇ) ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਕਤ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਨਿਯੋਜਨ, ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ-

(ਉ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ - ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਧਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹੈ, ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ;

(ਅ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ- ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਬੋਡੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਅਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਧਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ

ਭਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ 372 (1) ਅਨੁਛੇਦ 395 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਾ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਅਨੁਕੂਲਣ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਵਿਚ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ।

(2) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ²⁸ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ

²⁸ ਵੇਖੋ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ. ਓ. 115 ਤਰੀਕ 5 ਜੂਨ, 1950 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 51, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ ਓ 870 ਤਰੀਕ 4 ਨਵੰਬਰ, 1950 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 3, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ ਓ 508 ਤਰੀਕ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1951, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 287 ਅਤੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ ਓ 1140 ਅ, ਤਰੀਕ ਜੁਲਾਈ, 1952, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 616/1 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਅਡੋਪਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਲਾਅਜ ਐਰਡਰ, 1950, ਤਰੀਕ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜਟ ਅਸਾਰਾਪਣ, ਪੰਨਾ 449 ਅਤੇ ਅਡੋਪਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਟਾਰਵਿਨਕੋਰ ਕੇਚੀਨ ਲੈਂਡ ਐਂਕੁਈਜੀਜ਼ਨ ਲਾਅਜ ਐਰਡਰ, 1952, ਤਰੀਕ 20 ਨਵੰਬਰ, 1952, ਭਾਰ ਗਜਟ ਅਸਾਧਾਰਣ ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 3 ਪੰਨਾ 923।

ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ਉ)ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ²⁹[ਤਿੰਨ ਸਾਲ] ਦੇ ਗੁਰਜਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ,

ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ I - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਹੋਣ ।

ਵਿਆਖਿਆ II- --ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਿਤੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ “ਦੇ ਸਾਲ” ਥਾਂਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਜਿਹਾ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ III --- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਈ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਾਫਜ ਨ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਗੁਜਰ ਜਾਂਦਾ, ਬਾਅਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ -IV ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਰਾਜਪਲ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਂਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੀ ਧਾਰਾ 88 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਜੇਕਰ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਨ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿਛੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 382 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਾ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਫਜ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ³⁰[372 ਉ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅਨੁਕੂਲਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੇਲ ਖਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੰਵਬਰ, 1957 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³¹ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਹੀ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਤੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਧਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਤੇ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਨਿਵਾਰਕ 373 ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 22 ਕੇ ਖੰਡ (7) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਰੱਖੇ ਗਏ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਨ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਵੇ, ਜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਤ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝਕੂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡ(4) ਅਤੇ (7) ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸਕਤੀ । ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ 374(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਂ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ

³¹ ਵੇਖੋ ਅਡੈਪਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਲਾਅਜ਼ ਓਰਡਰਜ, 1956 ਅਤੇ 1957 ।

ਹਿਜ਼ ਮੈਜਿਸਟੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦੇ
ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ
ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜੱਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 125 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ ।
ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ
ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਦਾਵੇ, ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਦੀਵਾਨੀ ਜਾਂ
ਫੌਜਦਾਰੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ,
ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਤੈਅ
ਕਰਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣਿਆਂ
ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ
ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ
ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ,
ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਹਿਜ਼
ਮੈਜਿਸਟੀ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ
ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ
ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ
ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਅਰਜੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ
ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਿਜ਼ ਮੈਜਿਸਟੀ ਇਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦ
ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ
ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ
ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਡਿਗਰੀ ਹੋਵੇ ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ
ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਵੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ
ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸੱਤਧਾਰੀ ਦੀ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ

ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਜਾਂ ਨਿਬੇੜਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਸੱਤਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੰਤਕਿਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਬੇੜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ

(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ।

375. ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਅਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਦਾਲਤੀ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਸਭ ਸੱਤਧਾਰੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸਭ ਅਫਸਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਸੱਤਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਜਿੱਠਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ 376 (1) ਅਨੁਛੇਦ 217 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਬੰਧ। ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜਰੀ ਦੁ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 221 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ

[³²ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਜੱਜ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ]

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 217 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਤੇ ਖੰਡ (1) ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਅਹਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰਖਣਗੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਜੱਜ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਭਾਰਤ ਦੇ 377. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਮਹਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਲੇਖਾਪਰੀਖਿਅਕ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ । ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 148 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਗੁਜਰਨ

ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ 378 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਬਾਬਤ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ। ਮੈਂਬਰ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 316 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ. ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 316 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

³³[378 ਉ ਅਨੁਛੇਦ 172 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇ ਸਟੇਟ ਰੀਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਧਾਰਾਵਾਂ 28 ਅਤੇ 29 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਘਟਤ ਆਂਧਰ ਮੁਣਿਆਦ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨ ਤੇੜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ। ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਉਕਤ ਧਾਰਾ 29 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜਰਨਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਅਸਰ ਰਖੇਗਾ।

379-391 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ 392 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕੋਈ ਕਠਨਾਈਆਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਲ ਪਲਟਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ। ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰੂਪਭੇਦ, ਵਾਧੇ ਜਾਂ ਲੋਪ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਗ V ਦੇ ਅਧਿਆਏ II ਦੇ ਅਧੀਨ ਯਥਾਯੋਗ ਗਠਤ ਸੰਸਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 324 ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 367 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 391 ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ

ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

Ministry of Law & Justice

ਭਾਗ XXII

ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਰੰਭ ¹(ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ)ਅਤੇ ਨਿਰਸਨ

393. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ। ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ।

394. ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 5,6,7,8,9,60,324,366, ਅਰੰਭ।
367,379,380,388,391,392 ਅਤੇ 393 ਤੁਰੰਤ ਨਾਫਜ ਹੋ ਜਾਣਗੇ,
ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਉਪਬੰਧ ਜਨਵਰੀ, 1950 ਦੇ ਛੱਬੀਵੇਂ ਦਿਨ
ਨਾਫਜ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ
ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੀ ²(394ਉ)(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ--

ਭਾਸ਼ਾ

ਵਿਚ

ਸੱਤਾਯੁਕਤ

ਪਾਠ।

(ਉ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੇ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ
ਨਾਲ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਤਾ ਯੁਕਤ
ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ
ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪੂਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ
ਕਰਦੇ ਹੋਏ;ਅਤੇ

(ਅ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹਰ ਇਕ
ਸੇਧ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ
ਅਪਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਇਕ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਵੰਜਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਵੰਜਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸੇਧ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਪਯੁਕਤ ਪੁਨਰ ਨਿਰਿਖਣ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਸੇਧ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਨੁਵਾਦ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੱਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

'395. ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1947 ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਂਡ ਨਿਰਸਨ। ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935, ਪਿਛਲੇ ਐਕਟ ਦੀ ਸੇਧ ਜਾਂ ਅਨੁਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਇੰਨਕੈਟਮੈਂਟਾਂ ਸਮੇਤ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਂਬੇਲੀਸ਼ਨ ਐਂਡ ਪ੍ਰੀਵੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

¹[ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ
[ਅਨੁਛੇਦ 1 ਅਤੇ 4]

I. ਰਾਜ

- ਨਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ
1. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ²[ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਆਂਧਰ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1953 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959, ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ³[ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]
2. ਅਸਮ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਖਾਸੀ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਅਸਮ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ, ਪਰ ਅਸਮ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1951, ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ⁴[ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ⁵[ਅਤੇ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 5,6 ਅਤੇ 7 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ⁶[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੇਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਉ)

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ।

² ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ ((ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ)) ਐਕਟ, 1968 (1969 ਦਾ 36) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (1.10.1968 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁴ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁵ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ 21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਨ (ਇਕ ਸੇ ਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 1 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੇ ਵੀ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।]

3. ਬਿਹਾਰ

⁷[ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉਤੱਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਖੰਡ (ਉ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅਦੰਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ⁸[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ]

⁹[4. ਗੁਜਰਾਤ

ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।]

5. ਕੇਰਨ

ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ।

6. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ¹⁰[ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ)

⁷ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉਤੱਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968(1968 ਦਾ 24) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ (ਥਾਵੇਂ 10.6.1970 ਲੈ ਕੇ) ਰਖੇ ਗਏ।

⁸ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁹ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ, ਇੰਦਰਾਜ 4 ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959(1959 ਦਾ 47), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1959 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ] ਉਲਿਖਤ ਹਨ । ¹¹[ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ।]

¹²[7. ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ] ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਦਰਾਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ¹³[ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਪਰ ਆਂਧਰ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1953 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ¹⁴[ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ), ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ]।

¹⁵[8. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਦ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ।]

¹⁶[9] ¹⁷ [ਕਰਨਾਟਕ] ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-

¹¹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 53) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (14.1.1969 ਤੋਂ) “7. ਮਦਰਾਸ” ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹³ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁴ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਰਖੇ ਗਏ ।

¹⁵ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ¹⁸[ਪਰ ਦ ਆਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਂਡ ਮੈਈਸੋਰ (ਟਰਾਂਸਫਰ ਐਂਡ ਟੈਰੀਟਰੀ) ਐਕਟ, 1968 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ।]

[10] ¹⁹ਉਡੀਸ਼ਾ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਡੀਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ।

[11] ਪੰਜਾਬ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ²⁰[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਕੁਆਇਰਡ ਟੈਰੀਟਰੀਜ਼ (ਮਰਜਰ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ II ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ] ²¹[ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ II ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ] ²²[ਅਤੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1), ਧਾਰਾ 4 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ] ।

¹⁶ ਮੈਸੂਰ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1973(1973 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) 9 ਮੈਸੂਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁷ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14 ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਆਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੈਈਸੋਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 36) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1968 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁹ ਉਡੀਸ਼ਾ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.11.2011 ਤੋਂ)” ਉਡੀਸ਼ਾ” ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ ।

²⁰ ਅਰਜਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਵਿਲਯਨ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 64) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (17.1.1961 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (17.1.1961 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜੇ ਗਏ ।

²² ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²³[12]. ਰਾਜਸਥਾਨ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ²⁴[ਪਰ ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਂਡ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼(ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ), ਐਕਟ 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ।]

[13] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ²⁵[ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ [ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ , ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਹਿੰਤੂ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ²⁶[ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3] ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (i) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ।] *

[14] ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਚੰਦਰਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦ ਚੰਦਰਨਗਰ (ਵਿ ਨਤਾ) ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿੱਚ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ

²³ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1950 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14 ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ।

²⁴ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਂਡ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 47) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1959 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁵ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ 31 ਤੋਂ) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.09.1983 ਤੋਂ) “13. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼” ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ।

²⁶ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (09.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਬੰਗਾਲ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ। ²⁷[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੇਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਸੇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਬਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਸ ਸੇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ]]

²⁸[*****

²⁹³⁰15. ਨਾਗਾਲੈਂਡ

ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਸਟੇਟ ਆਫ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ।]

²⁹³¹16. ਹਰਿਆਣਾ

³²[ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਐਕਟ) 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]*

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਸੇਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁸ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960(1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14, ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ। ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਐਂਟਰੀ 15 (31.10.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਗਈ

²⁹ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 15 ਤੋਂ 28 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ
।

³⁰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਤਾ 27) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³¹ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³² ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.09.1983 ਤੋਂ) “17. ਹਰਿਆਣਾ” ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਰਿਸਥਾਪਤ।

- ²⁹[³³17. ਹਿਮਾਚਲ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ।]
- ²⁹[³⁴18. ਮਨੀਪੁਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਵੇ।
- ²⁹[19. ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਵੇ। ³⁵[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੇਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 2 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 2 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।]
- ²⁹[20. ਮੇਘਾਲਯ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੁਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ। ³⁶[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਬਾਗ 1 ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।]
- ²⁹[³⁷21. ਸਿਕਮ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਕੱਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।]** Insertions

³³ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁴ ਪੁਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (26.04.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

- ²⁹[³⁸][22. ਮਿਜੇਕਮ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੂਰਵ ਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
- ²⁹[³⁹][23. ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
- ²⁹[⁴⁰][24. ਗੋਆ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]
- ²⁹[⁴¹][25. ਛਤੀਸਗੜ੍ਹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
- ²⁹[⁴²][26. ⁴³[ਉਤਰਾਖੰਡ] ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
- ²⁹[⁴⁴][27. ਝਾਰਖੰਡ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ, ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
- ²⁹[⁴⁵][28. ਤੇਲਗਾਨਾ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ, ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।

II ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ

ਨਾਂ ਹੱਦ
 1. ਦਿੱਲੀ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਖ

³⁸ ਮੀਜੇਕਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁹ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁰ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴¹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴² ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (09.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴³ ਉਤਰਾਚਲ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 52) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.1.2007 ਤੋਂ) ਅੱਖਰ "ਉਤਰਾਚਲ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁴ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁵ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (02.06.2014 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।

- 46 * * * * *
- 47 * * * * *
- 48[2] ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।
- 49[3]⁵⁰ਲਕਾਦੀਵ, ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
- 51[4] ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਯਾਰੂਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਸੁਤੰਤਰ ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।
- 52[5] ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦਸੰਬਰ, 1961 ਦੇ ਵੀਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।*
- ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ)
- 53[6]⁵⁴ਪੁਦੁਚੇਰੀ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਗਸਤ 1962 ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ, ਕਾਰੀਕਾਲ, ਮਾਹੀ ਅਤੇ ਯਨਾਮ ਤੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।**

⁴⁶ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) 'ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ 2 ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁴⁷ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ ਮਨੀਪੁਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ।+

⁴⁸ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 9 ਇੰਦਰਾਜ 2 ਤੋਂ 7 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

⁴⁹ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 9 ਇੰਦਰਾਜ 2 ਤੋਂ 7 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

⁵⁰ ਲਕਾਦੀਪ ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨੀਦੀਵੀ ਦੀਪ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) " ਲਕਾਦੀਪ, ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨੀਦੀਵੀ ਦੀਪ" ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵² ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਦਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.8.1962 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁴ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.10.2000 ਤੋਂ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ । ।

ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ 16 ਅਗਸਤ 1962 ਤੋਂ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਦੁਚੇਰੀ, ਕਾਰੀਕਾਲ, ਮਾਹੀ ਅਤੇ ਯਨਮ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।

⁵⁵[⁴⁸ [7] ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ] ।

56 * * ** * *

57 * * * * *

⁵⁸[8 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ,2019 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।

9 ਲੱਦਾਖ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ,2019 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

⁵⁵ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਤਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁶ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ 9 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਹਿੰਦਸੇ ਗਿਆ ।

⁵⁷ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁵⁸ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 59(3), 65(3), 75(6), 97, 125, 148(3), 158(3), 164(5), 186 ਅਤੇ 221]

ਭਾਗ ਉ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ¹ ***** ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

1. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ¹ ***** ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਆਰਥਾਤ :-

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ10,000 ਰੁਪਏ *
ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ 5,500 ਰੁਪਏ **

2. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ²***** ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭੱਤੇ ਵੀ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਨ ।

3. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ³[ਰਾਜਾਂ] ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ ।

4. ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ

¹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

* ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਪਲੱਭਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 137 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2016 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 5,00,000 ਰੁਪਏ ਹੈ ।

** ਰਾਜਪਾਲ (ਉਪਲੱਭਤੀਆਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018(2019 ਦਾ 17) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2016 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 3,50,000 ਰੁਪਏ ਹੈ ।

² ਸ਼ਬਦ “ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਲਿਖਤ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਉਹ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

4 *****

ਭਾਗ ਇ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ⁵ * * * * * ⁶[ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ।

7. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਨ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਨ।

8. ⁷ * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ⁸ * ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਤੈਅ ਕਰੇ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸ਼ੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਗ ਅ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁵ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸ਼ੇਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ, ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁶ ਉਪਪੇਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ “ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁷ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿੱਚ ਉਲਖਿਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸ਼ੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁸ ਸ਼ਬਦ “ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ” ਉਪਪੇਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਭਾਗ ਸ

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ⁹ * * * ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

9. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਆਯੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ ਮਾਹ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਦਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ	¹⁰ (10000 ਰੁਪਏ) *
ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ	¹¹ (9000 ਰੁਪਏ) **

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ-ਬਾਰੇ (ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮ-ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ) ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ -

¹²[(ਉ) ਉਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮੁਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਇ) ਜੇ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ

⁹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ, ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) “5000 ਰੁਪੈ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ।

* ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 21) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 1,00,000 ਰੁਪੈ ਹੈ, ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ 2,80,000 ਰੁਪੈ ਹੈ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) “4000 ਰੁਪੈ” ਦੇ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ।

** ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ (90,000 ਰੁਪੈ ਹੈ), ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ 2,50,000 ਰੁਪੈ ਹੈ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ “ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਨਿਵਿਰਤੀ ਗ੍ਰੈਚੁਇਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਗ੍ਰੈਚੁਇਟੀ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੁਲ ਦੀ ਰਕਮ,
ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

(2) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹਰਿੱਕ ਜੱਜ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਦਿਤਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸ
ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ
ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ,--

(ਉ) ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ
ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 374 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ
ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ
ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ (ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ)
ਕੋਈ ਜੱਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ,

ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ
ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਰਿੱਕ ਜੱਜ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ
ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ
ਹੋਵੇ, ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ
ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖ਼ਾਹ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ,
ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ।

(4) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹਰਿੱਕ ਜੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਪਾਲਣ
ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਾਜਬੀ ਭੱਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ
ਅਤੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਜਬੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮੁਕਰੱਰ ਕਰੇ ।

(5) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਭੱਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ)
ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੇ ਜੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ
ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਸਨ ।

10 ¹³ [(1) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ-
ਲਿਖੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ,-

ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ

¹⁴(9000 ਰੁਪੈ)*

ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ

¹⁵(8000 ਰੁਪੈ) **

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੀ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ (ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮ-ਪੇਨਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਬੇਰਾ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚੋਂ --

(ਉ) ਉਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ, ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਇ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ, ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤੀ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸ ਗ੍ਰੈਚੂਇਟੀ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੁੱਲ ਦੀ ਰਕਮ,

ਘੱਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) "4000 ਰੁਪੈ" ਦੀ ਥਾਂ ਰਖੇ ।

* ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ (90,000 ਰੁਪੈ ਹੈ, ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਉ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ 2,50,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) "3500 ਰੁਪੈ" ਦੀ ਥਾਂ ਰਖੇ ।

** ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ (80,000 ਰੁਪੈ ਹੈ, ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ).ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਧਾਰਾ 2ਅ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ 2,25,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

(2) ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ—

(ਉ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 376 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ (ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ,

ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਦਰ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਦਰ ਤੇ ਤਨਖ਼ਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਉਕਤ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੇ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖ਼ਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਫ਼ਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

¹⁶[(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧੀ ਹੋਈ ਉਕਤ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੱਤੇ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ, ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੱਤੇ ਵਜੋਂ ਉਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।]

11. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ,-

(ਉ) ਪਦ “ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ” ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਅਤੇ “ਜੱਜ” ਵਿੱਚ ਤਦਅਰਥ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ, ਮੂਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਅਤੇ (4) ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(ਅ) “ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ” ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ-

(i) ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕਰਤੱਵ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰੋਹ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਜਿੰਮਾ ਲਵੇ ਬਿਤਾਇਆ ਸਮਾਂ ;

(ii) ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦੇਰਾਨ ਉਹ ਜੱਜ ਛੁੱਟੀ ਲੈਂਦੇ ਗੈਰ-ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਦੀਰਘ-ਛੁੱਟੀਆਂ ; ਅਤੇ

(iii) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਉੱਚ -ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਇਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਫਾ ।

ਭਾਗ ਹ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

12 (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਨੂੰ * ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 377 ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਵਜੋਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੇ ਫਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ।

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਾਸਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ।

* 1971 ਤੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਸੰ. 56 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਨੂੰ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੇਤਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਵੇਲੇ 2018 ਦੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਵੇਤਨ “2,50,000” ਰੁਪੈ ਹੈ ।

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ¹

[ਅਨੁਛੇਦ 75(4), 99, 124(6), 148(2), 164(3), 188 ਅਤੇ 219] *

ਸਹੁੰਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆਵਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਰਮ

ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ¹⁷[ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ] ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਘ ਦੇ
ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਰਕਰਣ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ
ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ
ਕਰਾਂਗਾ।”

॥

ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਗਿਆਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ
ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਿਭਾਉ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਤੋਰ
ਤੇ ਨ ਦੱਸਾਂਗਾ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ।”

* ਅਨੁਛੇਦ 84 (ਉ) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 173 (ਉ) ਵੀ ਵੇਖੋ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

18[111]

ਉ

ਸੰਸਦ ਲਈ ਦੇਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੂੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

“ਮੈਂ ਉ. ਅ. ਜੇ ਰਾਜਸਭਾ (ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ) ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ ਹਾਂ
ਈਸਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ—ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਨਿਸ਼ਠਾ ਰਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ।”

ਅ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੂੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

“ਮੈਂ ਉ. ਅ. ਜੇ ਰਾਜਸਭਾ (ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ) ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ(ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ) ਗਿਆ ਹਾਂ
ਈਸਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ—ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰਤੱਵ ਮੈਂ
ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।”]

IV

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ
ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੂੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

¹⁸ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਾਰਮ III ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

“ ਮੈਂ ਉ. ਅ. ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ (ਜਾਂ ਜੱਜ) (ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਕ) ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ

ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ⁴[ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ] ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਤੋਰ ਤੇ ਅਤੇ ਵਫ਼ਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ।”

V

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸੰਹ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ :-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ¹⁹[ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ,] ਕਿ ਮੈਂਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਅਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਰਕਰਣ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ।”

VI

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਗੋਪਤਾ ਦੀ ਸੰਹ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ:-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ.. ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਗਿਆਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਿਭਾਉ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨ ਦੱਸਾਂਗਾ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ।”

²⁰[VII

ਉ

ਕਿਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ, ਉ.ਅ. ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਗ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ”

ਅ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ, ਉ.ਅ. ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ (ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ) ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਗ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰਤੱਵ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ।”]

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਫਾਰਮ VII ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

VIII

ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ ਉ.ਅ., ਜੇ, ਸਥਿਤ (ਜਾਂ ਦੀ) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ (ਜਾਂ ਜੱਜ) ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆਂ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਸਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ²¹[ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ,] ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਤੇਰ ਤੇ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਿਰਠੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਭੈਂ ਜਾਂ ਪਖੱਪਾਤ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ।”

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

1[ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 4(1) ਅਤੇ 80(2)]

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਟਿੱਕਣ

ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇੰਨੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਲਿਖਤ ਹਨ :

ਸਾਰਣੀ

1. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	² [11]
³ [2. ਤੇਲਗਾਨਾ	7]
⁴ [3]. ਆਸਾਮ	7
⁴ [4. ਬਿਹਾਰ	⁵ [16]
⁶ [⁴ [5] ਝਾਰਖੰਡ	6]
⁷ [⁸ [⁴ [6]] ਗੋਆ	1]

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ।

² ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) “18” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ।

³ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) “18” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ।

⁴ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) 2 ਤੋਂ 30 ਤੱਕ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 3 ਤੋਂ 31 ਤੱਕ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁵ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) “22” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) “22” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅੰਦਰ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁸ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 29 ਕ੍ਰਮ ਇੰਦਰਾਜ 5 ਤੋਂ 30 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁹ [⁸ [⁴ [7.ਗੁਜਰਾਤ	11]
¹⁰ [⁸ [⁴ [8.ਹਰਿਆਣਾ	5]
⁸ [⁴ [9]ਕੇਰਲ	9]
⁸ [⁴ [10] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	¹¹ [11]
¹² [⁸ [⁴ [11] ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ	05]
¹³ [⁸ [⁴ [12] ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ	¹⁴ [18]
¹⁵ [⁸ [⁴ [13] ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ	19]
¹⁶ [⁸ [⁴ [14] ਕਰਨਾਟਕ	12
⁸ [⁴ [15] ¹⁷ ਓਡੀਸ਼ਾ	10

⁹ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ, ਇੰਦਰਾਜ “4” (ਇੰਦਰਾਜ 6 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ) ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹¹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹² ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹³ ਮਦਰਾਸ ਸਟੇਟ (ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (14.1.1969 ਤੋਂ) “8 ਮਦਰਾਸ” (11 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁴ ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਂਡ ਮਦਰਾਸ (ਆਲਟਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਬਾਉਂਡਰੀਜ਼) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) “17” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁵ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਮਾਈਸੋਰ (ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) “10 ਮਾਈਸੋਰ” (13 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁷ ਓਡੀਸ਼ਾ ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2011 ਤੋਂ) “ਉਡੀਸ਼ਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪਰਸਥਾਪਤ।

8 ⁴ [16] ਪੰਜਾਬ	18[7]
8 ⁴ [17] ਰਾਜਸਥਾਨ	10
8 ⁴ [18] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	19[31]
20 [8 ⁴ [19.]] 21 ਉੱਤਰਾਖੰਡ	3]
8 ⁴ [20] ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ	16
22 [8 ⁴ [*****]]	**]
23 [24] 8 ⁴ [21] ਨਾਗਾਲੈਂਡ	1]
25 [8 ⁴ [22] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	3]
[8 ⁴ [23] ਮਨੀਪੁਰ	1
8 ⁴ [24]] ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ	1
8 ⁴ [25] ਮੇਘਾਲਯ	1]

¹⁸ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਕਾਂ “11” ਦੀ ਥਾਂ ਵੇ ਰੱਖੇ ।

¹⁹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (9.11.2000 ਤੋਂ) “34” ਦੀ ਥਾਂ ਵੇ ਰੱਖੇ ।

²⁰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (9.11.2000 ਤੋਂ)

²¹ ਉੱਤਰਾਚਲ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 52) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.1.2007 ਤੋਂ) “ਉੱਤਰਾਚਲ” ਦੀ ਥਾਂ ਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²² ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਐਂਟਰੀ 21 (31.10.2019) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਗਈ

²³ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 22 ਤੋਂ 31 ਨੂੰ 21 ਤੋਂ 30 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

²⁴ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁵ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁶[⁸[⁴[26] ਸਿੱਕਮ 1]

[²⁷[⁸[⁴[27] ਮੀਜ਼ੋਰਮ 1]

²⁸[⁸[⁴[28] ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 1]

[⁸[⁴[29] ਦਿੱਲੀ 3

[⁸[⁴[30] ²⁹ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 1

³⁰[31 ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 4

ਜੇੜ ³¹[233]

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁷ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987) ਤੋਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁸ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁹ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.10.2006 ਤੋਂ) “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

³⁰ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦੇ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (31.10.2019 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³¹ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) “232” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 244(1)]

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਉ

ਆਮ

1. ਅਰਥ ਨਿਰਣਾ – ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ, “ਰਾਜ”¹****ਪਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ²ਆਸਾਮ³[ਮੇਘਾਲਿਆ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ] ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ।
3. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਜਪਾਲ⁵**** ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ - ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹਨ, ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ⁵**** ਹਰ ਸਾਲ ਜਾਂ ਜਦ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

¹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ ਪਰ” ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

² ਪੁਰਬ –ਉੱਤਰ ਏਗੀਆਜ (ਰੀਆਰਗਨਾਈਜੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨ੍ਹੱਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) “ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਿਆ” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ।

⁴ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) “ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ” ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ।

⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਭਾਗ ਅ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ

4. **ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ.**(1) ਰਹੇਕ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹਨ ਪਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਕ ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਦੇ ਬਣੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋਣਗੇ।

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(2) ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ⁶ ਦੁਆਰਾ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ****⁷

(ਉ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ;

(ਅ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਮ ਜ਼ਾਬਤਾ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਸਭ ਹੋਰ ਅਨੁਸੰਗਕ ਮਾਮਲੇ,

⁶ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁷ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਮੁਕਰੱਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

5. **ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ** – (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਲੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਜਪਾਲ ^{6****} ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਐਕਟ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੁਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲਾਂ ^{6****} ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਤਤਸਮੇਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ ।

ਖਾਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮ—

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬਿਲੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਭੇਂ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਸਕਣ ਜਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਸਕਣਗੇ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬਿਲੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ;

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬਿਲੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ

ਧਨ ਉਧਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਹੂਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

(3) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ^{7****} ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੈਜ਼ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਪੇਤਰ ਨੂੰ ਤਤਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਨਿਰਸਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਉਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਪਾਲ ⁸**** ਨੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਬੀਲਾ-ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਭਾਗ ਇ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ

6. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ.—(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ, ਪਦ “ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁹ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ¹⁰--

(ਉ) ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਰਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਲਿਖਿਤ ਭਾਗ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ;

¹¹ [ਉਉ] ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ]

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰ ਦੇਵਲ ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਦਰੂਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਦਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ

⁸ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁹ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਭਾਗ ਉ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ, 1950 ਨੰ. (ਸੀ ਓ 9), ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਭਾਗ ਅ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ 1950 ਨੰ. (ਸੀ ਓ 26), ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਹੁਕਮ, 1975 ਨੰ. (ਸੀ.ਓ. 102) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਬਿਹਾਰ, ਗੁਜਰਾਤ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ 1977 ਨੰ. (ਸੀ ਓ 109) ਵੇਖੋ ।

¹⁰ ਮਦਰਾਸ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਮਾਪਤੀ) ਹੁਕਮ 1950 (ਸੀ ਓ 30) ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਮਾਪਤੀ) ਹੁਕਮ 1955 ਨੰ. (ਸੀ ਓ 50) ਵੇਖੋ ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ 101) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ ;

¹²[(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਤੀ ਗਏ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ, ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।]

ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ, ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਤਰਵਰਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਭਾਗ ਸ

ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੇਧ

7. **ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੇਧ**- (1) ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਧੇ, ਅਦਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੇਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਦ ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਧੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਧੀ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ 101) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 244(2) ਅਤੇ 275(1)]

¹[ਆਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

²1. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼--(1) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ³[⁴(ਦੇ ਭਾਗ I , ਅਤੇ ਭਾਗ II ਅਤੇ ਭਾਗ II ਉ] ਦੀ ਰਹੇਕ ਮੱਦ ਦੇ ਅਤੇ ਭਾਗ III] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸਾਏ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ,--

(ਉ) ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ³[ਕਿਸੇ ਭਾਗ] ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ,

(ਅ) ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ³[ਕਿਸੇ ਭਾਗ] ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ,

(ਇ) ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਿਰਜ ਸਕੇਗਾ,

(ਸ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ,

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਘਟਾ ਸਕੇਗਾ,

(ਕ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ,

¹ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾਂ 1 ਵਿਚ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤਕ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ : "ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪ ਪੈਰਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੋਡੇਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੇ" ।

³ ਉਤਰ ਪੂਰਬੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (24.1.1972 ਤੋਂ) ਭਾਗ ਉ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਜੰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) "ਭਾਗ 1 ਅਤੇ ਭਾਗ 2" ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵ [(ਕਕ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ,]

(ਖ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਉਪਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਇ), (ਸ), (ਹ) ਅਤੇ (ਕ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ।

⁶ [ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਕ ਕਿ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਦ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ) ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।]

⁷2. ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਗਠਨ.—⁸[(1)] ਹਰੇਕ ਖੁਦ ਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 30 ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 4 ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਬਾਲਗ ਵੋਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।]

⁵ ਅਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (24.1.1972 ਤੋਂ) ਭਾਗ ਉ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 2 ਵਿਚ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੂਕ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿ ਬੋਡੇਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਛਿਆਲੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਵੋਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਹ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੰਜ ਗੈਰ ਕਬੀਲੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੰਜ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੱਤ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਹਨ, ਬੋਡੇਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 2 ਵਿਚ ਉਪ ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਰੰਤੂਕ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ:-

ਪਰੰਤੂ ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਗਠਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਜਿਲੇ ਦੇ ਲਈ ਗਠਤ ਜਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ।”

(2) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਗਠਤ ਹਰਿਕ ਖੇਤਰ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਹਰੇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ “(ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ” ਅਤੇ “(ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਗਮ-ਬੇਡੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ, ਸਾਂਝੀ ਮੁਹਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਦਾਵਾ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਉਥੋਂ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੇ ਤਕ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਹਿਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

(5) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਦੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਪਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ।

(6) ਰਾਜਪਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਕਬਾਇਲੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਬਾਇਲੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗਠਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ --

(ਉ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ;

(ਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ;

(ਸ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ;

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾ (3) ਵਿਚ ਪਰੰਤੂਕ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਰੰਤੂਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ ਗਠਿਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਰਲਾਵੇਗੀ।

⁸ ਅਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1971 ਤੋਂ) ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ।

(ਹ) ⁹[ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ] ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ;

(ਕ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਲਈ

ਚੋਣਾਂ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ;

(ਖ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਸੰਚਾਲਣ ¹⁰[ਕਿਸੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ] ;

(ਗ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

¹⁰ [6ਉ] ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਤ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਦ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਜੇਕਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੋੜ ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅਮਲਯੋਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨ ਵੱਧ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਵਧਾਈ ਜਾਂ ਸਕੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਤਫਾਕੀਆ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਅਉਧ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਇਆ ।]

(7) ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪਾਰਾ (6) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ¹⁰[ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ] ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ¹¹[ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ]--

⁹ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੀਆਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁰ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹¹ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ਉ) ਅਧੀਨ ਸਥਾਨਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ; ਅਤੇ

(ਅ) ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਸਬੰਧੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ,

ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉਪਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇਕ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲਈ ਚੋਣਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ, ਅਤੇ ਜਾਬਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (6) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

¹²* * * * *

¹³3. ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ – (1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ

¹² ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਦੂਸਰੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

¹³ [ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 2 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ ਪੈਰਾ (3) ਹੈਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

“(3) ਪੈਰਾ 3 ਉ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3ਅ ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾ (2) ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਪੈਰਾ ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3ਉ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰ ਸਤਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ :-

“3 ਉ. ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਗ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਤਿਰਿਕਤ” ਸ਼ਕਤੀਆਂ :-

- (1) ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਗ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਸੰਬੰਧਤ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(ਉ) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 52 ਦੇ ਉਪਬਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਦਯੋਗ ;

(ਅ) ਸੰਚਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ, ਜੋ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਰਾਜਮਾਰਗ, ਅੰਤਰ ਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਸੂਚੀ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਯਾਤਾਯਾਤ, ਜੰਤਰ ਨੇਦਤ ਯਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਯਾਨ,

(ਇ) ਪਸ਼ੂਧਨ ਦਾ ਪਰਿਰੱਖਣ, ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ, ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਮਾ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਜੀ ਹਾਊਸ ;

(ਸ) ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ ;

(ਹ) ਖੇਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਖੇਜ, ਨਾਸ਼ਕਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਪੇਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਹੈ ;

(ਕ) ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ;

(ਖ) ਸਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਜਾ 56 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜਲ ਅਰਥਾਤ ਜਲ ਪੂਰਤੀ, ਸਿੰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਰਿਹਾਂ, ਜਲ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਜਲ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਜਲ ਸ਼ਕਤੀ ਪਣ ਬਿਜਲੀ ;

(ਗ) ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੀਮਾ ; ਨਿਯੋਜਨ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰੀ ;

(ਘ) ਗ੍ਰਾਮਾਂ, ਧਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਬਜਾਰਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਦੇ ਲਈ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ ਸਕੀਮਾਂ (ਜੋ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ)

(ਙ) ਨਾਟ ਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾਟ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ; ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਜਾ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਿਨੇਮਾ, ਖੇਲ-ਕੂਦ ਮਨੋਰੰਜਨ, ਦਿਲਪਰਚਾਵਾਂ ;

(ਚ) ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਅਤੇ ਸੱਵਛਤਾ, ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਡਸਪੈਸਰੀਆਂ ;

(ਛ) ਲਘੂ ਸਿੰਜਾਈ ;

(ਜ) ਖਾਧ ਪਦਾਰਥ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰੇ, ਕੱਚੀ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਜੂਟ ਦਾ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ;

(ਝ) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਵਿਤ ਪੇਸ਼ਤ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ, ਮਿਉਜਿਅਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਅਤੇ

(ਵ) ਭੋਂ ਦੀ ਹੱਥ ਬਦਲੀ ।

(2) ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਬਰੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰਖੇਗਾ ।

(3) ਜਦ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੱਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਤਾ ਕੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਤੇ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੇ ਅੰਦਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 3 ਉ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ :-

“3 ਅ ਬੋਡੇਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਭਿਰਿਕਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ :- (1) ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਬੋਡੇਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(i) ਖੇਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਨਾਸ਼ਕ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਪੇਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ;(ii) ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਧਨ ਦਾ ਪਰਿੱਖਣ, ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਣ, ਪਸ਼ੂ ਚਕਿਤਮਾ, ਟਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ, ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ;(iii) ਸਹਿਕਾਰਤਾ ; (iv) (ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ); (v) ਸਿੱਖਿਆ ਅਰਥਾਤ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਨਾ ਸਿਖਲਾਈ, ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆ, ਕਾਲਜ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਿਆ ਸਿੱਖਿਆ (ਸਧਾਰਣ) ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; (vi) ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ; (vii) ਪੇਂਡੂ, ਧਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਬਜਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਦੇ ਲਈ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ (ਜੇ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ); (viii) ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈ; (ix) ਵਣ (ਰਾਖਵੇਂ ਵਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ); (x) ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ ; (xi) ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ; (xii) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ (1) ਉਲਿੱਖਤ 84 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਮਾਦਕ ਸ਼ਰਾਬ, ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਪਨ ; (xiii) ਸਿੰਜਾਈ; (xiv) ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਨਿਯੋਜਨ; (xv) ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆਂ; (xvi) ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ (ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਤਪੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ); (xvii) ਲਾਟਰੀ (ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 40 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਨਾਟਸ਼ਾਲਾ, ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮੇ (ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ); (xviii) ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ; (xix) ਨਗਰਨਿਗਮ, ਸੁਧਾਰ ਟ੍ਰਸਟ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ; (xx) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵਿਤਪੇਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਮਿਉਜੀਅਮ ਅਤੇ ਪੂਰਾਤਤਵ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਸਥਾਨ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ; ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੀਕਾਰਡ ; (xxi) ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਵਿਕਾਸ ; (xxii) ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ; (xxiii) ਪ੍ਰੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ; (xxiv) ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਇੰਜਨਿਅਰੀ ; (xxv) ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ; (xxvi) ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ; (xxvii) ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਨ ; (xxviii) ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ; (xxix) ਰੇਸ਼ਮ ਉਤਪਾਦਨ ; (xxx) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 52 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਘੂ, ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਉਦਯੋਗ ; (xxxii) ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ; (xxxiii) ਭੋਂ ਪਰਿਰਖਣ ; (xxxiiii) ਖੇਡ-ਕੂਦ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ; (xxxv) ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ; (xxxvi) ਟੂਰਿਜਮ ; (xxxvii) ਯਾਤਾਯਾਤ (ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ; ਜੇ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਟ੍ਰਾਮ, ਰਾਜ ਮਾਰਗ,

ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ--

(ਉ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਭੇਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਭੇਂ ਦੀ, ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਚਰਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਜਰਾਇਤੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਨਗਰ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸੰਭਾਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਖਲ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਅੱਡਰਾ ਰੱਖਣਾ ;

ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਅਤੇ ਸੂਚੀ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਯਾਤਾਯਾਤ, ਯੰਤਰ ਨੇਧਤ ਯਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ; (xxxvii) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ਤ ਕਬੀਲੇ ਖੇਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; (xxxviii) ਸਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ, ਨਗਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਯੋਜਨਾ ; (xxxix) ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 50 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਨਾਪ ਤੇਲ ਭਾਰ ਅਤੇ ਮਾਪ; ਅਤੇ (xxxx) ਮੈਦਾਨੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਲਿਆਣ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ -

(ਉ) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਉਸਦੀ ਭੂਮੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੂਮੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰਵੇਂ ਪਾਤਰ ਹੈ ।

(2) ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰਖੇਗਾ ।

(3) ਜਦ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬੇਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਦੇ ਕੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਚੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ, ਸੋਧਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਬਿਨਾ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦੇ ਤਤਸਮੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ¹⁴[ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ] ਕਿਸੇ ਭੇਂ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਖਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨ, ਲੋਕ ਪਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ;

(ਇ) ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਜਾਂ ਖਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ;

(ਸ) ਝੂਮ ਦੀ ਰੀਤ ਜਾਂ ਥਾਂ-ਬਦਲਵੀਂ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ;

(ਹ) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ;

(ਕ) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਖ) ਚੀਫਾਂ ਜਾਂ ਮੁੱਖੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜਾਂ ਉਤੱਰ-ਅਧਿਕਾਰ ;

(ਗ) ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

¹⁵[(ਘ) ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ;]

(ਙ) ਸਮਾਜਕ ਰਵਾਜ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਵਿਚ 'ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹਾਂ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਆਸਾਮ ਫ਼ਾਰੈਮਟ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ 1891 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਾਂ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਤਸਮੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਹੈ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ

¹⁴ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰਖੇ ਗਏ ।

¹⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ਘ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

¹⁶4. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂ-

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ.—(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ-ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਗਠਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਫਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਗਠਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਾਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਗਠਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 4 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

“(6) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅੰਦਰ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਣ-ਯੋਗ ਸਭ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਈ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ¹⁷[* * *] ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਤੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖੇਗੀ ਅਤੇ ਵਰਤੇਗੀ ਜਿਹੀ ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

(4) ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ --

(ਉ) ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ;

(ਅ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਬਤੇ ;

(ਇ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਬਤੇ ;

¹⁷ ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ ਦੀ” ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) , ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(ਸ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ;

(ਰ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਭ ਸਹਾਇਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ;

ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ।

¹⁸[(5) ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ¹⁹[ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ], ਇਸ ਨਮਿਤ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਇਹ ਪੈਰਾ ਅਜਿਹੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਖੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ--

(i) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ”, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨ ਹੋਣ, ਜੇ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਨਮਿਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ”, ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(ii) ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ (3) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(iii) ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਵਿਚ --

(ਉ) “ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ”

¹⁸ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1960 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੈਂਬੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1070 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁹ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਛ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇ “ਰਾਜਪਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ “ਸਕੇਗੀ” ਦੀ ਥਾਂਵੇ “ਸਕੇਗਾ” ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

(ਅ) ਖੰਡ (ਉ) ਲਈ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਖੰਡ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ --

“(ਉ) ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ ;”

(ਇ) ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਰਥਾਤ --

“(ਇ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ;” ਅਤੇ

(ਸ) ਖੰਡ (ਹ) ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ “ਉਪਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ (2)” ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਸ਼ਬਦ, ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕ “ਉਪਪੈਰਾ (1)” ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।]

(5) ਕੁਝ ਕੁ ਦਾਵਿਆਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਫੇਜ਼ਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ ²⁰1898 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ.—(1) ਰਾਜਪਾਲ, ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ

²⁰ ਜਾਬਤਾ ਫੇਜ਼ਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, 1973 (1974 ਦਾ 2)

ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਾਵਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੌਤ, ਉਮਰ ਕੈਦ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਨਾਲ ਸਜਾ-ਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੱਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਜਾਂ ਜਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, ²⁰1898, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ, ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, ²⁰1898, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

²¹[(4) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧ (5) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ

²¹ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।]

²²[6. ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ,--(1) ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲ, ਦਵਾਖਾਨੇ, ਮੰਡੀਆਂ, ²³[ਕਾਂਜੀ ਹਾਉਸ] ਬੇੜੀ-ਘਾਟ, ਮੱਛੀ-ਖੇਤਰ, ਸੜਕਾਂ, ਸੜਕ-ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਅਤੇ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਢਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ, ਪਸ਼ੁ ਪਾਲਣ, ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ, ਗ੍ਰਾਮ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਤੇ ²⁴ * * * * ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇ, ਕਾਜਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ]

7. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ.—(1) ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ

²² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 6 (2-4-1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

²³ ਨਿਕਸਨ ਅਤੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ 56) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਕਾਂਜੀ ਹਾਉਸ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

²⁴ ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,” ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੇਖ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫੰਡ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

²⁵[(2) ਰਾਜਪਾਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫੰਡ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਧਨ ਕਢਾਉਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਬਤੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਿਅਕ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ।

(4) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਿਅਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਆ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਅਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ।]

8. ਮਾਲਈਆ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ,--(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਤਰਲਈਆਂ ਸਭ ਭੈਆਂ ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚਲਈਆਂ ਦੇ

²⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲਈਆਂ ਹੋਰ ਸਭ ਭੋਆਂ ਬਾਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ²⁶[ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭੋ ਮਾਲਈਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿਚ ਭੋਆਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਲਈ] ਤਤ-ਸਮੇਂ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਭੋਆਂ ਬਾਰੇ ਮਾਲਈਆ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਹੋ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭੋਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਟੈਲ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(3) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਭ ਕਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ---

(ਉ) ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ;

(ਅ) ਪਸ਼ੂਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਕਣ ਲਈ ਮਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਕਰ, ਅਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਢੇਢੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫਰਾ ਅਤੇ ਮਾਲੇ ਤੇ ਟੋਲ; ^{27***}

(ਸ) ਸਕੂਲਾਂ, ਦਵਾਖਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ

²⁶ ਉਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

²⁷ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 (i) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਤੇ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਰਖਣ ਲਈ ਕਰ ²⁸ਅਤੇ;

²⁹[(ਹ) ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਇਲਪਰਚਾਵੇ ਤੇ ਕਰ ;]”।

(4) ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ³⁰[ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹਰੇਕ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

³¹9. **ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਲਸੰਸ ਜਾਂ ਪੱਟੇ.**—(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ³²[ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਦੁਆਰਾ ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਸੰਸਾਂ ਜਾਂ ਪੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਇਲਟੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ ²⁹[ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਾਰ ਪਾਵੇ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

²⁸ (ਇੱਕ ਸੈ ਇੱਕਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਤੇ” ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

²⁹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 (iii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਰਸਥਾਪਤ ।

³⁰ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਰਸਥਾਪਤ।

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 9 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਅੰਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ

“(3) ਰਾਜਪਾਲ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।”]

³²ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) “ਆਸਾਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ” ਦੀ ਥਾਂ ਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।”

(2) ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਾਇਲਟੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਬਾਬਤ ਜੇ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਰਕਮ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

³³10. ਗੈਰ-ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ –(1) ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਖ਼ਾਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 10 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ:-

(ਉ) ਮੁੱਖ ਬੰਧ ਵਿਚ “ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ “ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਇ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਖੰਡ (ਸ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

“(ਸ) ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਾਇਸੰਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਥੋਕ ਜਾਂ ਫੁਟਕਲ ਵਪਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 10 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

“(4) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਬੇਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।”

”

ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮ--

(ਉ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲਸੰਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ;

(ਅ) ਵਿਆਜ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਾਰਜ ਜਾਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ੲ) ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ;

(ਸ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲਸੰਸ ਅਧੀਨ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਜਿਨਸ ਦਾ ਥੋਕ ਜਾਂ ਪਰਚੂਣ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂ ਸਕਣਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਚੋਥਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਸੰਸ ਦੇਣੇ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ

ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

11. ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,-- ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਤਤਕਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਣਗੇ।

ਆਸਾਮ ਰਾਜ ³⁴12.³⁵[ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ].—(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ---

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ।

(ਉ) ³⁶[ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ [ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਕਸ਼ੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਖਪਤ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 12 ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ :-

ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਕੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ “ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3 ਉ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਰਖੇ, “ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3 ਉ ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3 ਅ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ” ਸ਼ਬਦ ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

³⁵ ਉਤਰ ਪੂਰਬੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਥਾਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³⁶ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ³⁷[ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧੀਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਉਹ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ [ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ³⁸[ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

³⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁸ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ)

³⁹[12 ਉ. ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ,- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ.--

(ਉ) ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦੀ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵਿਨਿਯਮ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਵਿਨਿਯਮ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਉਸ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹਦ ਤਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ

³⁹ਉਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

⁴⁰12 ਉਉ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ - ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ਉ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਵਕਸ਼ੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ।

⁴⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ. 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 12 ਉਉ ਅਤੇ 12 ਅ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ, ਪੈਰਾ 12 ਉਉ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਣਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

ਮੀਜੇਰਮ ਰਾਜ ਦੇ 12 ਅ. ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ.- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ (ਉ) ਮਿਜੇਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਤੇ ਮੀਜੇਰਮ ਰਾਜ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਮਿਜੇਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਵਕਸ਼ੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ

ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਦੇਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ॥

13. ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਿਆ ਜਾਣਾ.-

ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਜੋ ^{41***} ਕਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਚਰਚਾ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਪਿਛੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 202 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣਗੇ।

⁴²14. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ—(1) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਖੰਡ (ਇ), (ਸ), (ਹ) ਅਤੇ (ਕ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ--

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ;

(ਇ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ , ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ;

⁴¹ ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ” ਉਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁴² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 14 “ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਰਥਾਤ:-

“ਪੈਰਾ 14 ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਵਿਚ “ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਟ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ, ਨਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਤਰੀ, ਉਸ ਤੇ ⁴³[ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਗੇ ਰਖੇਗਾ।

(3) ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਿੱਕਣ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ।

⁴⁴15. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਮੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨਾ,-- (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਮਤੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰਖਿਅਤਾ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈਣੀ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ, ⁴⁵[ਜਾਂ ਲੋਕ-ਅਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ], ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਮਤੇ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ

⁴³ ਉਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁴⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 15 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ

(ਉ) ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ, “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ “ ਰਾਜਪਲਾ ਦੁਆਰਾ” ਸ਼ਬਦ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ

(ਅ) ਪੰਚਤਕ ਦਾ ਲੇਖ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

⁴⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਭ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾ ਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਹੁਕਮ, ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ⁴⁶16. ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓ.-- ⁴⁷[(1) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤੁੜਾਓ । ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ--

⁴⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 15 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਸਿਜੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ

(ਉ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ -ਮੰਡਲ ਦੇ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ

“(3) ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਜਾਂ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਲਈ ਜੇ ਕਾਰਣ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।”

⁴⁷ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪੈਰਾ 16 ਉਸ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਰਿੰਦਸਿਆ ਗਿਆ

(ਉ) ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਲਈ ਤੁਰਤ ਨਵੀਂ ਆਮ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਜੇ ਉਕਤ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਡੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮਝੇ, ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਨਵੀਂ ਆਮ ਚੋਣ ਹੋਣ ਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁੜ ਗਠਨ ਤਕ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਕ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

⁴⁸[(2) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਹ ਜਿਲ੍ਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸਭ ਕਾਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਆਪਣੇ

⁴⁸ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਇਸ ਨਮਿਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ ਅਰੰਭਕ ਹੁਕਮ ਦਾ ਅਮਲ, ਹੋਰ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਚ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਰਹੇਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਸਹਿਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਹ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।]

ਖੁਦ-ਮੁਖਤਾਰ ⁴⁹17. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਚੋਣ ਹਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਚੋਣ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਖਾਰਜ ਕਰਨਾ.- ⁵⁰[ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ਹਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ] ⁵¹[ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ⁵²[ਜਾਂ ਮੀਜੋਰਮ] ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਰਾਜਪਾਲ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਣ ਕਰ ਵਿਚ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ⁵³[ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ⁴⁸[ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ਜਾਂ ⁴⁹[ਮਿਜੋਰਮ] ਖਾਰਜ ਕਰਨਾ । ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ

⁴⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 17 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।”

⁵⁰ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971(1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ” ਸਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉੱਨਜਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵² ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵³ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਅੰਦਰਲਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਂ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਭਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿੰਤੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਂ ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਲਿਖਤ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

54 * * * *

⁵⁵19. ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ.- (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਦੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਬਜਾਏ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ :-

(ਉ) ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ; ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ

⁵⁴ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਖ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪੈਰਾ 18 ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁵⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 19 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ “(4) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨਾ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਅੰਤਰਮ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬੇਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਯਾਦਪੱਤਰ ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗੈਰ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਖੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਥਤਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਅੰਤਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ “ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਯਾਦ ਪੱਤਰ” ਪਦ ਤੇ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਅਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੇਡੋ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਇਗਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 10 ਫਰਵਰੀ, 2003 ਨੂੰ ਦਸਖਤ ਕੀਤਾ ਯਾਦਪੱਤਰ ।”

ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ, ਉਹ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁵⁶ [20. ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ,-(1)ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ I,II ⁵⁷[IIਉ] ਅਤੇ III ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਖੇਤਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਸਾਮ ਰਾਜ, ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ [ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ] ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ ⁵⁸[ਰਾਜ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ ।

⁵⁶ ਉਤਰ ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ 20ਉ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁵⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁸ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) "ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ" ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

(2) ⁵⁹[ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ I, II ਅਤੇ III ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਦ ਪੁਰਬ-ਉੱਤਰ ਏਰੀਆਜ (ਰੀਆਰਗਨਾਈਜੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਉਸ ਨਾਂ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (10 ਦੇ ਖੰਡ (ਹ) ਅਤੇ (ਕ), ਪੈਰਾ 4, ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6, ਪੈਰਾ 8 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ), (ਅ) ਅਤੇ (ਸ) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਸ਼ੀਲਾਂਗ ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ⁶⁰[ਸੰਯੁਕਤ ਖਾਸੀ ਪਹਾੜੀ] ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ।

⁵⁴(3) [ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ “ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੰਮਲਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਸਾਰਣੀ

ਭਾਗ I

(1) ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹਾ

⁵⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਣਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ “ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਰਣੀ ਵਿਚ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।”

⁶⁰ ਮੇਘਾਲਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. ਡੀ.ਸੀ.ਏ. 31/72/11, ਤਰੀਕ 14 ਜੂਨ, 1973, ਮੇਘਾਲਿਆ ਦਾ ਗਜਟ ਭਾਗ “ ਉ ਤਰੀਕ 23.6.1973 ਪਨਾ 200 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(2) ⁶¹[ਕਾਰਬੀ ਅਗਲੋਗ ਜਿਲ੍ਹਾ]

⁶²[3. ਬੇਡੋਲੈਂਡ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹਾ]]

ਭਾਗ II

⁵⁷(1) ਖਾਸੀ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹਾ

(2) ਜੈਤੀਆ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹਾ]

(3) ਗਾਰੋ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹਾ

⁶³[ਭਾਗ IIਉ

ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹਾ]

ਭਾਗ III

⁶⁴xxxxxxx

⁶⁵[(1) ਚਕਮਾ ਜਿਲ੍ਹਾ

⁶⁶[(2) ਮਾਰਾ ਜਿਲ੍ਹਾ

(3) ਲੇਈ ਜਿਲ੍ਹਾ]]

⁶¹ ਅਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਰੀਕ 14.10.1976 ਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ.: ਟੀ.ਏਡੀ./ਆਰ/115/74/47 ਦੁਆਰਾ “ਮਿਨਿਰ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ

⁶² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਛੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶⁴ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਸਨ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 83) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (29.04.1973 ਤੋਂ) “ਮਿਜੇ ਜਿਲਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ।

⁶⁵ ਮਿਜੋਰਮ ਦੇ ਗਜਟ, 1972, ਤਰੀਕ 5 ਮਈ, 1972 ਜਿਲਦ 1, ਭਾਗ II, ਪੇਜ 17 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਦ ਮੀਜੋਰਮ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਮਿਸਲੇਨੀਅਸ ਪਰੇਵੀਜ਼ਨਜ਼) ਔਰਡਰ, 1972 ਦੁਆਰਾ (29.4.1972 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਕ੍ਰਮ ਨੰ. 2 ਅਤੇ 3 ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁶⁷[20ਉ. ਮੀਜੇਰਮ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਉ-(1) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਜੂਦ ਮੀਜੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੀਜੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਤੇੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ---

(ਉ) ਮੀਜੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਧਨਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ)ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਬਦਲੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੀਜੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਮੀਜੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ;

(ਇ) ਮੀਜੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁੜ ਨੇਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ; ਅਜਿਹੀ ਬਦਲਈ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੇਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ

⁶⁷ ਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ ਯੂਨੀਅਨ ਟੈਰੀਟਰੀਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 83) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 20-ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (29.4.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ;

(ਸ) ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤੋੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ, ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ, ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ;

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਮਾਮਲੇ, ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਪੈਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਉ ਵਿਚ ਪਦ “ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਤਰੀਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਐਂਡ ਯੂਨੀਅਨ ਟੈਰੀਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1963 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਤੋਰ ਤੇ ਗਠਤ ਹੋਵੇ ।

⁶⁸20. ਅ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅੰਤਰਕਾਲਈ

⁶⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 20ਅ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੈਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“20ਉ ਅ. ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ – ਰਾਜ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(3) ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(1), ਉਪ-ਪੈਰਾ (6), ਉਪ-ਪੈਰਾ(6ਉ) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(7), ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4), ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1), ਪੈਰਾ 7 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਪੈਰਾ 8 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4), ਪੈਰਾ 9 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਪੈਰਾ 15 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਅ ਵਿਚ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕਾਰਬੀ ਆਗਲਾਂਗ ਪਹਾੜੀ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ।”

ਉਪਬੰਧ,--(1) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

(ਉ) ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਰੇਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਉਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਵਿਚ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗੀ ਸਾਰਣੀ III ਦਾ ਭਾਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਣਾਮਕ ਸੇਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਤਦ ਉਕਤ ਪੈਰਾ ਅਤੇ ਉਕਤ ਭਾਗ III ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਧੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਅ) ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਖ਼ੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜੇਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਵਿਚ ਪੈਰਾ 20ਅ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੈਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“20ਅ ਅ. ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਜਰਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ – ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(3) ਪੈਰਾ2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(1), ਉਪ-ਪੈਰਾ (7), ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4), ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1), ਪੈਰਾ 7 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਪੈਰਾ 9 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1), ਪੈਰਾ 15 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਤੋਂ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।”

”

ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੇ ਤਦ ਤਕ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤਦ ਤਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

(3) ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (7) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਦ ਤਕ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਜੋ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ, ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

(4) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ-

(ਉ) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਧਨਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ

ਹਨ) ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੋਰ ਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਬਦਲਈ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ;

(ਇ) ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੈਕਰੀ ਤੇ ਲਾਊਣਾ, ਅਜਿਹੀ ਬਦਲੀ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੈਕਰੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ;

(ਸ) ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਅਨਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿਤ ਨਿਗਮਨ ਜਾਂ ਸੇਧ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਣਿਆ ਹਰਿਣਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ, ਨਿਗਮਤ ਜਾਂ ਸੇਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ;

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

20ਇ ਨਿਰਵਚਨ.—ਇਸ ਨਮਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ--

(1) ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ (“ਰਾਜ ਕੀ ਸਰਕਾਰ”

ਜਾਂ “ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ” ਪਦ ਵਿਚ ਦੇ ਸਿਵਾਏ) ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ;

(2) (ਉ) ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਵਿਚ, “ਜਿਸ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੀਜੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ” ਸ਼ਬਦ ਰਖ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(ਇ) ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ “ਅਨੁਛੇਦ 202 ਦੇ ਅਧੀਨ” ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।]

21. **ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੇਧ.**—(1) ਸੰਸਦ ਸਮੇ ਸਮੇ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਧੇ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੇਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਧੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਧੀ ਹੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੇਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 246)

ਸੂਚੀ 1—ਸੰਖ ਸੂਚੀ

1. ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਹਿਕ ਭਾਗ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਲਾਮ-ਤੇੜੀ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।

2. ਜਲ, ਥਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ; ਸੰਖ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ।

¹[2ਉ ਸੰਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਸਤਰ ਬਲ ਜਾਂ ਸੰਖ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਲ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੀ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਪਰਬੰਧ ; ਅਜਿਹੀ ਪਰਬੰਧੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਾਵਾਂ।]

3. ਛਾਉਣੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਛਾਉਣੀ-ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਘਰਵਾਸ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਾਇਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ।

4. ਜਲ, ਥਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਵਰਕਸ ।

5. ਸ਼ਸਤਰ, ਅਗਨ-ਸ਼ਸਤਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ।

6. ਪਰਮਾਣੂ-ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਣਿਜ ਵਸੀਲੇ ।

7. ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣੇ ਐਲੈਨੇ ਗਏ ਉਦਯੋਗ ।

8. ਕੇਂਦਰੀ ਗੁਪਤ ਵਾਕਫ਼ੀ ਅਤੇ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦਾ ਬਿਉਰੇ ।

9. ਰੱਖਿਆ, ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ, ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.4.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

10. ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ।
11. ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ, ਕੌਸਲੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ।
12. ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਗਠਨ ।
13. ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ, ਅਤੇ ਸਭਾਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੌਡੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣਾ ।
14. ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਾਰ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣਾ ।
15. ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ।
16. ਬਦੇਸ਼ੀ, ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ।
17. ਨਾਗਰਿਕਤਾ, ਦੇਸੀਕਰਨ ਅਤੇ ਗੈਰਮੁਲਕੀ ।
18. ਐਕਸਟ੍ਰੈਡੀਸ਼ਨ ।
19. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਨਿਕਾਲਾ ; ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਤੇ ਵੀਜ਼ੇ ।
20. ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾਵਾਂ ।
21. ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਡਾਕੇ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ; ਭੋਂ ਤੇ ਜਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ ।
22. ਰੇਲਵੇ ।
23. ਰਾਜਮਾਰਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੌਮੀ ਰਾਜਮਾਰਗ ਐਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

24. ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੈਂਤਾਂ ਬਾਬਤ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰ-ਦੇਸ਼ੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੈਵਾਹਨ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਸੜਕ ਦਾ ਨਿਯਮ ।

25. ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੈਵਾਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼-ਜਲ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੈਵਾਹਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; ਵਪਾਰੀ ਬੋੜੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮ ।

26. ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ-ਜਹਾਜ਼, ਆਕਾਸ਼-ਦੀਵੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਏਅਰਕਰਾਫਟ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਲਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

27. ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦਰਗਾਹ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

28. ਬੰਦਰਗਾਹ ਕੁਰਾਟੀਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਹਸਪਤਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ; ਸਲਾਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨਾਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ।

29. ਹਵਾਈ-ਮਾਰਗ ; ਏਅਰ ਕਰਾਫਟ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਨੈਵਾਹਨ ; ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ; ਹਵਾਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ; ਏਅਰੋਨੈਟੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।

30. ਰੇਲਵੇ, ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੈਂਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਢੁਆਈ ।

31. ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ; ਟੈਲੀਫੋਨ, ਬੇਤਾਰ, ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ।

32. ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਪਰ² * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਬਤ, ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ।

3 * * * * *

34. ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਵਿਭਾਗ ।

35. ਸੰਘ ਦਾ ਲੋਕ ਰਿਣ ।

36. ਕਰੰਸੀ, ਸਿੱਕਾ-ਢਲਾਈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿੱਕਾ ; ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ।

37. ਬਦੇਸ਼ੀ ਉਧਾਰ ।

38. ਭਾਰਤ ਦਾ ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ।

39. ਡਾਕ ਘਰ ਬਚਤ ਬੈਂਕ ।

40 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਤ ਲਾਟਰੀਆਂ ।

41. ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ; ਸੀਮਾ-ਮਸੂਲ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰਪਾਰ ਦਰਾਮਦ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦਾਂ ਸੀਮਾ ਮਸੂਲ ਸਰਹੱਦਾਂ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ।

42. ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ।

43. ਵਪਾਰਕ ਨਿਗਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੈਂਕਕਾਰੀ, ਬੀਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਨਿਗਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਪਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ, ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ।

44. ਨਿਗਮਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਪਾਰਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਕ ਰਾਜ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨ ਹੋਣ, ਪਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਕਰਕੇ, ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ।

² ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

45. ਬੈਂਕਕਾਰੀ ।
46. ਵਟਾਂਦਰਾ-ਬਿਲ, ਚੈਕ, ਪਰਨੋਟ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ।
47. ਬੀਮਾਂ ।
48. ਸਟੈਂਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਅਤੇ ਵਾਹਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ।
49. ਪੇਟੈਂਟ, ਕਾਢਾਂ ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ; ਕਾਪੀਰਾਈਟ ; ਵਪਾਰਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਵੱਖਰ-ਚਿੰਨ੍ਹ ।
50. ਤੇਲ ਅਤੇ ਮਾਪ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।
51. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਤੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।
52. ਉਦਯੋਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ ।
53. ਤੇਲ-ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਥਣਿਜੀ ਤੇਲ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ; ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਅਮ ਅਤੇ ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਅਮ ਉਤਪਾਦਨ ; ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰਨਾਕ ਤੋਰ ਤੇ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਤਰਲ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ।
54. ਉਸ ਹੱਦ ਤਕ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ਜਿਸ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਵਿਚਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ ।
55. ਖਾਣਾਂ ਅਤੇ ਤੇਲ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਜਦੂਰੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।
56. ਉਸ ਹੱਦ ਤਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆਈ ਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਜਿਸ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ ।
57. ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨਾ ਅਤੇ ਮੱਛੀ-ਖੇਤਰ ।

58. ਸੰਘ-ਏਂਜਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੂਣ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ; ਹੋਰ ਏਂਜਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੂਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ।

59. ਅਫੀਮ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ, ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦ ਲਈ ਵਿਕਰੀ ।

60. ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਸਿਨਮੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ।

61. ਸੰਘ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਦਯੋਗਕ ਝਗੜੇ।

62. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਵਾਰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਵਾਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤ-ਪੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ।

63. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ⁴[ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ] ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; ਅਤੇ [ਅਨੁਛੇਦ 371 ਹ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ] ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ।

64. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤ ਪੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ।

65. ਸੰਘ ਏਂਜਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੋ--

(ਉ) ਪੇਸ਼ਵਰਾਨਾ, ਕਸਬੀ, ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਲਈ ਹਨ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਐਨਾਂ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਨ ;ਜਾਂ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1974 ਤੋਂ) "ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

(ਇ) ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਜਾਂ ਸੂਹ-ਲਭਾਈ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹਨ ।

66. ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ।

67. ⁵[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ, ਅਤੇ ਪੂਰਾਤਤਵੀ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ।

68. ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੂ-ਗਰਭੀ, ਬਨਸਪਤਵੀ, ਪ੍ਰਾਣਿਕੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਵੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਰੱਤਵੀ ਸੰਗਠਨ ।

69. ਜਨ ਗਿਣਤੀ

70 ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ; ਸਰਭ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

71. ਸੰਘ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ-ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ।

72. ਸੰਸਦ ਲਈ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਚੋਣਾ ; ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

73. ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

74. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ; ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਸਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ।

⁵ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

75. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੱਤੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ; ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ।

76. ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ।

77. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਗਠਨ, ਸੰਗਠਨ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ; ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਗੇ ਪੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ।

78. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ⁶[ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੀਰਘ-ਛੁੱਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ] ; ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਗੇ ਪੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ।

⁷[79 ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਇਖ਼ਰਾਜ ।]

80. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਫ਼ੋਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇ ; ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਫ਼ੋਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੇਲਵੇ-ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ।

¹³81. ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਪਰਵਾਸ ; ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਕੁਰਾਟੀਨ ।

82. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ।

83. ਸੀਮਾ-ਸਮੂਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਰਾਮਦ-ਮਸੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 79 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਿਤ ।

⁸[84. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਉਤਪੰਨ ਹੇਠਲਿਖੇ ਮਾਲ ਉੱਤੇ ਉਤਪੰਨ ਮਹਿਸੂਲ,-

(ਉ) ਕੱਚਾ ਪੈਟਰੋਲ;

(ਅ) ਉੱਚ ਗਤਿ ਡੀਜ਼ਲ ;

(ਇ) ਮੋਟਰ ਸਪਿਰਿਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ) ;

(ਸ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿਕ ਗੈਸ ;

(ਹ) ਵਿਮਾਨਨ ਟਰਬਾਈਲ ਇੰਧਨ ;

(ਕ) ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਉਤਪਾਦ];

85. ਨਿਗਮ ਕਰ ।

86. ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਧਨ-ਧਾਮ, ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਦੇ ਪੂੰਜੀ ਮੁੱਲ ਤੇ ਕਰ ;
ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਤੇ ਕਰ ।

87. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਰੇ ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ ।

88. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮਸੂਲ ।

89. ਰੇਲਵੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਢੇਢੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੀਮਾਂ-ਕਰ ; ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਸਵਾਰੀ-
ਭਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਭਾੜਿਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

90 ਸਟੇਕ ਐਕਸਚੇਂਜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਹਦਾ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਦਿਆਂ ਤੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਰ

91. ਵਟਾਂਦਰਾ-ਬਿਲਾਂ, ਚੈਕਾਂ, ਪਰਨੋਟਾਂ, ਲਦਾਈ-ਪੱਤਰਾਂ, ਸਾਖ-ਪੱਤਰਾਂ, ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ,
ਡਿਬੈਂਚਰਾ, ਪਰੋਕਸੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸੀਦਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ।

⁹*****

¹⁰ [92 ਉ ਅਖਬਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ
ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੇਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ]]

⁸ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਉ) (i) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 84 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ
ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਉ) (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 92 ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ।

¹¹[92(ਅ) ਮਾਲ ਦਿ ਖੇਪ ਤੇ (ਚਾਹੇ ਖੇਪ ਉਸਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ), ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਖੇਪ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਤੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।]

¹²*****

93. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧ।

94. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂਚਾਂ, ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ-ਵਿਗਿਆਨ।

95. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਐਡਮਿਰਲਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ।

96. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

97. ਸੂਚੀ II ਜਾਂ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ ਨ ਗਿਣਿਆਂ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਨ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਸੂਚੀ II – ਰਾਜ ਸੂਚੀ

1. ਲੋਕ ਵਿਵਸਥਾ (ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਲਈ ¹³[ਨੇ ਸੈਨਾ, ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਸ਼ਤਰ ਬਲ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਲ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੀ ਜਾਂ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ] ਨਹੀਂ ਹੈ।

¹⁴[2. ਸੂਚੀ I ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 2ਉ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ (ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਰੇਲਵੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।]

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਫ਼ਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (2.2.1983 ਤੋਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਜਾਣੀ ਸੀ); (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਉ) (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 2 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

3. [15xxx ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਕ, ਕਿਰਾਇਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਜਾਬਤਾ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫੀਸ]

4. ਕੈਦ ਖਾਨੇ, ਸੁਧਾਰਾਲੇ, ਬੋਰਸਟਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਜਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ; ਕੈਦਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਇੰਤਜਾਮ ।

5. ਸਥਾਨਕ, ਸ਼ਾਸਨ, ਅਰਥਾਤ, ਨਗਰ-ਨਿਗਮਾਂ, ਇੰਪਰੂਵਮੈਂਟ ਟਰਸਟਾਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡਾਂ, ਖਣਿਜ-ਬਸਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਜਾਂ ਪਿੰਡ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

6. ਲੋਕ-ਸਿਹਤ ਸਫਾਈ ; ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਦਵਾਖਾਨੇ ।

7. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ।

8. ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਲਿੱਕਰਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਲਿੱਕਰਾਂ ਦਾ ਉੱਤਪਾਦਨ, ਨਿਰਮਾਣ, ਕਬਜ਼ਾ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ।

9. ਨਾਕਾਰਾ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰ-ਆਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ।

10. ਮੁਰਦੇ ਦੱਬਣਾ ਅਤੇ ਕਬਰਸਤਾਨ, ਮੁਰਦੇ ਫੂਕਣਾ ਅਤੇ ਸਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀਆਂ ।

11. ¹⁶[x x x x]

12. ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵਿੱਤ-ਪੇਸ਼ਤ ਪ੍ਰਸਤਕਾਲੇ, ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; ¹⁷[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ।]

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 11 ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ”

ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

13. ਸੰਚਾਰ, ਅਰਥਾਤ, ਸੜਕਾਂ, ਪੂਲ, ਬੇੜੀ-ਘਾਟ, ਅਤੇ ਸੂਚੀ I ਵਿਚ ਉਲਖਿਤ ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ; ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਟਰਾਮਵੇ ; ਰੱਸਾ-ਮਾਰਗ ; ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਬਤ ਸੂਚੀ I ਅਤੇ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ; ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗੱਡੀਆਂ ।

14. ਖੇਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਮਰੀਆਂ ਤੇ ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

15. ਪਸ਼ੂ ਨਸਲ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ, ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ; ਸਲੋਤਰੀ ਸਿੱਖਲਾਈ ਅਤੇ

16. ਕਾਂਜੀਹਾਊਸ ਅਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਅਣਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਰੋਕ ।

17. ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 56 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਪਾਣੀ, ਅਰਥਾਤ, ਜਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਿੰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਜਲ-ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਜਲ-ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਅਤੇ ਜਲ-ਸ਼ਕਤੀ ।

18. ਭੋਂ, ਅਰਥਾਤ, ਭੋਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਤੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਭੋਂ-ਦਾਰੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਨ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ; ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ, ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜਰਾਇਤੀ ਕਰਜੇ ; ਆਬਾਦਕਾਰੀ ।

ਅਨੁਸੂਚੀ II ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਦੇ 19,20 ਨੂੰ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ।

18* * * * *

21. ਮੱਛੀ- ਖੇਤਰ ।

22. ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 34 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਵਿਭਾਗ ; ਭਾਰ-ਗ੍ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਕੁਰਕ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ।

23. ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਵਿਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਅਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 19 ਇੰਦਰਾਜ 20 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 29 ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

24. ਸੂਚੀ I ਦੇ ¹⁹[ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ 52] ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਦਯੋਗ ।
25. ਗੈਸ ਅਤੇ ਗੈਸ ਵਰਕਸ ।
26. ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ।
27. ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 33 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਮਾਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ।
28. ਮੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ।
29. [¹⁵ * * *]
30. ਸਾਹੁਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹੁਕਾਰ ; ਜਰਾਇਤੀ ਰਿਣ-ਦਾਰੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ।
31. ਸਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਾਂ-ਪਾਲ ।
32. ਸੂਚੀ I ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਨਿਗਮਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਿਗਮਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ; ਅਨਿਗਮਤ ਵਪਾਰਕ, ਸਾਹਿਤਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ।
33. ਥੀਏਟਰ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਿਨੇਮੇ, ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲਪਰਚਾਵੇ ।
34. ਸ਼ਰਤਬਾਜੀ ਅਤੇ ਜੁਏਬਾਜੀ ।
35. ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚਲੇ ਵਰਕਸ, ਭੋਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ।
- 20 * * * * *
37. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ।

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ “ਇੰਦਰਾਜ 52 ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

²⁰ ਇੰਦਰਾਜ 36 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

38. ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀਆਂ ਤਰਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।
39. ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ, ਜੋ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ; ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ।
40. ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।
41. ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।
42. ਰਾਜ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ-ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ।
43. ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਰਿਣ
44. ਦੱਬਿਆ ਖਜਾਨਾ ।
45. ਮਾਲੀਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ; ਭੋਂ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ-ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਲਈ ਸਰਵੇਖਣ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀ ਹੱਥਬਦਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
46. ਜਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ।
47. ਜਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮਸੂਲ ।
48. ਜਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਬਾਰੇ ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ
49. ਭੋਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰ ।
50. ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਖਣਿਜ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

51. ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਰਮਤ ਦਾ ਉੱਤਪਾਦਤ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਲ ਤੇ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਮਸੂਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਿਰਮਿਤ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦਤ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਮਾਲ ਤੇ ਉਸੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮਸੂਲ -

(ਉ) ਮਨੁੱਖੀ ਖਪਤ ਲਈ ਅਲਕੋਹਲੀ ਲਿੱਕਰ ;

(ਅ) ਅਫੀਮ, ਭਾਰਤੀ ਭੰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਭੋਖਜ ਅਤੇ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਪਦਾਰਥ ;

ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਐਸ਼ਥਿਕ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਰਕ ਬਣਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਲਕੋਹਲ ਜਾਂ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ

(ਅ) ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

²¹*****

53. ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ।

²²[54. ਕੱਚੇ ਪੈਟਰੋਲ, ਉੱਚ ਗਤੀ ਡੀਜ਼ਲ, ਮੋਟਰ ਸਪਿਰਿਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਟ੍ਰੋਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ), ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਗੈਸ, ਵਿਮਾਨਨ ਟ੍ਰਬਾਈਲ ਇੰਧਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਲਈ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ, ਪਰੰਤੂ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਜਯਿਕ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਕਰੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ];

²³*****

56. ਸੜਕਾਂ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਦੇਸੀ ਜਲਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਢੇਢੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

57. ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਯੋਗ ਗੱਡੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 35 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਟਰਾਮ ਕਾਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਤੇ ਕਰ ।

58. ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

²¹ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (i) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 52 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਇੰਦਰਾਜ 54 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (ii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 54 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਮਦ 55 "ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ [ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ] ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਤੇ ਕਰ " ਦਾ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (iii) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

59. ਟੋਲ ।

60. ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

61. ਜੀਅ ਪ੍ਰਤਿ ਕਰ ।

²⁴[62. ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿਲਪਰਚਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਕਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਲਿਕਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕੌਂਸਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਅਰੇਪੇ ਜਾਂ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।]

63. ਅਸਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਬਾਬਤ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ।

64. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧ ।

65. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

66. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫ਼ੀਸਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

ਸੂਚੀ III --ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ

1. ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਸੂਚੀ I ਜਾਂ ਸੂਚੀ II ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਲ, ਥਲ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੇਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਰਜ ਕਰਕੇ ।

2. ਫੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ।

²⁴ (ਇੱਕ ਸੌ ਇੱਕਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2016 ਦੀ ਧਾਰਾ 17(ਅ) (iv) ਦੁਆਰਾ (16.09.2016 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮੱਦ 62 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

3. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਲੋਕ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ, ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਵੱਸ਼ਕ ਸਪਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਤੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ; ਅਜਿਹੀ, ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ।
4. ਕੈਦੀਆਂ, ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ।
5. ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ; ਬਾਲ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗ, ਗੇਦ ਲੈਣ; ਵਸੀਅਤਾਂ, ਨਿਰਵਸੀਅਤੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ, ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਬਟਵਾਰਾ ; ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਨ ।
6. ਜਰਾਇਦੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ; ਵਸੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੀਕਰਣ ।
7. ਮੁਆਇਦੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲੀ, ਏਜੰਸੀ, ਢੁਆਈ ਦੇ ਮੁਆਇਦੇ, ਅਤੇ ਮੁਆਇਦਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪਰ ਜਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਆਇਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।
8. ਦਾਵੇਯੋਗ ਕੁਕਰਮ ।
9. ਦਿਵਾਲੀਆਪਣ ਅਤੇ ਦਿਵਾਲਾ ।
10. ਫ੍ਰਸਟ ਅਤੇ ਫ੍ਰਸਟੀ ।
11. ਮਹਾਂ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫ੍ਰਸਟੀ ।
- ²⁵[11 ਉ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਸਰਬ ਉਈਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ।]
12. ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਸੰਹੁਆਂ; ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਲੋਕ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ।
13. ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਲੀ ਸੰਘਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਸਾਲਸੀ ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

14. ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।
15. ਆਵਾਰਾ ਗਰਦੀ; ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਅਤੇ ਭ੍ਰਮਣਸ਼ੀਲ ਕਬੀਲੇ।
16. ਸੁਦਾਅ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਣਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਦਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਣਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
17. ਪਸ਼ੁਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਰਦਇਤਾ ਦੀ ਰੋਕ।

²⁶[17 ਉ ਜੰਗਲਾਤ]

- 17 ਅ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ]
18. ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ।
19. ਅਫ਼ੀਮ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 59 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਭੇਖਜ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ।
20. ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ।

²⁰[20ਉ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਕੰਟਰੋਲ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ।]

21. ਵਣਜਕ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਤ ਅਜਾਰੇ, ਗੁੱਟ ਅਤੇ ਟ੍ਰਸਟ ।
22. ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ; ਉਦਯੋਗਕ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ।
23. ਸਮਾਜਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਬੀਮਾਂ ; ਰੋਜਗਾਰ ਅਤੇ ਬੇਰੋਜਗਾਰੀ ।
24. ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ, ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ, ਰੋਜਗਾਰਦਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ, ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜਾ, ਨਿਰਬਲਤਾ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਰਿਆਇਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
- 25.²⁷ [ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 63,64,65 ਅਤੇ 66 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਿਆ, ਮੈਡੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਦਿੱਤੇ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ ।

26. ਕਾਨੂੰਨੀ,ਚਕਿਤਸਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ੇ ।

27 ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਉਖੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸੇਬਾ ।

28. ਦਾਨ ਅਤੇ ਦਾਨਆਧਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਦਾਨ-ਆਧਾਰੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਇੰਡੋਮੈਂਟ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ।

29. ਮਨੁੱਖਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਜਾਂ ਪੇਦਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਲਾਗ ਅਤੇ ਛੂਤ ਵਾਲੇ ਰੋਗਾਂ ਜਾਂ ਮਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਫੈਲਣ ਦੀ ਰੋਕ ।

30 ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਕੜੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਨਮਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

31. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਐਲਾਨੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ।

32. ਕੋਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੇਤਾਂ ਬਾਬਤ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੈਵਾਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਸੜਕ ਦਾ ਨਿਯਮ, ਅਤੇ ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਢੁਆਈ ।

²⁸[33. ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਮਾਲ ਦਾ—

(ਉ) ਜਿਥੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉਦਯੋਗ ਦਾ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨੀਆਂ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੇ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਮਾਲ ਦਾ ;

(ਅ) ਖਾਦ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਣਯੋਗ ਤੇ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਇ) ਡੰਗਰਾ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾਏ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕੱਚੀ ਰੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਵੇਲੀ ਹੋਈ ਜਾ ਅਣਵੇਲੀ, ਅਤੇ ਵੜੇਵਿਆਂ ਦਾ ; ਅਤੇ

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1954 ,ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ਹ) ਕੱਚੇ ਪਟਸਨ ਦਾ,]

²⁹[33 ਉ ਤੇਲ ਅਤੇ ਮਾਪ, ਸਿਵਾਏ ਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ]

34. ਕੀਮਤ ਕੰਟਰੋਲ ।

35. ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ।

36. ਫੈਕਟਰੀਆਂ ।

37. ਬੁਆਇਲਰ ।

38. ਬਿਜਲੀ ।

39. ਅਖਬਾਰਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ।

40. ³⁰[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪੂਰਾਤਤਵੀਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ।

41. ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਾਸੀ ਸੰਪੱਤੀ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਸੰਪੱਤੀ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜਾ ।

[³¹42. ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਅਧਿਗ੍ਰਹਿਣ ।]

43. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ-ਮੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਲੀਏ ਤੇ ਬਕਾਏ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬਕਾਇਆਂ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲੀ-ਯੋਗ ਰਕਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੀ ਵਸੂਲੀ ।

44. ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਰੇ ਮਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³¹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਇੰਦਰਾਜ 42 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

45. ਸੂਚੀ II ਜਾਂ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂਚਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ ।

46. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

47. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

Ministry of Law & Justice

ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ
[ਅਨੁਛੇਦ 344(1) ਅਤੇ 351]

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

1. ਅਸਾਮੀ

2. ਬੰਗਾਲੀ

[3. ¹ [ਬੋਡੋ

4. ਡੋਗਰੀ]

²[5.] ਗੁਜਰਾਤੀ

³[6.] ਹਿੰਦੀ

³[7. ਕਨੜ

³[8] ਕਸ਼ਮੀਰੀ

⁴[3[9.] [ਕੋਂਕਣੀ]

¹[10. ਮੈਥਲੀ]

⁵[11.] ਮਲਿਆਲਮ

⁴[⁶[12.] ਮਨੀਪੁਰੀ]

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (7-01-2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 3 ਨੂੰ 5 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 7 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 6 ਤੋਂ 9 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਤਰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31-08-1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 11 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁶[13.] ਮਰਾਠੀ

⁴[6[14.] ਨੇਪਾਲੀ]

⁶[15.] ⁷[ਓਡੀਆ]

⁶[16.] ਪੰਜਾਬੀ

⁶[17.] ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ

¹[18.] ਸੰਥਾਲੀ]

⁸[⁹[19.] ਸਿੰਧੀ]

¹⁰[20.] ਤਮਿਲ

¹⁰[21] ਤੇਲਗੂ

[22.] ਉਰਦੂ

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨਵੇਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 14 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 12 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 17 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਨਵਾਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, "ਓਡੀਆ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ (23..9.2011 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੰਕੀਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1967 ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਨਵੇਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 15 ਨੂੰ 19 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (7-01-2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਨਵੇਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 16 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 20 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 22 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹[ਨੈਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 31 ਅ]

1. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XXX) ।
2. ਦ ਬੰਬੇ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਸ ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXVII) ।
3. ਦ ਬੰਬੇ ਮਾਲਿਕੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXI) ।
4. ਦ ਬੰਬੇ ਤਾਲੁਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXII) ।
5. ਦ ਪੰਚ ਮਹਾਲਜ਼ ਮੇਹਵਾਸੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXIII) ।
6. ਦ ਬੰਬੇ ਖੇਤੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ VI) ।
7. ਦ ਬੰਬੇ ਪਰਗਨਾ ਐਂਡ ਕੁਲਕਰਨੀ ਵਤਨ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LX) ।
8. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਪ੍ਰੋਪ੍ਰਾਇਟਰੀ ਹਾਈਟਸ (ਐਸਟੇਟਸ, ਮਹਾਲਜ਼ ਏਲਿਨੇਟਿਡ ਲੈਂਡਸ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।
9. ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਹਈਅਰਵਾੜੀ) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXVI) ।
10. ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਹਈਅਰਵਾੜੀ) ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ I) ।
11. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1951 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੀ ਗਈ ।

12. ਦ ਰੈਦਰਾਬਾਦ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਫ ਜਾਗੀਰਜ਼) ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, 1358 ਐਫ । (1358, ਫਸਲੀ ਦਾ ਨੰ LXIX) ।

13. ਦ ਰੈਦਰਾਬਾਦ ਜਾਗੀਰਜ਼ (ਕਮਿਊਟੇਸ਼ਨ) ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, 1359 ਐਫ ।(1359, ਫਸਲੀ ਦਾ ਨੰ XXV) ।

²[14. ਦ ਬਿਹਾਰ ਡਿਸਪਲੇਸਡ ਪਰਸਨਜ਼ ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ (ਐਕੁਇਜਿਸ਼ਨ ਔਫ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XXXVIII) ।

15 ਦ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸਿਜ਼ ਲੈਂਡ ਐਕੁਇਜਿਸ਼ਨ (ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਰੈਫਿਊਜੀਜ਼) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਯੂ.ਪੀ. ਐਕਟ XXVI) ।

16. ਦ ਰੀਸੈਟਲਮੈਂਟ ਔਫ ਡਿਸਪਲੇਸਡ ਪਰਸਨਜ਼ (ਲੈਂਡ ਐਕੁਇਜਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਐਕਟ LX) ।

17. ਦ ਇੰਨਸੂਰੈਂਸ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਐਕਟ XLVII) ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਦ ਇੰਨਸੂਰੈਂਸ ਐਕਟ 1938 (1938 ਦਾ ਐਕਟ IV) ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 52 ਉ ਤੋਂ 52 ਖ ।

18. ਦ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀਜ਼ (ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪ੍ਰੋਵਿਜਨਜ਼) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਐਕਟ LI) ।

19. ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਔਫ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1953 (1953 ਦਾ ਐਕਟ XXVI) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਔਫ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਐਕਟ LXV) ਦਾ ਅਧਿਆਏ –III ਉ ।

20. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਔਫ ਪਲੈਨਿੰਗ ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXI) ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXIX ਔਫ 1951 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ।

³[21. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਔਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ X)

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

22. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਏਰੀਆ) ਟੈਨੈਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡ (ਵੈਰੀਡੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XXI) ।
23. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਏਰੀਆ) ਇਜਾਰਾ ਐਂਡ ਕਾਉਲੀ ਲੈਂਡ ਕੋਨਸਲੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਇਰਰੀਗੇਟਿਓਨ ਪੱਟਾਜ਼ ਐਂਡ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਨਸੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XXXVI) ।
24. ਦ ਆਸਾਮ ਸਟੇਟ ਐਕੂਇਜਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਲੈਂਡਜ਼ ਬਿਲੇਗਿੰਗ ਟੂ ਰਿਲਿਜ਼ਸ ਐਂਡ ਚੈਰਿਟੇਬਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਐਂਡ ਪਬਲਿਕ ਨੇਚਰ ਐਕਟ, 1959 (1961 ਦਾ ਆਸਾਮ ਐਕਟ IX) ।
25. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1953 (1954 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XX) ।
26. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੂਇਜਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XII) (ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੇ ਸਿਵਾਏ) ।
27. ਦ ਬੰਬੇ ਤਾਅਲੂਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1954 (1955 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ I) ।
28. ਦ ਬੰਬੇ ਤਾਅਲੂਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1957 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XVIII) ।
29. ਦ ਬੰਬੇ ਇਨਾਮਜ਼ (ਕੱਛ ਏਰੀਆ) ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1958 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XCVIII) ।
30. ਦ ਬੰਬੇ ਟੈਨੈਨਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਗੁਜਰਾਤ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XVI) ।
31. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XXVII) ।
32. ਦ ਸਾਗਬਰਾ ਐਂਡ ਮੇਹਵਾਸੀ ਐਸਟੇਟਸ (ਪ੍ਰੋਪ੍ਰਾਈਟਰੀ ਰਾਈਟਸ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਟਸੈਟਰਾ) ਰੇਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ I) ।

33. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਵਾਈਵਿੰਗ ਏਲਿਅਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1963(1963 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XXXIII)ਉਥੋਂ ਤਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਖੰਡ(3) ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਹਥਬਦਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਵੇ ।
34. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਐਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1961(1961 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXVII)।
35. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੇਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ (ਰੀਇਨੈਨਕਟਮੈਂਟ, ਵੈਲੀਡੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਫਰਦਰ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ,) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XLV) ।
36. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੇਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਐਕਟ XXI) ।
37. ਦ ਜੈਨਮੀਕਰਮ ਪੇਮੈਂਟ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ III) ।
38. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ XIII) ।
39. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1963 (1964 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ I) ।
40. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਕੋਡ, 1959 (1959 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XX) ।
41. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਰੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XX) ।
42. ਦ ਮਦਰਾਸ ਕਲਟੀਵੇਟਿੰਗ ਟੇਨੈਂਟਸ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXV) ।
43. ਦ ਮਦਰਾਸ ਕਲਟੀਵੇਟਿੰਗ ਟੇਨੈਂਟਸ (ਪੇਮੈਂਟ ਐਂਡ ਫ਼ੇਅਰ ਰੈਂਟ)ਐਕਟ, 1956 (1956 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXIV) ।
44. ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਕਿਊਪੈਂਟਸ ਐਂਡ ਕੁਡੀਈਰੂਪੂ(ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਫਰੰਮ ਇਵਿਕਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXXVIII) ।

45. ਦ ਮਦਰਾਸ ਪਬਲਿਕ ਟ੍ਰਸਟਸ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਸ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ LVII) ।
46. ਦ ਮਦਰਾਸ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ LVIII) ।
47. ਦ ਮਾਈਸੋਰ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIII) ।
48. ਦ ਕੁਰਗ ਟੈਨੈਂਸ ਐਕਟ, 1957 (1957 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIV) ।
49. ਦ ਮਾਈਸੋਰ ਵਿਲੇਜ ਐਂਡ ਸਿਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIV) ।
50. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XXXVI) ।
51. ਦ ਮਾਈਸੋਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ X) ।
52. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ XVI) ।
53. ਦ ਉੜੀਸਾ ਮਰਜ਼ਡ ਟੈਰਿਟਰੀਜ਼ (ਵਿਲੇਜ ਐਂਡ ਸਿਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1963 (1963 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ X) ।
54. ਦ ਪੰਜਾਬ ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਔਫ਼ ਲੈਂਡ ਟੈਨਿਓਰਜ਼ ਐਕਟ, 1953 (1953 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ X)
55. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ III) ।
56. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਂਡ ਬਿਸਵੇਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ VIII) ।
57. ਦ ਕੁਮਾਊ ਐਂਡ ਉੱਤਰਖੰਡ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XVII) ।
58. ਦ ਉੱਤਰਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।

59. ਦ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਔਸਟੇਟਸ ਐਕਟਿਜ਼ਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1953 (1954 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ I) ।
60. ਦ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1955 (1956 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ X) ।
61. ਦ ਦਿਹਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਐਕਟ VIII) ।
62. ਦ ਦਿਹਲੀ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ 24) ।
63. ਦ ਮਨੀਪੁਰ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ 33) ।
64. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਂਟਰਲ ਐਕਟ 43) ।
- ⁴[65. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 35) ।
66. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 25) ।
- ⁵[67. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਐਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਿਡਿੰਗਜ਼) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I) ।
68. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੂਈਜੀਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ I) ।
69. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੂਈਜੀਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ IX) ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੈਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

70. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ V) ।
71. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਸੀਲਿੰਗ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 2)
72. ਦ ਹਰਿਆਣਾ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 26) ।
73. ਦ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 19)
74. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 17)
75. ਦ ਮੱਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 12)।
76. ਦ ਮੱਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਮੱਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 13)।
77. ਦ ਮੈਸੂਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1974 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ I)।
78. ਦ ਪੰਜਾਬ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ 10)।
79. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਇੰਪ੍ਰੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 11)।
80. ਦ ਗੁਡਾਲਰ ਜਨਮਮ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਾਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਰਈਅਤਵਾੜੀ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਐਕਟ 24)।
81. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XII)।
82. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕੁਇਜੀਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1964 (1964 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXII)।

83. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕੁਇਜੀਸ਼ਨ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXXIII)।

84. ਦ ਬੰਬੇ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਂਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਗੁਜਰਾਤ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 5)।

85. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 9)।

86. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਐਕਟ 7) ।

87. ⁶[* * * *]

88. ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਐਂਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 65)।

89. ਦ ਰਿਕਿਊਜੀਸ਼ਨਿੰਗ ਐਂਡ ਐਕੁਇਜੀਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਮੂਵੇਬਲ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 30)।

90. ਦ ਮਾਈਨਜ਼ ਐਂਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1957 (1957 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 67) ।

*91. ਦ ਮਨੇਪਲੀਜ਼ ਐਂਡ ਰਸਟ੍ਰਿਕਟਿਵ ਟ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਿਜ਼ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 54) ।

92. ⁷[* * * *]

93. ਦ ਕੇਕਿੰਗ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨਜ਼) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 64) ।

94. ਦ ਕੇਕਿੰਗ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 36) ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 87 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 92 ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

* ਮੁਕਾਬਲਾ ਐਕਟ, 2002 (2003 ਦਾ 12) (1.9.2009 ਤੋਂ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

95. ਦ ਜੈਨਰਲ ਇਨਸੂਰੈਂਸ ਬਿਜ਼ਿਨੇਸ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 57)।
96. ਦ ਇੰਡੀਅਨ ਕੋਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 58)।
97. ਦ ਸਿੱਕ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗਜ਼ (ਟੇਕਿੰਗ ਓਵਰ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 72)।
98. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਟੇਕਿੰਗ ਓਵਰ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 15)।
99. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 26) ।
- *100. ਦ ਫ਼ਾਰੇਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 46) ।
101. ਦ ਅਲਕੋਕ ਅਸਡਾਊਨ ਕੰਪਨੀ ਲਮਿਟਿਡ (ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗਜ਼) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 56) ।
102. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਕਾਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 28)।
103. ਦ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਇਮੇਲੂਮੈਂਟਸ (ਕੰਪਲਸਰੀ ਡਿਪਾਜਿਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 37) ।
104. ਦ ਕਾਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਆਫ ਫ਼ਾਰੇਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਐਂਡ ਪਰੀਵੈਨਸ਼ਨ ਆਫ ਸਮੱਗਲਿੰਗ ਐਕਟਿਵਿਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1974 (74 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 52) ।
105. ਦ ਸਿੱਕ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 57)।

* ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਟਦਾ ਪ੍ਰਬੰਦ ਐਕਟ, 1999 (1999 ਦਾ 42) (1.6.2000 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

106. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1964 (1965 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XVI) ।
107. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXII)।
- 108 ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XVI) ।
109. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXIII)।
110. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXVII)।
111. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXVIII) ।
112. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXVII) ।
- 113.ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XIII) ।
114. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ)ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ L)।
115. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13) ।
116. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1966 (1967 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 8)।

117. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1967 (1967 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।
118. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।
119. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 18) ।
120. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜੀਸ਼ਨ ਔਫ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 18) ।
121. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜੀਸ਼ਨ ਔਫ ਸੀਲਿੰਗ ਔਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 2)।
122. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਥਰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਐਕਟ 3)।
123. ਦ ਦਾਦਰਾ ਐਂਡ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 3)।
124. ਦ ਦਾਦਰਾ ਐਂਡ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 5) ।
- ⁸[125. ਮੇਟਰ ਵਹਿਕਲ ਐਕਟ, 1939⁹ (1939 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 4) ਦੀ ਧਾਰਾ 66ਉ ਅਤੇ ਅਧਿਆਏ 4ਉ ।
126. ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਐਕਟ 10)
127. ਤਸਕਰੀ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ (ਸੰਪਤੀ ਜ਼ਬਤ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 13)
128. ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 19)

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (27.5.1976) ਇੰਦਰਾਜ 125 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 188 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ਹੁਣ ਮੇਟਰ ਵਿਹਿਕਲ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 59) ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇਖੋ ।

⁹ ਹੁਣ ਮੇਟਰ ਵਿਹਿਕਲ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 59) ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇਖੋ ।

129. ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਪਰਿਰੱਖਣ ਅਤੇ ਤਸਕਰੀ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 20)

¹⁰[130 x x x x x x]

131. ਲੇਵੀ ਚੀਨੀ ਸਮਾਨ ਕੀਮਤ ਫੰਡ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 31)

132. ਨਗਰ ਭੇਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਵਿਨਿਗਮ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 33)

133. ਸੰਘ ਲੇਖਾ ਵਿਭਾਗੀਕਰਣ (ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਰਗ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 59)

134. ਅਸਾਮ ਅਧਿਕਤਮ ਭੂਮੀ ਜੇਤ ਸੀਮਾ ਧਾਰਨ ਐਕਟ, 1956 (1957 ਦਾ ਅਸਾਮ ਐਕਟ I)

135. ਬੰਬਈ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਭੇਂ (ਵਿਦਰਭਾ ਖੇਤਰ) ਐਕਟ, 1958 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XCIX)

136. ਗੁਜਰਾਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 14)

137. ਹਰਿਆਣਾ ਭੂਮੀ ਜੇਤ ਤੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 17)

138. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 8)

139. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲਾਟੀ ਭੇਂ ਸੋਧ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 18)

140. ਕਰਨਾਟਕ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 31)

141. ਕਰਨਾਟਕ ਭੇਂ ਸੁਧਾਨ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 27)

142. ਕੇਰਲ ਬੇਦਖਲੀ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 12)

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 130 ਦਾ ਲੇਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

143. ਤਿਰੀਪੁਵਾਰਮ ਅਦਾਇਗੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 19)
144. ਸ੍ਰੀ ਪਦਮ ਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 20)
145. ਸ੍ਰੀ ਪੰਡਾਵਰਕਾ ਭੂਮੀ (ਸੋਪਣ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 20)
146. ਕੇਰਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਦੇਣ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 26)
147. ਕੇਰਲ ਖੇਤੀਕਾਮੇ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 18)
148. ਕੇਰਲ ਕਾਜੂ ਕਾਰਖਾਨਾ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 29)
149. ਕੇਰਲ ਚਿਟੀਜ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 23)
150. ਕੇਰਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਭੂਮੀ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਰੋਕ ਅਤੇ ਭੋਂ ਅਲਾਗ ਰੋਕਣ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 31)
151. ਕੇਰਲ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 15)
152. ਕਾਨਮ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 16)
153. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1974 ਦਾ ਐਕਟ 20)
154. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1976 ਦਾ ਐਕਟ 02)
155. ਪੱਛਮੀ ਖਾਨਦੇਸ਼ ਮੋਹਵਾਸੀ ਸੰਪਤੀ (ਸੰਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖਾਤਮਾ, ਆਦਿ) ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਨਿਯਮ ਐਕਟ 1)
156. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਪਰਤਾਉਣ ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XIV)
157. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੂਮੀ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXI)

158. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXIX)
159. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੋਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ) ਅਤੇ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XLVII)
160. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੋਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ II)
161. ਉੜੀਸਾ ਸੰਪਦਾ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ I)
162. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ XXVII)
163. ਰਾਜਸਥਾਨ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾ ਦੇ ਸੰਪਦਾ ਅਰਜਨ ਐਕਟ, 1963 (1964 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 11)
164. ਰਾਜਸਥਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਅਰਪਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 08)
165. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰਾਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)
166. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 17)
167. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 41)
168. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 10)
169. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 20)

170. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਤੀਜੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 37)

171. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਚੌਥੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 39)

172. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਛੇਵੀਂ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 07)

173. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਪੰਜਵੀਂ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 10)

174. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 15)

175. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਤੀਜੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 30)

176. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 32)

177. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 11)

178. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 21)

- 179 ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1971 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1971 ਦਾ 21) ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1974 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1974 ਦਾ 34,) ਦੁਆਰਾ 1950 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿੰਮੀਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਅਤੇ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1, 1951) ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੇਧ
180. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਧਿਕਤਮ ਜੇਤ-ਸੀਮਾ ਅਰੇਪਣ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1976 ਦਾ 20 ,)
181. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXVII)
182. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਇਤਕਾਲ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣ ਐਕਟ, 1973 (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIII)
183. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXXIII)
184. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIII)
185. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XII)
186. ਦਿੱਲੀ ਭੇਂ ਜੇਤ (ਅਥਿਕਤਮ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 15)
187. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ, ਮੁੰਡਕਰ (ਬੇਦਖਲੀ ਭੇਂ ਹਿਫਾਜਤ) ਐਕਟ, 1975 (1976 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਪ ਐਕਟ 1)
188. ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਭੇਂ ਸੁਧਾਨ (ਅਥਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਐਕਟ, 1973 (1974 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 9)
- ¹¹189. ਅਸਮ (ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਤਰ) ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਅਸਮ ਐਕਟ, XXIII)

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਵਤਾਲਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (26.8.1984 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 189 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 202 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

190. ਅਸਮ (ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੱਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਤਰ) ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਅਸਮ ਐਕਟ XVIII)
191. ਬਿਹਾਰ ਭੇਂ ਸੁਧਾਨ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੇਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 13)
192. ਬਿਹਾਰ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੇਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 22)
193. ਬਿਹਾਰ ਭੇਂ ਸੁਧਾਨ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੇਂ ਅਰਜਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ VII)
194. ਭੇਂ ਅਰਜਨ (ਬਿਹਾਰ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1979 (1980 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 2)
195. ਹਰਿਆਣਾ ਭੇਂ-ਜੇਤ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 14)
196. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1978 (1979 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 25)
197. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 11)
198. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿਮੀਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)
199. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ ਭੇਂ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIV)
200. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ ਭੇਂ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ LVI)
201. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1964 (1964 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਐਕਟ 7)

202. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜ਼ਰਾਇਤੀ (ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਐਕਟ 17)
- ¹²203. ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਭੇਂ ਅੰਤਰਣ ਵਿਨਿਯਮਨ, 1959 (1959 ਦਾ ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
204. ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਭੇਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਸਤਾਰਨ ਅਤੇ ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1963 (1963 ਦਾ ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 2)
205. ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1970 (1970 ਦਾ ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
206. ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੇਂ ਅੰਤਰਣ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1971 (1971 ਦਾ ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
207. ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੇਂ ਅੰਤਰਣ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1978 (1978 ਦਾ ਆਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
208. ਬਿਹਾਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1885 (1885 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 8)
209. ਛੋਟਾ ਨਾਗਪੁਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1908 (1908 ਦਾ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 6) (ਅਧਿਆਏ VIII-ਧਾਰਾ 46, ਧਾਰਾ 47, 48, ਧਾਰਾ 48ਉ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 49, ਅਧਿਆਏ X - ਧਾਰਾ 71, ਧਾਰਾ 71ਉ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 71 ਅ ਅਤੇ ਅਧਿਆਏ XVIII - ਧਾਰਾ 240, ਧਾਰਾ 241, ਧਾਰਾ 242) ।
210. ਸੰਥਾਲ ਪਰਗਨਾ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ (ਪੂਰਕ ਉਪਬੰਧ) ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 14) ਧਾਰਾ 53 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ।
211. ਬਿਹਾਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਵ ਵਿਨਿਯਮ, 1969 (1969 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਵਿਨਿਯਮ 1)

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛਿਆਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (7.6.1990 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਜਾ 203 ਤੋਂ ਇੰਦਰਜਾ 257 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

212. ਬਿਹਾਰ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਦਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੇਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ. 1982 (1982 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ, 55)
213. ਗੁਜਰਾਤ ਦੇਵਸਥਾਨ ਇਨਾਮ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 16)
214. ਗੁਜਰਾਤ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 37)
215. ਗੁਜਰਾਤ ਅਧਿਕਤਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੇਂ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਕਟ, 43)
216. ਗੁਜਰਾਤ ਦੇਵਸਥਾਨ ਇਨਾਮ ਖਾਤਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 27)
217. ਗੁਜਰਾਤ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 30)
218. ਮੁੰਬਈ ਭੇਂ-ਮਾਲੀਆ (ਗੁਜਰਾਤ ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 37)
219. ਮੁੰਬਈ ਭੇਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ ਅਤੇ ਭੇਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਗੁਜਰਾਤ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 8)
220. ਹਿਮਾਲਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1968 (1969 ਦਾ ਹਿਮਾਲਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)
221. ਹਿਮਾਲਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਹਿਮਾਲਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 16)
222. ਕਰਨਾਟਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਕੁਝ ਕੁ ਭੇਂ ਮਨਾਹੀ) ਐਕਟ, 1978 (1979 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 2)
223. ਕੇਰਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 13)
224. ਕੇਰਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 19)
225. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ-ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 61)
226. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ-ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)
227. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੇਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 11)

228. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1984 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1)
229. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 14)
230. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 8)
231. ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਭੇਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ, 1966 (1966 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 41) ਧਾਰਾ 36 ਧਾਰਾ 36ਉ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 36ਅ ।
232. ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਭੇਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਭੇਂ ਪਰਤਾਉਣ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 30)
233. ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਕੁਝਕੁ ਭੇਂ ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਅਤੇ ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਸੰਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1985 (1985 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 16)
234. ਉੜੀਸਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ) ਚੁੱਕ ਸੰਪਤੀ ਅੰਤਰਣ ਵਿਨਿਯਮ, 1956 (1956 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਵਿਨਿਯਮ 2)
235. ਉੜੀਸਾ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 29)
236. ਉੜੀਸਾ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 30)
237. ਉੜੀਸਾ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 44)
238. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)
239. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 13)
240. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ(ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 21)
241. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1979 (1980 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 8)

242. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 21)

243. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 59)

244. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੇਧ ਐਕਟ, 1983 (1984 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 2)

245. ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 20)

246. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 18)

247. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 11)

248. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)

249. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸੰਪਦਾ ਅਰਜਨ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 36)

250. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਜੇਤ ਮਾਲੀਆ ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 44)

251. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 41)

252. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਜੇਤ ਮਾਲੀਆ(ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 33)

253. ਕਲਕੱਤਾ ਠੇਕਾ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 37)

254. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਜੇਤ ਮਾਲੀਆ(ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)

255. ਕਲਕੱਤਾ ਠੇਕਾ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ) ਸੇਧ ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 41)

256. ਮਾਰੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 1).

257. ਮਾਰੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1980 (1981 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 1)

¹³257.ਉ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਪਿਛੜਾ ਵਰਗ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ) ਐਕਟ, 1993 (1994 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ, 45)

¹⁴258. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1947 (1948 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 4)

259. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1956 (1956 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 22)

260. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 7) ।

261. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 9)

262. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1973 (1975 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 27) ।

263. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1981 (1982 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 35)।

264. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ)(ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 21) ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਤਰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1994 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.8.1994 ਤੋਂ)ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਤਰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (30.8.1995 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 258 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 284 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

265. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਤੋਂ ਮੁਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 11) ।
266. ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 11)।
267. ਕਰਨਾਟਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਕੁਝ ਕੁ ਤੋਂ ਅੰਤਰਣ ਮਨਾਹੀ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 3)।
268. ਕੇਰਲ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 16) ।
269. ਕੇਰਲ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 2) ।
270. ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 9) ।
271. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 16) ।
272. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 2) ।
273. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12) ।
274. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਤੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਮ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1983 (1984 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 3)।
275. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ ਨਿਯਮ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 57)।
276. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਤੋਂ ਸੀਮਾ ਸੁਧਾਰ ਨਿਯਮ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1987 (1988 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 4)।
277. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਤੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਮ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 30)।
278. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 50) ।

279. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 5) ।

280. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 19) ।

281. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਤੀਜੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 35) ।

282. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23) ।

283. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1990(1990 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 24) ।

284. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਐਕਟ, 1991 (1991 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 12) ।

ਵਿਆਖਿਆ : ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 3) ਦੇ ਅਧੀਨ
ਅਨੁਛੇਦ 31ਓ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਜਨ ਉਸ ਉਲੰਘਣ
ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੱਕ ਸੁੱਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

¹[ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[(ਅਨੁਛੇਦ 102 (2) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 191 (2)]

ਦਲ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ:-

1. ਅਰਥ ਨਿਰਣਾ - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੇ :-

(ਉ) “ਸਦਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ;

(ਅ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੈਰਾ 2² ਜਾਂ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, “ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ” ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਿਆ ਸਮੂਹ ਹੈ ;

(ਇ) ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ “ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ” ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ;

(ਸ) “ਪੈਰਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦਾ ਪੈਰਾ ;

ਦਲ ਬਦਲੀ 2(1) ³[ਪੈਰਾ 4 ਅਤੇ ਪੈਰਾ 5] ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਦੇ ਆਧਾਰ ਮੈਂਬਰ, ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ ਤੇ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੇ—

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਦਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.3.1985 ਤੋਂ) ਜੋੜੀ ਗਈ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ “ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3” ਦਾ ਲੇਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਤਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 3, ਪਰਾ 4 ਅਤੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ।

ਕਾਬਲੀਅਤ
।

(ਉ) ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਮਤਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਤਦਾਨ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤਦਾਨ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :- ਇਸ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ-

(ਉ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੁਣਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ;

(ਅ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ :-

(i) ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ;

(ii) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 99 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜ਼ਨਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮੈਂਬਰ

ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

- (2) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- (3) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ, ਸਦਨ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 99 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- (4) ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੀ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੇ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬੰਣਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ, ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ)-

(i) ਜਿੱਥੇ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਉਥੇ, ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਹੈ ।

(ii) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ (2) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਦਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ (3) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਦਨ ਦਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਹੈ

41. * * *

ਦਲ ਬਦਲੀ 4(1) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ
 ਦੇ ਆਧਾਰ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ
 ਤੇ ਨਾ- ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਦਾਵਾ
 ਕਬਲੀਅਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ-
 ਦਾ -

ਵਿਲੀਨਤਾ

ਦੀ ਸੂਰਤ
 ਵਿਚ ਲਾਗੂ
 ਨਾ ਹੋਣਾ।

(ਉ) ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ
 ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਤੋਂ ਬਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ
 ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਲੀਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰੇ
 ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ
 ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ
 ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ
 ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ
 ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ
 ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ
 ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰੇ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ
 ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਹੋਈ ਤਦ ਸਮਝੀ
 ਜਾਵੇਗੀ ਜਦ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ
 ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

(5) ਛੋਟ - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ
 ਵਿਅਕਤੀ, ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ
 ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਇਕਾਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 3 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਉ) ਜੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ, ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਸਦਸੱਤਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਲ ਬਦਲੀ 6.(1) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ, ਨਾ- ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਦੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਕਾਬਲੀਅਤ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ :
ਬਾਬਤ ਪਰੰਤੂ ਜਿਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਨ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਇਹ ਨਿਰਣਾ। ਸਵਾਲ ਸਦਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਦਨ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਚੁਣੇ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ

(2) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਅਨੁਛੇਦ 122 ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 212 ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ

ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ ।

[ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਤੇ ਰੋਕ ।

⁵7. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਨਿਯਮ । 8(1) ਇਸ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਰੇਠਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ :-

(ਉ) ਸਦਨ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜੋ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨੇਤਾ, ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਬਾਬਤ ਪੈਰ੍ਹਾ 2 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਮਾਫੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਉਹ ਅਥਾਰਟੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਇ) ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਦਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਪੈਰ੍ਹਾ 6 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

(2) ਸਦਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ

⁵ ਪੈਰ੍ਹਾ 7 ਦੇ ਕਿਰੋਤੇ ਹੋਲੋਹਨ ਬਨਾਮ ਜੇ ਚਿਲੂਹ ਅਤੇ ਹੋਰ (1992) ਆਈ ਏਸ ਸੀ ਸੀ 309 ਵਿਚ ਬਹੁਮੱਤ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਦਨ ਅੱਗੇ, ਕੁਲ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਮੁੱਦਤ ਇਕ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕ੍ਰਮਵਰਤੀ ਇਜਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਉਹ ਨਿਯਮ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਸਦਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 105 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 194 ਦੇ ਉਬਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਦਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

1[ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 243 ਖ)

1. ਖੇਤੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਵਿਸਤਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
2. ਭੋਂ ਵਿਕਾਸ, ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ, ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਰਿਰੱਖਣ।
3. ਲਘੂ, ਸਿੰਜਾਈ, ਜਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜਲ ਵਿਭਾਜਤ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
4. ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਡੇਰੀ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ।
5. ਮੱਛੀ ਉਦਯੋਗ।
6. ਸਮਾਜਕ ਵਣ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਵਣ ਪਾਲਣ।
7. ਲਘੂ ਵਣ ਉਤਪਾਦ।
8. ਛੋਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਪਯੋਗ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੈਸੈਸਿੰਗ ਉਦਯੋਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
9. ਖਾਦੀ, ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਉਦਯੋਗ।
10. ਪੇਂਡੂ ਆਵਾਸ।
11. ਜਲਪਾਨ।
12. ਇੰਧਨ ਅਤੇ ਚਾਰਾ।
13. ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲੀਆਂ, ਪੁਲ, ਪੱਤਣਾ, ਜਲ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ।
14. ਪੇਂਡੂ ਬਿਜਲੀਕਰਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਵਿਤਰਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
15. ਗੈਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਗਤ ਉਰਜਾ ਸਰੋਤ।
16. ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ।
17. ਸਿੱਖਿਆ, ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
18. ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਸਿੱਖਿਆ।
19. ਬਾਲਗ ਅਤੇ ਅਣ-ਉਪਚਾਰਕ ਸਿੱਖਿਆ।
20. ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ।
21. ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।
22. ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਤਿਹਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (24.4.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

23. ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਵੱਛਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
24. ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ।
25. ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ ।
26. ਸਮਾਜਿਕ ਭਲਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਬੁੱਧੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
27. ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ।
28. ਸਰਬਜਨਕ ਵਿਤਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ।
29. ਫਿਰਕੇ ਪਰ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖ ਰੱਖਾ ॥

Ministry of Law & Justice

¹[ਬਾਰੂਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 243 ਦ)

1. ਸ਼ਹਿਰੀ ਯੋਜਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
2. ਭੇਂ ਉਦਯੋਗ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ ।
3. ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ।
4. ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਲ ।
5. ਘਰੇਲੂ, ਉਦਯੋਗਕ ਅਤੇ ਵਣਜਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਜਲ ਪੂਰਤੀ ।
6. ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ (ਲੋਕ ਸਿਹਤ), ਸਵੱਛਤਾ, ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ।
7. ਫਾਇਰ ਸਰਵਿਸ (ਅਗਨੀ ਸੇਵਾ)।
8. ਨਹਿਰੀ ਵਣ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪਰਸਥਿਤੀ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ।
9. ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ।
10. ਗੰਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਉਥਾਨ ।
11. ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ ਖਾਤਮਾ ।
12. ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੁੱਖ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਰਕ ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ, ਖੇਲ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ।
13. ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੂਰਵ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਬੜਾਵਾ ।
14. ਦਫਨਾਉਣ ਅਤੇ ਕਬਰ-ਸਥਾਨ, ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ, ਸਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਆਦਿ ।
15. ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ; ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰੂਰਤਾ ਨਿਵਾਰਣ ।
16. ਜਨਮ-ਮਰਣ ਅੰਕੜੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੇਤ ਰਜਿਸਟ੍ਰੀਕਰਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
17. ਸਰਬਜਨਕ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਲੀਆਂ ਚ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਪਾਰਕਿੰਗ ਸਥਲ, ਬਸ ਸਟਾਪ ਅਤੇ ਜਨ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
18. ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਅਤੇ ਚਰਮਸੇਧ ਕਾਰਖਾਨਾ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ]

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚੋਰਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.6.1993) ਤੋਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

ਅਨੁਲੱਗ-I

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋ ਵੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2015

[28 ਮਈ, 2015]

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਏ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਨ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕੁਛ ਕੁ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਐਕਟ

ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਛਿਆਠਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਐਕਟ ਬਣੇ

1. ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ – ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ (ਇੱਕ ਸੋ ਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।
2. ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ: – ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ,

(ਉ) “ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ -ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਰਜਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਅ) “ਨਿਯਤ ਦਿਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਜਣ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ;

(ਇ) “ ਭਾਰਤ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ ਭੇਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਕਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਨੂੰ ਹੋਇਆਂ

ਕਰਾਰ, ਤਰੀਕ 26 ਦਸੰਬਰ, 1974, ਤਰੀਕ 30 ਦਸੰਬਰ, 1974 ਤਰੀਕ 7 ਅਕਤੂਬਰ, 1982 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 26 ਮਾਰਚ, 1992

(ਸ) “ਅੰਤਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ- ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਟੋਕਾਲ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

3. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਹਿਰੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ-

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ,-

(ਉ) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰਾ ਵਿਚ, “ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਢੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਅ) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰਾ ਵਿਚ, “ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋਢੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਇ) ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰੇ ਵਿਚ “ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋਢੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਬਰੈਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਸ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰੇ ਵਿਚ, “ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੇ ਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 11 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਧਾਰਾਵਾਂ 2(ਉ), 2(ਅ) ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ]

ਭਾਗ I

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) ਅਤੇ (ਅ) (ii) (iii) (iv) (v) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਭਾਗ II

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) ਅਤੇ (ਇ) (i) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਭਾਗ III

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ (12) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2(II),3(I), ਉ (iii)(iv)(v)(vi) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ।

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਧਾਰਾਵਾਂ 2(ਅ), 2(ਸ) ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ]

ਭਾਗ I

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) (ਸ) (i) ਅਤੇ (ii) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਭਾਗ II

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) (ਅ) (i) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਭਾਗ III

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2(II) 3(I)(ਉ) (i) (ii) (vi) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

(ਅਨੁਲੱਗ)

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਧਾਰਾ 2 (ਇ) ਵੇਖੋ)

1. ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੇਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਤੇ ਟੁਕਾਂ

ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਅੰਤਰ-ਖੇਤਰ (ਇਨਕਲੇਵ)

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਥਿੱਤ ਭਾਰਤ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਥਿਤ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵਾ ਦਾ, ਪੈਰਾ 14 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਕਲੇਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਟਾਂਤਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਸੁਸੰਗਤ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ 31 ਦਿਸੰਬਰ, 1974 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੱਦਬੰਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਛੇਤੀ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 31 ਮਈ, 1975 ਤੱਕ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾ ਲਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਧਾਰ ਕੀਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ 31 ਦਿਸੰਬਰ, 1975 ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੈਟਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

II ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੋਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਤੋਂ ਟੁਕਾਂ

ਅਨੁਛੇਦ 2:

(II) 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1, ਖੰਡ (12) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਇਨਕਲੇਵ

111. ਸੰਯਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਐਲ.ਆਰ.ਅਤੇ ਐਮ., ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਡੀ.ਐਲ, ਆਰ. ਅਤੇ ਐਮ. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ (ਭਾਰਤ) ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਪਰੈਲ, 1977 ਵਿਚ ਹਸਤਾਖਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭੋਂ ਕਰ ਇਨਕਲੇਵ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੀ 111

ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲੇਵ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦੇ 51 ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵ ਦਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਆਵਜੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਨੁਛੇਦ 3

(1) 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :--

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਕਰਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਕਬਜ਼ਾ ਭੂ ਖੇਤਰ ਇੰਡੈਕਸ ਨਕਸ਼ਾ (ਏ.ਪੀ.ਐਲ. ਨਕਸ਼ੇ) ਵਿਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ, 2010 ਅਤੇ ਅਗਸਤ, 2011 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭੌ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਚਿੱਤਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਰਨਣ ਹੇਠਾਂ ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਿਯਤ ਹੱਦ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੱਦਬੰਦੀ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੁਸੰਗਤ ਹੱਦਬੰਦੀ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਇਨਕਲੇਵਾ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਪਰ ਵਰਣਤ ਇੰਡੈਕਸ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਚਿੱਤਰਨ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ

(ਉ) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸੈਕਟਰ

(i) ਬੋਸਮਾਰੀ-ਸਪੂਗਰੀ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆਂ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੂੰ 154/4-ਐਸ/ਤੋਂ 157 /1ਐਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਰਾਨੇ ਬਹਾਅ ਰਸਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੱਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1962 ਦੇ ਚੱਕਬੰਦੀ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚੀ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ, 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਅਧਾਰਕੋਟਾ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆਂ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 152/5-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/1-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(iii) ਪਕੂਰੀਆ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 151/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ:152/2-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(iv) ਚਾਰ ਮਹਾਂਕੁੰਡੀ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 153/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/19-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(v) ਹਰੀਪਾਲ/ਖੁਤਾਦਾਰ/ਬਟੇਲੀ/ਸਪਾਮੇਰੀਐਨ.ਐਨ.ਪੁਰ(ਪਟਾਰੀ) (ਨੈਗਾਨ-ਮਾਲਦਾ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 242/ਐਸ/13 ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 243/7-ਐਸ./5 ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਰੇਖਾ ਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੱਥ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(vi) ਬੇਰੁਬਾੜੀ (ਪੰਜਗੜ-ਜਲਪਾਈਗੁੜੀ) ਖੇਤਰ

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕੂਰਤ ਧਾਰਤ ਬੇਰੁਬਾੜੀ ਖੇਤਰ (ਪੰਚਗੜ੍ਹ ਜਲਪਾਈ ਗੁੜੀ) ਅਤੇ ਬਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲਤ ਧਾਰਤ (ਪੰਚਗੜ੍ਹ ਜਲਪਾਈ ਗੁੜੀ) ਵਿਚ ਹੱਦ ਰੇਖਾ 1996-1998 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਅ) ਮੇਘਾਲਯ ਸੈਕਟਰ

(i) ਲੋਬਾਚੇਰਾ-ਨੂਨਚੇਰਾ

ਲਈਲਾਂਗ-ਬਲਿਚੇਰਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡ ਨੰ: 1315/5-ਐਮ.ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ 315/15-ਐਮ. ਤੱਕ ਲਈਲਾਂਗ-ਨੂਨਚੇਰਾ ਵਿਚ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ. 1316/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ:1316/11-ਐਮ ਤੱਕ ਲਈਲਾਂਗ-ਲਹਿਲੰਗ ਵਿਚ ਹੱਦਖੰਡਾ ਨੰ: 1317 ਤੋਂ ਖੰਡਾ ਨੰ 1317/13-ਐਮ ਤੱਕ ਅਤੇ ਲਈਲਾਂਗ-ਲੁਭਾਚੇਰਾ ਵਿਚ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1318/1-ਐਮ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ 1318/2 ਐਸ.ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਚਾਹ ਬਾਗ ਨਾ ਦੇ ਕੀਨਾਰੇ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਸੰਬਰ, 2010 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਪਿਰਡੀਵਾਹਪਤੂਆ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ 1270/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ 1271/1 ਟੀ ਤੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਤੇਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਦ ਕੇੜਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਡੀਵਾਹ ਪਿੰਡ ਬਆਰਤੀ ਰਾਠਟਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਨਸੇ ਦੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਿੰਦੂ ਨੰ 6 ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿਆਗ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(iii) ਲਿੰਗਖਾਟ ਖੇਤਰ

(ਉਉ) ਲਿੰਗਖਾਣ-1/ ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਖਾਣ-II/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ

ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਿੰਦੂ ਨੰ 6 ਨੇੜੇ ਪਿਆਗ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(iii) ਲਿੰਗਖਾਟ ਖੇਤਰ

(ਉਉ) ਲਿੰਗਖਾਣ-1/ ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਖਾਣ-II/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1264/4-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ 1265 ਅਤੇ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1265/6-ਐਸ ਤੋਂ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1265/9-ਐਸ ਤੱਕ ਉਸ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਦ ਕੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਉਅ) ਲਿੰਗਖਾਟ-ਸੋਨਾਰਾਹਟ

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1266/13-ਐਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਦੇ ਨਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਥੇ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰਖਾ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਪੂਰਵ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਨਾਲ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪੂਰਵ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਦੇ ਉਤਰੀ ਕਿਰਾਨੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੁਓ ਉਥੇ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1267/4-ਆਰ.ਵੀ. ਅਤੇ 1267/13-ਆਕ.ਆਈ. ਕੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੱਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

(iv) ਦਾਵਕੀ/ਤਮਾਬਿਲ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 12675/1-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1257/7-ਐਸ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸੀਧੀ ਰੇਖਾ ਦੋ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ “ਜੀਰੋ ਰੇਖਾ” ਤੇ ਬਾੜ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ ।

(v) ਨਲਜੂਰੀ ਸ਼੍ਰੀਪੂਰ ਖੇਤਰ

(ਉਉ) ਨਲਜੂਰੀ -1

ਸੀਮਾਂ ਰੇਖਾ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1273/2-ਐਸ. ਤੋਂ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਾ ਨੰ 166 ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਤ ਤਿੰਨ ਭੋਂ- ਖੰਭਾ ਤੱਕ ਉਥੇ ਤੱਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰੇਖਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਥੇ ਤਕ ਉਹ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/5-ਟੀ ਤੋਂ ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲੇ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਲ ਦੇ ਦੋ ਭੋਂ-ਖੰਭਾ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪੂਰਵ ਦੇ ਵੱਲ ਉਥੇ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/4-ਐਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਖੀਚੀ ਗੀ ਰੇਖਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

(ਉਅ) ਨਲਜੂਰੀ-III

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1278/2-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1279/3-ਐਸ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਇੱਕ ਸੀਧੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(vi) ਮੁਕਤਾਪੁਰਯਡੀਬੀਰਹਾਵੋਰ ਖੇਤਰ

ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਿਕਾ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਮੰਦਿਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਜੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾਪੁਰ ਵਲੋਂ ਦੇ ਤੱਟ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾਪੁਰ/ਡੀਬੀਰ ਹਾਵੋਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਥਿੱਤੀ ਪਾਣੀ ਬਾਂਡੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(ਇ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਸੈਕਟਰ

(i) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ/ਮਾਲਵੀ ਬਜਾਰ ਸੈਕਟ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਨਗਰ-ਚੰਪਰਾਈ ਚਾਹ ਬਾਗਾਨ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1904 ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1905 ਤੱਕ ਸੋਨਾਰ ਚੇਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਲਤ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਸ) ਆਸਾਮ ਸੈਕਟਰ

(i) ਆਸਾਮੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਕਾਲਾਬਾੜੀ (ਬਰੇਈਵਾਰੀ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1066/24-ਟੀ ਤੋਂ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1067/16-ਟੀ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਲਤ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਆਸਾਮ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਪੱਲਾਥਾਲ ਸੈਕਟਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1371/3-ਐਸ ਤੋਂ ਹਆਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1371/7-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਚਾਰ ਬਾਗਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਨ ਬਾਗਾਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੱਦ ਖੰਡਾ ਨੰ: 1372 ਤੋਂ 1373 /2-ਐਮ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

III ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸੰਤਬਰ, 2011 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ।

ਉ. ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਯੋਗ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲੇਵ, ਖੇਤਰਫਲ ਸਮੇਤ

ਕ੍ਰਮ ਨੰ	ਛਿਟਾਂ ਦਾ ਨਾਂ	ਛਿਟ ਨੰ :	ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ	ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ	ਏਕੜ ਵਿਚ ਖੇਤਰਫਲ
1	2	3	4	5	6
ਉ. ਸੁਤੰਤਰ ਛਿਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ					
1.	ਗਰਾਟੀ	75	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	58.23

2	ਗਰਾਟੀ	76	ਪੇਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.79
3	ਗਰਾਟੀ	77	ਪੇਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	18
4	ਗਰਾਟੀ	78	ਪੇਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	958.66
5	ਗਰਾਟੀ	79	ਪੇਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.74
6	ਗਰਾਟੀ	80	ਪੇਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	73.75
7	ਬੀਂਗੀਮਾੜੀ ਭਾਗ -I	73	ਪੇਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	6.07
8	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	41	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	58.32
9	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	42	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	434.29
10.	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	44	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	53.47
11	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	45	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.07
12	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	46	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	17.95
13	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	47	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	3.89
14	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	48	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	73.27
15	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	49	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	49.05
16	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	50	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	5.05
17	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	51	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.77
18	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	52	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.04
19	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	53	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.02
20	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	54	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	3.87
21	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	55	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	12.18
22	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	56	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	54.04
23	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	57	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	8.27
24	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	58	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	14.22
25	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	60	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.52
26	ਪੁੱਟੀਮਾਰੀ	59	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	122.8
27	ਦੈਖਾਤਾ ਛਟ	38	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	499.21
28	ਸਾਲਬਰੀ	37	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1188.93
29	ਕਾਜਲ ਦਿੱਖੀ	36	ਬੇਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	771.44

30	ਨਟਕਟੋਕਾ	32	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	162.26
31	ਨਟਕਟੋਕਾ	33	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.26
32	ਬੇਆਉਲਾਡਾਂਗਾ ਛੈਟ	35	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.83
33	ਬਾਲਾਪਾਰਾ ਇੰਗਰਾਬਾਰ	3	ਦੇਬੀਗੰਜ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1752.44
34	ਬਾਰਾ ਖਨਕਿਖਰੀਜਾ ਮਿਤਲਦਾਰਾ	30	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	7.71
1	2	3	4	5	6
35	ਬਾਰਾ ਖਨਕਿਖਰੀਜਾ ਮਿਤਲਦਾਰਾ	29	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	36.83
36	ਬਾਰਾਖਨਗੀਰ	28	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	30.53
37	ਨਗਰਜੀਕੋਬਰੀ	31	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	33.41
38	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	26	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	5.78
39	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	27	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	2.04
40	ਬਾਰਾ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	ਥਾਨਾ ਮੈਕਲੀਗੰਜ ਕੇ.ਜੇ. ਐਲ 107 ਕਾ ਖੰਡ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	4.35
41	ਜਮਾਲਦਾਰਾ ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	6	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	5.24
42	ਅਪਨਚੌਕੀ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	115/2	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	0.32
43	ਅਪਨਚੌਕੀ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	7	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	44.04
44	ਭੋਬਨਰੀ	11	ਪੱਟਗ	ਮੈਕਲੀਗੋਜ	36.83

45	ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	5	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	55.91
46	ਬਾਰਾਖਾਨਗੀਰ	4	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	50.51
47	ਬਾਰਖਾਨਗੀਰ	9	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	87.42
48	ਛੱਟ ਬੇਗਡੇਕਰਾ	10	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	41.7
49	ਰਤਨਪੁਰ	11	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	58.91
50	ਬੇਗਡੇਕਰਾ	12	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	25.49
51	ਫੁਲਕਰ ਡਾਬਰੀ	ਥਾਨਾ ਮੈਕਲੀਗੇਜ ਕੇ.ਜੇ. ਐਲ 107 ਦਾ ਖੰਡ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	0.88
52	ਖਰਖਰੀਆ	15	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	60.74
53	ਖਰਖਰੀਆ	13	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	51.62
54	ਲੇਟਾਮਾਰੀ	14	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	110.92
55	ਭੂਤਬਾਰੀ	16	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	205.46
56	ਕੋਮਟ ਚੰਗਰਬੰਧਾ	16ਉ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	42.8
57	ਕੋਮਟ ਚੰਗਰਬੰਧਾ	17ਉ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	16.01
58	ਪਨੀਸਾਲਾ	17	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	137.66
59	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ ਖਾਸਬਸ	18	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	36.5
60	ਪਨੀਸਾਲਾ	153/ਪੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	0.27
61	ਪਨੀਸਾਲਾ	153/ਐ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	18.01
62	ਪਨੀਸਾਲਾ	19	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	64.63
63	ਪਨੀਸਾਲਾ	21	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	51.4
64	ਲੇਟਾਮਾਰੀ	20	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	283.53
65	ਲੇਟਾਮਾਰੀ	22	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	98.85
66	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	23	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	39.52

67	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	25	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	45.73
68	ਛੱਟ ਭੋਥਾਟ	24	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	56.11
69	ਬਕਾਟਾ	131	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	22.35
70	ਬਕਾਟਾ	132	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	11.96
71	ਬਕਾਟਾ	130	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	20.48
72	ਭੋਗਰਾਮਗੁਰੀ	133	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	1.44
73	ਚੇਨਕਾਟਾ	134	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	7.81
74	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	119	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	413.81
75	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	120	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	30.75
76	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	121	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	12.15
77	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	113	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	57.86
78	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	112	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	315.04
79	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	114	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	0.77
80	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	115	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	29.2
81	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	122	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	33.22
82	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	127	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	12.72
83	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	128	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	2.33
84	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	117	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	2.55
85	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	118	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	30.98
86	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	125	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	0.64
87	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	126	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	1.39
88	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	129	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	1.37
89	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	116	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	16.96
90	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	123	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	24.37
91	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	124	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	0.28
92	ਗੋਟਾਮਾਰੀ ਛਿੱਟ	135	ਹਾਟੀਬੰਧਾ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	126.59
93	ਗੋਟਾਮਾਰੀ ਛਿੱਟ	136	ਹਾਟੀਬੰਧਾ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	20.02
94	ਬਨਾਪਚਾਈ	151	ਲਾਲਮੇਨਿਰਹਾਟ	ਦਿਨਹਾਟਾ	217.29
95	ਬਨਾਪਚਾਈ	152	ਲਾਲਮੇਨਿਰਹਾਟ	ਦਿਨਹਾਟਾ	81.71

	ਭੀਤਕਕੁੱਥੀ				
96	ਦਸਿਆਰ ਛਾਰਾ	150	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	1643.44
97	ਦਕੁੱਰਹਾਟ ਦਕਿਨਿਰਕੁੱਥੀ	156	ਕੁੱਚੀਗ੍ਰਾਮ	ਦਿਨਹਾਟਾ	14.27
98	ਕਲਾਮਤੀ	141	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	21.21
99	ਭਾਹੇਬਗੰਜ	153	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	31.58
100	ਬਾਐਤਿਕੁਰਮਾ	142	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	45.63
101	ਬਾਰਾ ਕੇਆਚੁਲਕਾ	143	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	39.99
102	ਗਉਚੁਲਕਾ II	147	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	0.9
103	ਗਉਚੁਲਕਾ I	146	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	8.92
104	ਦਿਘਾਲਤਰੀ II	145	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	8.81
105	ਦਿਘਾਲਤਰੀ I	144	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	12.31
106	ਛੋਟ ਗਰਲੀਝੇਰਾ II	149	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	17.85
107	ਛੋਟ ਗਰਲੀਝੇਰਾ I	148	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	35.74
108	1 ਛਿੱਟ ¹ ਬਿਨਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਐਲ ਨੰ: ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਜੇ ਐਲ ਨੰ. 38 ਦੇ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਜੇ ਐਲ ਨੰ. 39 (ਸਥਾਨਕ	141	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੱਥਭੰਗਾ	3.5

¹ 29 ਸਤੰਬਰ, 2002 ਜੇ 2 ਅਕਤੂਬਰ, 2002 ਤਕ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਚ ਆਯੋਜਤ ਇਕ ਸੈਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਹ (ਚੁਰੰਜਵੇਂ) ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੀਮਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸ਼ੋਧਤ

	ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸ਼ੋਕਬਾਤੀ ² ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)				
ਖੰਡ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ					
109	(i) ਬੇਵਲਾਡਾਗਾ (ii) ਬੇਵਲਾਡਾਗਾ	34 ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ	ਬੋਡਾ ਦੇਬੀਗੰਜ	862.46
110	(i) ਕੋਤਭਾਜਣੀ (ii) ਕੋਤਭਾਜਣੀ (iii) ਕੋਤਭਾਜਣੀ (iv) ਕੋਤਭਾਜਣੀ	02 ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ	2012.27
111	(i) ਦਹਾਲਾ (ii) ਦਹਾਲਾ (iii) ਦਹਾਲਾ (iv) ਦਹਾਲਾ (v) ਦਹਾਲਾ (vi) ਦਹਾਲਾ	ਖਾਗਰਾਬਾਰੀ ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ ਹਲਦੀਬਾਤੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ ਦੇਬੀਗੰਜ	2650.35 17160.63

ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਓਰੇ ਦਾ 9 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਤੋਂ 12 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੱਲਕੱਤਾ ਵਿਚ ਆਯੋਜਤ ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 21 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਤੋਂ 24 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਲਪਾਈਗੁਡੀ (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ)-ਪੰਚਾਗੜ੍ਹ (ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼) ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤਰ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਪਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

² 18 ਸਤੰਬਰ, 2003 ਤੋਂ 20, ਸਤੰਬਰ, 2003 ਤਕ ਕੂਚ ਬਿਹਾਰ (ਭਾਰਤ) ਵਿਚ ਆਯੋਜਤ ਇਕ ਸੌ ਅਤੇ ਬਵੰਜਵੇਂ (ਛਪੰਜਵੇਂ) ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੀਮਾ ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧਤ

ਨੋਟ : ਖੇਤਰ ਰੁੱਤ ਕਾਲ 1996-97 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਭੇਂ ਤਸਦੀਕ ਦੁਆਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕ੍ਰਮ ਨੰ. 108 ਦੇ ਇਨਕਲੇਵ ਦੇ ਨਾਂ ਅਸ਼ੋਕਬਾੜੀ ਇਨਕਲੇਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਬਰਗੇਡੀਅਰ ਜੇ. ਆਰ. ਪੀਟਰ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੇਂ ਰਿਕਾਰਡ
ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ (ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ)
ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ,
ਭਾਰਤੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਕੱਲਕੱਤਾ ।

ਮੁ. ਸੁਫੀ ਉਦੀਨ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਭੇਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ
ਸਰਵੇਖਣ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼

ਅ. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਯੋਗ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵ, ਖੇਤਰਫਲ ਸਮੇਤ

ਕ੍ਰਮ ਸੰ.	ਛਿੱਟ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿੱਤ	ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿੱਤ	ਜੇ.ਐਲ . ਨੰ :	ਏਕੜ ਵਿਚ ਖੇਤਰਫਲ
1	2	3	4	5	6
ਉ. ਸੁਤੰਤਰ ਛਿੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ					
1	ਛਿੱਟ ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	22	370.64
2	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	24	1.83
3	ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	21	331.64
4	ਪਨਬਾਰੀ ਨੰ : 2 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	20	1.13
5	ਛਿੱਟ ਪਨਵਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	18	108.59
6.	ਥਾਵਲਸਾਤੀ ਮਿਰਜੀਪੁਰ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	15	173.88
7	ਬਾਮਲਦਲ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	11	2.24
8	ਛਿੱਟ ਧਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	14	66.58
9	ਧਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	13	60.45

10	ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਪੁਰ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	08	1.05
11	ਜੋਤ ਨੀਜਮਾ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	03	87.54
12	ਜਗਤਬਰੇ ਨੰ : 3 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	37	69.84
13	ਜਗਤਬਰੇ ਨੰ : 1 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	35	30.66
14	ਜਗਤੇਸਵਰ ਨੰ :2 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	36	27.09
15	ਛਿੱਟ ਕੇਕੇਬਾਰੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	47	29.49
16	ਛਿੱਟ ਭੰਦਾਰਦਾਹਾ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	67	39.96
17	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	52	12.5
18	ਛਿੱਟ ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	53	122.31
19	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ :3 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	70	1.33
20	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ :4 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	71	4.55
21	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ : 5 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	72	4.12
22	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ : 1 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	68	26.83
23	ਧਾਬਲਗੁੱਡੀ ਨੰ : 2 ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੇਂ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	69	13.95
24	ਮਹਿਸਮਰੀ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	54	122.77
25	ਬੁਰਾ ਸਰਡੁੱਬੀ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਹੱਤੀਬੱਧਾ	13	34.96
26	ਫਲਨਾਪੁਰ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	64	505.56
27	ਅਮਜੇਲ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਹੱਤੀਬੱਧਾ	57	1.25
28	ਕਿਸਮਤ ਬਤਰੀਗੱਛ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	82	209.95
29	ਦੁਰਗਾਪੁਰ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	83	20.96
30	ਬਸੁੰਆਖਾਮਰ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਲਾਲ ਮੇਨਿਰਹਾਟ	01	24.54

	ਗਿਤਾਲਦਾਹਾ				
31	ਪਾਉਤੇਕੁੱਥੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਲਾਲ ਮੋਨਿਰਹਾਟ	37	589.94
32	ਪੱਛਮ ਬਾਕਾਲੀਰ ਛਰਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	38	151.98
33	ਮੱਧ ਬਾਕਾਲੀਰ ਛਰਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	39	32.72
34	ਪੂਰਬਾ ਬਾਕਾਲੀਰ ਛਰਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	40	12.23
35	ਮੱਧ ਮਸਾਲਤਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	03	136.66
36	ਮੱਧ ਛਿੱਟਮਮਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	08	11.87
37	ਪੱਛਮ ਛਿੱਟ ਮਮਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	07	7.6
38	ਉੱਤਰ ਮਮਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	02	27.29
39	ਕਚੂਆ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	05	119.74
40	ਉਤਰ ਬੰਸਜਾਨੀ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	01	47.17
41	ਛੱਤ ਤਿਲਾਈ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	17	81.56
ਖੰਡ ਛਿੱਟ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ					
42	(i) ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ii) ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ) (iii) ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	65 65 65	1397.34
43	(i) ਛਿੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ii) ਛਿੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	66 66	49.5
44	(i) ਬੱਤਰੀਗਾਛ (ii) ਬੱਤਰੀਗਾਛ (ਖੰਡ) (iii) ਬੱਤਰੀਗਾਛ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ ਕਾਲੀਗੰਜ ਕਾਲੀਗੰਜ	81 81 09	577.37
45	(i) ਕਰਾਲਾ (ii) ਕਰਾਲਾ (ਖੰਡ) (iii) ਕਰਾਲਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ ਫੁੱਲਬਾਰੀ ਫੁੱਲਬਾਰੀ	09 09 08	269.91
46	(i) ਸਿੱਵ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਸਤਤੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	08	373.2

	(ii) ਸਿੱਥ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਸਤਤੀ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	06	
47	(i) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (iii) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (iv) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (v) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (vi) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	06 06 06 06 06 06	571.38
48	(i) ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	04 04	29.49

49	(i) ਪੁਰਬਾ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਪੁਰਬਾ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	10 10	35.01
50	(i) ਪੁਰਬਾ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ii) ਪੁਰਬਾ ਮਸਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	11 11	153.89
51	(i) ਉਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ii) ਉਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ) (iii) ਉਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਤੁਫਾਨਗੰਜ ਤੁਫਾਨਗੰਜ ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	14 14 14	24.98

ਕੁਲ ਖੇਤਰਫਲ	7,110,02
------------	----------

ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਓਰੇ ਦਾ 9 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਤੋਂ 12 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੱਲਕੱਤਾ ਵਿਚ ਆਯੋਜਤ ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 21 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਤੋਂ 24 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਲਪਾਈਗੁਡੀ (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ)-ਪੰਚਾਗੜ੍ਹ (ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼) ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤਰ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਪਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਰਗੋਡੀਅਰ ਜੇ. ਆਰ. ਪੀਟਰ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੋਂ ਰਿਕਾਰਡ
ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ (ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ)
ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੂਰਵੀ ਖੇਤਰ,
ਭਾਰਤੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਕੱਲਕੱਤਾ।

ਮੁ. ਸੁਫੀ ਉਦੀਨ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਭੋਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ
ਸਰਵੇਖਣ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼

ਅਨੁਲੱਗ-II

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ, 2019

ਸੀ. ਓ. 272

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:

- (1) ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ ,2019 ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
 - (2) ਇਹ ਤੁਰੰਤ ਨਾਫਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ) ਹੁਕਮ ,1954 ਨੂੰ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧੇ ਗਏ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।
- ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧੇ ਗਏ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਪਵਾਦ ਅਤੇ ਸੋਧਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਵਣਗੇ : -

ਅਨੁਛੇਦ 367 ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਧਾਰਾ ਜੋੜੀ ਜਾਏਗੀ:

“(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-
(ਉ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਕਤ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹਨ ;

(ਅ) ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ , ਚਲਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ,ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਿਵੇਂ ਸਦਰ-ਏ-ਰਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ , ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ;

(ਇ) ਉਕਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏਗੀ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਦੀ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂਕ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ "ਧਾਰਾ (2) ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ" ਨੂੰ " ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ" ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏਗਾ”।

³ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰਾਲੇ, (ਵਿਧੀ ਵਿਭਾਗ) ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੰ. ਜੀ.ਐੱਸ.ਆਰ. 551 (ਈ), 5 ਅਗਸਤ, 2019 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ, ਅਸਧਾਰਨ, ਭਾਗ II, ਭਾਗ 3, ਉਪ-ਭਾਗ (i), ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ।